

1
skyrius

Knyga – pokalbis su savimi ir kitu

KODĖL VERTA SKAITYTI KNYGAS?

KAIP SKAITOMOS KNYGOS VEIKIA MUS IR MŪSŲ GYVENIMĄ?

KAIP IŠ KNYGŲ SUPRANTAME SAVO IR KITO PATIRTĮ?

KODĖL KNYGOS NESENSTA?

Kodėl verta skaityti knygas?

- NUGYVENTI SEPTYNIASDEŠIMT TŪKSTANČIŲ METŲ...
- AR KNYGOS GALI KLAUSTI?

Ar verta skaityti knygas? Jums tikriausiai žinomas anglų dainininkas, rašytojas ir aktorius Deividas Bouvis (*David Bowie*), išbandęs įvairius muzikos stilius ir turintis milijonus gerbėjų, aistringas knygų skaitytojas ir kolekcininkas, sako: „Jei aš vėl būčiau jaunas, gyvenimo prasmės ieškočiau skaitydamas.“ Šaunusis kareivis Šveikas, čekų rašytojo Jaroslavo Hašeko (*Jaroslav Hašek*) labai juokingo romano herojus, tikriausiai nesutiktų. Jo manymu, knygos – tai tik šūsnys supjaustytų ir surištų lapų, todėl skaityti neverta. Jeigu taip, kažin ar knygai visais laikais būtų buvę skiriama tiek dėmesio. Knygas, perrašinėjamas ir saugomas vienuolynuose, galėjo skaityti tik išrinktieji. Kai kurios buvo draudžiamos ir deginamos, už jų skaitymą ir platinimą grėsė kalėjimas ar tremtis. Mūsų laikais sudarinėjami įdomiausių, nepamirštamų, didžiausią įtaką padariusių knygų dešimtukai ir šimtukai, pasaulio įžymybės skelbia mėgstamų knygų sąrašus.

Tai kodėl gi verta jas skaityti? Turbūt reikia klausti autoritetų, tikrų bibliofilų – knygų mylėtojų, kurie visą gyvenimą skaito ir rašo knygas, kolekcionuoja retus egzempliorius, dėsto literatūrą universitete. Toks žmogus yra žymus italų rašytojas, literatūros profesorius Umberto Ekas (*Umberto Eco*, 1932–2016).

Umbertas Ekas PALAUK, PALAUK! – NEGALIU, NEGALIU!

(interviu ištrauka)

Profesoriau, kodėl skaitote knygas?
Kas pasakė, kad skaitau? Aš jas rašau.

Atrodo, kad kelias knygas vis dėlto esate perskaitęs. O gal nebeskaitote?

Ne, skaitau. Kadaise parašiau straipsnelį jaunimo bukletui, atskaidamas į klausimą: „Kodėl reikia skaityti knygas?“ Teigiau, kad skaitydami prailginame gyvenimą. Vargšo neišsilavinusio žmogaus gyvenimas yra trumpas, jo ar jos atminty glūdi vaikystės, brandos įvykiai, o mirdamas teprisimena šešiasdešimt ar septyniasdešimt gyvenimo metų. Aš pajėgiu atsiminti Julijaus Cezario gyvenimą, kas atsitiko Napoleonui Vaterlò mūšio dieną. Mano atmintis pripildyta kitų žmonių gyvenimų. Aš gyvenau ne septyniasdešimt, o septyniasdešimt tūkstančių metų. Mano atmintis, mano patirtis yra turtingesnė už vargingo, neišsilavinusio žmogaus atmintį. Skaitymu galima gyventi ilgiau ir įgyti daugiau patirties.

O ar ilgesnis gyvenimas pats savaime yra geresnis?

Na, manau, kad žmonės pritartų, – kiekvienas geriau jau norėtų numirti aštuoniasdešimties, o ne dvidešimties metų. Aišku, kad geriau nugyventi du tūkstančius gyvenimų negu tik vieną. Nors galiu įsivaizduoti kokį nors tibetietį vienuolį, kuris visą gyvenimą praleido kalno viršūnėje, visą laiką žvelgė į tą patį vaizdą, bet kurio vidinis gyvenimas turtingesnis už manąjį. Jis įdiegė sau, įsivaizdavo tai, ko neperskaitė. Gyvendamas intensyvią vidinį gyvenimą, galite, pats to nesuvokdamas, įgyti trijų tūkstančių metų išmintį – štai kitas kelias, kaip tapti išmintingam neskaitant. Bet tai ypatingi atvejai, skaityti yra lengviau.

Ar skaitydamas tapote išmintingesnis?

Manau, kad taip. Ir mąstydamas bei analizuodamas. Manau, esu išmintingas tiek, kiek leidžia išmintis. Kaip galimybė analizuoti, suprasti situaciją. Būti išmintingam – tai ir gebėti susitaikyti su kitų žmonių silpnybėmis. Man padeda gyventi didžiosios išmin-

ties krislai. Tarkim, atvyksta santechnikas pataisyti čiaupo, bet vandens sustabdyti nepajėgia, vanduo vėl bėga, mano žmona, apimta nevilties, klausia: „Kaip jis gali būti toks kvailas?“ Aš atsakau: „Jeigu jis būtų nuovokus, būtų semiotikos profesorius Bolonijos universitete.“ (*Juokiasi.*) Todėl negaliu būti jam rūstus. Mintyse laikydamasis šios idėjos, pajėgiu suprasti daugelį žmonių. Manau, tai – išmintis.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokius du būdus tapti išmintingam siūlo Umberto Ekas?
2. Kuris iš jų lengvesnis? Kodėl?
3. Ar pritariate, kad skaitymas pripildo mus kitų žmonių gyvenimų? Pateikite savų pavyzdžių.
4. Kas yra išmintis, profesorius paaiškino visai paprastai. Kaip manote – pajuokavo?

Justeinas Gorderis SOFIJOS PASAULIS

(ištrauka)

Norvegų rašytojo Justeino Gorderio (Jostein Gaarder, g. 1952 m.) kūryba žinoma toli už jo tėvynės ribų. Romanas „Sofijos pasaulis“, išverstas į daugiau nei penkiasdešimt kalbų, jau yra pasiekęs kone visus pasaulio kampelius. Prieš keletą metų svečiuodamasis tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje Gorderis sakė, kad nesitikėjo tokio knygos populiarumo. Dėstant filosofiją mokykloje jam šovė į galvą mintis parašyti apie mergaitę, radusią pašto dėžutėje paslaptingo siuntėjo laišką su klausimu: „Kas tu esi?“ Romano skaitytojai iškart panardinami į dvi istorijas. Viena detektyvinė, įtraukianti ir intriguojanti, nes smalsu, kas ir dėl ko rašo laiškus Sofijai. Kita rutuliojasi laiškuose – tai artimesnė pažintis su tikriausiai ne kartą girdėtais, bet nepažįstamais filosofais Aristotelium*, Platonu**, Kantu*** ir kitais. Taip didžiųjų mąstytojų idėjos tampa ne tik Sofijos, bet ir skaitytojo pasaulio dalimi. Knyga ragina klausti ir stebėtis, mąstyti, ieškoti atsakymų.

SKRYBĖLĖ

...viena, ko reikia, norint tapti geru filosofu, yra sugebėjimas stebėtis...

Sofija net neabejojo, kad anoniminių laiškų autorius vėl atsilieps. Kol kas apie laiškus nusprendė niekam nepasakoti.

* Aristotelis (384–322 pr. Kr.) – graikų filosofas, Platono mokinys, autoritetingiausias iš senovės mąstytojų, pirmas sukūręs vientisą sistemą, apimančią visas pažinimo sritis.

** Platonas (428–348 pr. Kr.) – senovės graikų filosofas, Sokrato mokiniys, suformavęs europietiškosios mąstysenos pagrindus.

*** Imanuelis Kantas (*Immanuel Kant*, 1724–1804) – klasikinės vokiečių filosofijos pradininkas.

Mokykloje buvo sunku įdėmiai klausytis mokytojo. Sofijai atrodė, kad jis pasakoja tik apie nesvarbius dalykus. Kodėl jam nepakalbėjus apie tai, kas yra žmogus arba kas yra pasaulis ir kaip jis atsirado?

Sofiją apėmė niekada anksčiau nepatirtas jausmas, kad ir mokykloje, ir visur kitur žmonės susirūpinę daugiau ar mažiau atsitiktiniais dalykais. Juk yra kur kas reikšmingesnių ir sunkesnių klausimų, kurie svarbesni už įprastus mokykloje dėstomus dalykus.

Ar kas nors gali atsakyti į tokius klausimus? Šiaip ar taip, Sofijai atrodė svarbiau mąstyti apie juos nei kalti stipriuosius veiksmąžodžius.

Kai nuskambėjo skambutis po paskutinės pamokos, ji taip greitai nėrė iš mokyklos kiemo, kad Joruna turėjo pabėgėti norėdama ją pasivyti.

Po valandėlės Joruna paklausė:

– Ar lošim vakare kortomis?

Sofija gūžtelėjo pečiais.

– Manau, kad kortos manęs nebelabai traukia.

Joruna atrodė nukritusi iš mėnulio.

– Ne? Tai gal pažaisim badmintoną?

Sofija nudūrė akis į asfaltą. Paskui žvilgtelėjo į draugę.

– Manau, kad ir badmintonas manęs netraukia.

– Ne tai ne!

Jorunos balse Sofija pajuto liūdesio gaidelę.

– Tada gal papasakosi, kas tau staiga pasidarė daug svarbiau?

Sofija papurtė galvą.

– Tai... tai paslaptis.

– Tfu! Tu paprasčiausiai įsimylėjai!

Kurį laiką mergaitės ėjo tylėdamos. Prie futbolo aikštės Joruna pasakė:

– Aš einu per aikštę.

Jorunai tai buvo tiesiausias kelias, bet per aikštę ji eidavo tik tada, kai skubėdavo, nes laukdavo svečių arba būdavo užsirašiusi pas dantų gydytoją.

Sofija pasigailėjo įžeidusi draugę. Bet ką galėjo atsakyti? Kad stauga labai susidomėjo tuo, kas ji yra ir kaip atsirado pasaulis, ir todėl nebeturi laiko žaisti badmintoną? Ar draugė būtų supratusi?

Kodėl taip sunku domėtis pačiais svarbiausiais ir tarsi pačiais paprasčiausiais iš visų klausimų?

Sofija pajuto, kaip krūtinėje suspurdėjo širdis, atsiveriant pašto dėžutei. Iš pradžių ji ištraukė tik banko pranešimą ir keletą didelių geltonų vokų mamai. Et, o ji taip tikėjosi naujo laiško nuo nepažįstamojo.

Uždarydama vartelius, Sofija perskaitė savo vardą ant vieno didelio voko. Kitoje pusėje buvo užrašyta: *Filosofijos kursas. Elgtis labai atsargiai.*

Sofija pasileido tekina žvyruotu takeliu ir ant laiptų nusimetė kuprinę. Kitus laiškus pakišo po kilimėliu. nubėgo į sodą ir pasislėpė Landynėje. Didysis laiškas turėjo būti atplėšiamas tenai.

Šrekana atidūmė iš paskos, bet tegu. Sofija buvo tikra, jog katė nieko neišslepės.

Voke buvo trys sąvaržėlės susegti mašinraščiai. Sofija pradėjo skaityti.

Kas yra filosofija?

Miela Sofija! Visi žmonės turi skirtingus pomėgius. Vieni renka senas monetas arba pašto ženklus, kiti užsiima rankdarbiais, tretį didžiąją laisvalaikio dalį skiria kuriai nors sporto šakai.

Daug kas mėgsta skaityti. Bet skaitymas skaitymui nelygu. Vienas skaito tik laikraščius arba komiksus, kitam patinka romanai, o trečias teikia pirmenybę knygoms apie astronomiją, zoologiją ar technikos naujoves.

Tačiau ar yra kas nors, kas įdomu visiems? Kas rūpėtų visiems žmonėms – nesvarbu, kas jie tokie arba kur gyvena? Taip, miela Sofija, yra keletas klausimų, kurie svarbūs visiems žmonėms. Tokie klausimai ir aptariami šiame kurse.

Kas svarbiausia gyvenime? Jei paklaustume žmogų, kenčiantį badą, jis atsakytų „maistas“. Jei tą patį klausimą užduotume šalančiam, atsakymas būtų „šiluma“. O jeigu paklaustume žmogų, kuris jaučiasi vienišas ir visų apleistas, tada atsakymas, matyt, būtų „bendravimas su kitais žmonėmis“.

Tačiau kai visi šie poreikiai patenkinti, ar dar yra kas nors, ko reikia visiems žmonėms? Filosofai mano, kad taip. Jų nuomone, žmogus negali būti gyvas vien duona. Žinoma, visiems žmonėms reikia maisto. Jiems reikia milės ir globos. Bet yra dar kai kas, ko reikia visiems žmonėms. Mes norime rasti atsakymą, kas esame ir dėl ko gyvename.

Geriausias būdas priartėti prie filosofijos – užduoti keletą filosofinių klausimų.

Kaip sukurtas pasaulis? Ar už to, kas vyksta, slypi kokia nors valia arba prasmė? Ar yra pomirtinis gyvenimas? Kaip ieškot atsakymų į tokius klausimus? Ir svarbiausia: kaip turime gyventi?

Panašius klausimus žmonės kėlė visais laikais. Nežinome tokios kultūros, kurioje nebūtų domimasi, kas yra žmonės arba kaip atsirado pasaulis.

Iš esmės filosofinių klausimų, kuriuos galėtume užduoti, nėra tiek jau daug. Kai kuriuos, svarbiausius, jau paminėjome. Tačiau istorija ir mūsų užduotus klausimus pateikia daugybę skirtingų atsakymų.

Kur kas lengviau užduoti filosofinį klausimą nei į jį atsakyti.

Ir šiandien kiekvienas žmogus privalo surasti savo atsakymus į tuos pačius klausimus. Neįmanoma iš enciklopedijos sužinoti, ar yra Dievas arba pomirtinis gyvenimas. Žinynas irgi negali patarti, kaip gyventi. O susipažinus su kitų žmonių mintimis lengviau patiems susidaryti požiūrį į gyvenimą.

Filosofų tiesos ieškojimą galima būtų palyginti su detektyvine istorija. Vieni žudiku laiko Anderseną, kiti mano, kad tai Nylsas arba Jepsenas. Kai tai – tikra kriminalinė mįslė, policija gali ją vieną dieną įminti. Žinoma, būna taip, kad paslapties atskleisti nepavyksta. Tačiau paslaptis vis tiek turi sprendimą.

Net jei sunku atsakyti į kokį nors klausimą, galima tarti, kad klausimas turi vieną – ir tik vieną – teisingą atsakymą. Po mirties arba yra kokia nors būties forma, arba ne.

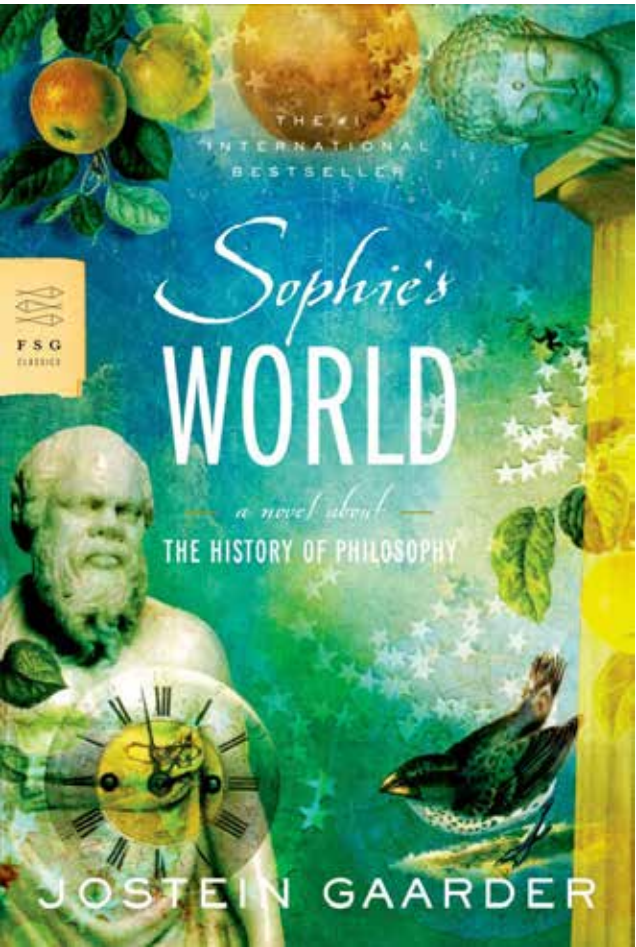
Ilgainiui mokslas įminė nemažai senųjų mįslių. Kadaise buvo neįmenama mįslė, kaip atrodo tamsioji Mėnulio pusė. Atsakymą į tokius klausimus sunku rasti diskusijomis, tad viską nulemdavo vaizduotė. Bet šiandien puikiai žinome, kaip atrodo tamsioji Mėnulio pusė. Neįmanoma „manyti“, kad Mėnulyje gyvena žmogus arba kad Mėnulis yra sūrio skridinys.

Vienas iš senųjų graikų filosofų, gyvenęs daugiau nei prieš du tūkstančius metų, taip pat manė, kad filosofija atsirado dėl žmogaus stebėjimosi. Pasak jo, žmogus taip viskuo stebisi, kad filosofiniai klausimai iškyla savaime.

Tas pats vyksta žiūrint fokusininko triukus. Mums nesuprantama, kaip gali atsitikti tai, ką matome. Tada kyla klausimas: kaip fokusininkas porą baltų šilkinių šalių galėjo paversti gyvu triušiu?

Daugeliui žmonių pasaulis yra toks pat nesuvokiamas kaip triukas, kai fokusininkas iš skrybėlės, kuri vos prieš akimirką buvo tuštut tuštutėlė, ištraukia triušį.

Mes suprantame, kad fokusininkas mus apgavo. Bet knieti sužinoti, kaip jis tai padarė. Kai kalbame apie pasaulį, viskas šiek tiek kitaip. Žinome, kad pasaulis nėra apgavystė ar triukas, nes vaikštoje žeme ir patys esame pasaulio dalis. Iš tikrųjų esame baltasis triušis, traukiamas iš fokusininko skrybėlės. Tik triušis nesupranta, kad su juo daromi fokusai. Mums yra kitaip. Mes suvokiame, kad dalyvaujam kažkokiam mįslingame dalyke ir norime sužinoti, kaip viskas susiję.

Ar perskaitei iki galo, Sofija? Bus daugiau.

Sofija visiškai nusikamavo. Ar perskaitė iki galo? Ji neatsimena, ar skaitydama nors kartą atsikvėpė.

Kas atnešė tą laišką? Kas?

Geltonasis vokas buvo įmestas tiesiai į pašto dėžutę.

Sofija pasižiūrėjo į laikrodį. Dar tik be penkiolikos tryš. Liko beveik dvi valandos, kol mama grįš iš darbo.

Sofija vėl išlindo į sodą ir nubėgo prie pašto dėžutės. Ar gali ten dar kas nors būti?

Ji vėl rado geltoną voką su savo vardu. Šįkart apsidairė aplinkui, bet nieko neišvydo. Sofija pabėgėjo į pamiškę ir apmetė akimis taką. Irgi nė gyvos dvasios.

Staiga jai pasigirdo, kad miško gilumoje trakstelėjo šakelės. Ji nebuvo visai tuo tikra, šiaip ar taip, beprasmiška vytis, net jei kas nors ir bandė pasprukti.

Sofija parėjo namo, nusimetė kuprinę ir padėjo mamos laiškus. Užlėkė aukštyn į savo kambarį, susirado didžiąją sausaininę su gražiais akmenukais, išbėrė juos ant grindų ir į dėžę įdėjo abu didžiuosius vokus. Tada vėl išlėkė į sodą su dėže rankose. Prieš išeidama padavė katei esti.

Grįžusi į Landynę, Sofija atplėšė voką ir ištraukė keletą naujų mąšinraščio lapų. Ėmė skaityti.

Keista būtybė

Štai mes ir vėl susitikom. Kaip supratai, šį mažą filosofijos kursą gau-si nedidelėmis dalimis. Čia – dar keletas įvadinių minčių.

Ar jau sakiau, kad viena, ko reikia, norint tapti geru filosofu, yra sugebėjimas stebėtis? Jei ne, sakau dabar: VIENA, KO REIKIA, NORINT TAPTI GERU FILOSOFU, YRA SUGEBĖJIMAS STEBĖTIS.

Visi maži vaikai moka stebėtis. Kitaip ir būti negali. Vos po kelių mėnesių jie ištumiami į naujut naujutėlį pasaulį. Bet, rodos, augant sugebėjimas stebėtis nyksta. Kodėl taip yra? Ar Sofija Amundsen gali atsakyti?

Jei kūdikis mokėtų kalbėti, tikriausiai ką nors pasakytų apie tai, į kokį nuostabų pasaulį atėjo. Net jeigu vaikas ir nešneka, matome, kaip jis rodo aplink save ir smalsiai graibsto daiktus, esančius kambaryje.

Vėliau, išmokęs tarti pirmuosius žodžius, jis kaskart sustoja ir šaukia „au au“, pamatęs šunį. Vaikelis šokinėja vežimėlyje ir mostaguoja rankutėmis: „Au au! Au au!“ Kadangi esam jau įmetėje, mus galbūt vargina toks vaiko įkarštis. „Taip taip, čia yra „au au“, – sakome mes, nebeturintys kuo stebėtis, – o dabar nurink.“ Mes nesame labai sužavėti. Šunų matėme ir anksčiau.

Galbūt šis nenumaldomas džiaugsmas pasikartos dar kelis šimtus kartų, kol vaikas sugebės praeiti pro šunį neprarasdamas blaivaus proto. Arba pro dramblių, arba begemotą. Tačiau vaikas dar nebus išmokęs gerai kalbėti (ir filosofškai mastyti), o pasaulis jam jau taps įpročiu.

Kad ir kaip gaila!

Mano užduotis – neleisti tau, miela Sofija, tapti viena iš tų, kurie pasaulį laiko savaime suprantamu dalyku. Dėl visa pikta, prieš pradėdami patį filosofijos kursą, mintyse atliksime porą bandymų.

Įsivaizduok, kad vieną dieną išeini pasivaikščioti į mišką. Staiga ant tako pamatai nedidelį kosminį laivą. Iš jo išlipa nedidukas marsietis, sustoja ir įsispitrėja į tave...

Ką pagalvotum? Na taip, iš tiesų tai nėra labai svarbu. Bet ar tau kada nors buvo atėjusi į galvą mintis, kad tu pati esi tokia marsietė?

Nelabai tikėtina, kad kada nors susidursi su būtybe iš kitos planetos. Mes netgi nežinome, ar kitose planetose yra gyvybė. Bet galima įsivaizduoti, kad susidursi su pačia savimi. Galbūt vieną gražią dieną pasijusi visai nauju žmogumi. Gal tai įvyks kaip tik vaikštinėjant po mišką.

„Aš esu keista būtybė, – pagalvosi. – Esu mįslingas padaras...“

Pasijusi tarsi miegančioji gražuolė, pabudusi iš ilgiausio miego. „Kas aš esu?“ – paklausi. Tu žinai, kad ropinėji po vieną Visatos planetą. Bet kas yra Visata?

Jei šitaip atrasi save, bus ne mažiau paslaptinga kaip ir marsietis, apie kurį kalbėjome anksčiau. Tai bus ne tik būtybė iš kosmoso. Tu suvoksi, kad pati esi tokia pat keista būtybė.

Ar vis skaitai, Sofija?

Regis, dar vaikystėje prarandame gebėjimą stebėtis. Netenkame kažko esmingo – to, ką filosofai vėl bando atgaivinti. Kažkas viduje mums sako, kad gyvenimas – didžiulė paslaptis. Kadaise esame ją patyrę, kai dar nemokėjome apie tai mąstyti.

Taigi dabar turi pasirinkti, miela Sofija. Ar esi vaikas, kuris dar „nepripriato“ prie pasaulio? Ar esi filosofė, galinti prisiekti, kad tai niekada neatsitiks?

Jei tik papurtysi galvą ir negalėsi priskirti savęs nei prie vaiku, nei prie filosofų, vadinasi, jau apšilai kojas pasaulyje ir jis tavęs nebestebina. Tai reiškia, kad pavojus arti. Todėl ir gauni šį filosofijos kursą. Dėl visa pikta. Aš nenoriu, kad taptum viena iš tingiujų ir abejingųjų. Noriu, kad gyventum atviromis akimis.

Kai pavakare grįžo mama, Sofija buvo kaip apdėjusi. Dėželė su mįslingojo filosofo laiškais saugiai gulėjo Landynėje. Sofija pabandė imtis namų darbų, bet tebesėdėjo ir mąstė apie tai, ką perskaitė.

Kiek daug dalykų, apie kuriuos ji lig šiol nesusimastė! Ji nebe vaikas, bet ne visai suaugusi. Filosofas ją išgelbėjo. Be jokios abejonės. Nepažįstamasis laišku autorius išgelbėjo ją nuo kasdienybės abejingumo.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie klausimai Sofiją blaško mokykloje?
2. Kas paaiškėja iš draugių pokalbio? Kur klaidžioja Sofijos mintys?
3. Iš ko matyti, kad nepažįstamojo laišakai mergaitei labai svarbūs?
4. Kokius klausimus laišku autorius vadina filosofiniais? Kuo jie skiriasi nuo įprastų klausimų, kurių kasdien užduodame vieni kitiems?
5. Kodėl, jūsų manymu, kur kas lengviau užduoti filosofinį klausimą nei į jį atsakyti?
6. Kas, pasak nepažįstamojo, padeda žmogui susidaryti požiūrį į gyvenimą?
7. Į kokius klausimus sunku, gal net neįmanoma atsakyti diskutuojant? Paaiškinkite ir pateikite pavyzdžių.
8. Kaip pasijunta Sofija, perskačiusi pirmąjį laišką? Kas ją labiausiai trikdo?
9. Paslaptینگasis laišku siuntėjas kalba apie žmonių gebėjimą stebėtis. Ar buvote kada nors netikėtai nuste-binti įprastų, kasdienių dalykų? Papasakokite.
10. Koks klausimas kyla žmogui, susidūrusiam su pačiu savimi?
11. Kodėl, jūsų manymu, žmonės liaujasi stebėtis pasauliu?
12. Paaiškinkite posakį gyventi atviromis akimis.
13. Ką Sofija sužinojo apie save ir pasaulį, skaitydama pirmuosius laiškus?
14. Kaip nepažįstamasis išgelbėjo ją nuo kasdienybės abejingumo?
15. Ar romano ištrauka jums padėjo geriau suprasti, kas yra filosofas? Palyginkite, kaip žodžius *filosofija*, *filosofas* supratote anksčiau ir dabar.
16. Pasidomėkite, kokia vardo Sofija reikšmė. Kodėl rašytojas davė šį vardą pagrindinei veikėjai?
17. Aiškindamas, kas yra filosofija, laišku siuntėjas pri-mena Šventojo Rašto mintį: „Žmogus gyvas ne viena duona“ (Mt 4,4; Lk 4,4). Raskite ją romano ištraukoje ir paaiškinkite.

Rašome

18. Ar pasaulis vis dar stebina žmogų? Atsakykite laišku nepažįstamajam filosofui. Jame išdėstykite ir pagrįskite savo požiūrį.
19. Sukurkite literatūrinę miniatiūrą (vaizdelį, eilėrašį, trumpą pasakojimą), kurioje įprasta aplinkos detalė, atskleista kalbos priemonėmis, įgautų naują – netiesioginę – reikšmę.

Diskutuojuame

20. Justinas Gorderis skaitytojams ne kartą yra sakęs, kad jame gyvena ūgtelėjęs vaikas. Gal todėl savo knygas jis

skiria ir vaikams, ir suaugusiesiems. Perskaite „Sofijos pasaulį“ padiskutuokite, kas kūrinyje gali būti įdomu suaugusiems skaitytojams ir kas paaugliams.

21. Kurios filosofinės mintys jums svarbios ir artimos? Apie kokius dalykus paskatino susimąstyti ši knyga?
22. Interneto svetainėje *rašyk.lt* aptariamas „Sofijos pasaulio“ poveikis skaitytojams. Vienas autorius rašo:

Kodėl romanas, kuriame gvildenami filosofiniai klausimai, neužduodami daugumos žmonių, tapo tiems žmonėms įdomus? Galbūt paaugliai šį romaną skaito tik todėl, kad jo veikėja – jų bendraamžė? Gal kai kurie tiesiog vaikosi bestselerius? O jeigu – juk taip norisi naiviai tikėtis – žmonės pagaliau suprato kadaise Sokrato iškeltą mintį: „Žinau, kad nieko nežinau“, – ir nusprendė vėl domėtis? Į šiuos klausimus atsakyti sunku, bet gal ir nebūtina – juk, kaip teigiama knygoje, „visada pavojingiausi tie, kurie klausia. Atsakyti ne taip pavojinga. Viename klausimelyje gali būti tiek sauso parako, kiek tūkstantyje atsakymų“.

- 22.1. Koks klausimas rūpi šio teksto autoriui?
- 22.2. Pasirinkite, jūsų manymu, įtikinamiausią iš trijų atsakymų ir pagrįskite remdamiesi sava patirtimi.
- 22.3. Ar pritariate, kad „visada pavojingiausi tie, kurie klausia. Atsakyti ne taip pavojinga“. Savo nuomonę pagrįskite pavyzdžiais.

Diskutuojuame

23. Remdamiesi ne tik „Sofijos pasauliu“, bet ir kitomis skaitytomis knygomis, pasvarstykite, koku būdu knyga kelia klausimus skaitytojui.

Rašome

24. Parašykite esė „Mano pokalbis su knyga“ (iki 200 žodžių).

Ėrichas Fromas
TURĖTI AR BŪTI

(ištrauka)

Garsus žydų kilmės Vokietijos ir JAV psichologas ir filosofas Ėrichas Fromas (Erich Fromm, 1900–1980) apmąstė dvi priešingas gyvensenas. Žmogui, kuriam svarbiausia **turėti**, būdingas materialinių vertybių vaikymasis, valdžios troškimas ir agresija. Tas, kuriam rūpi **būti**, savo gyvenime vadovaujasi meile, trokšta dalytis, nori prasmingos, kūrybiškos, produktyvios veiklos. Fromo knygos, ypač „Meilės

menas“, „Pabėgimas iš laisvės“, „Žmogus sau“, pelnė pasaulinį įvertinimą ir skaitomos iki šiol. Knygoje „Turėti ar būti“ jis kalba ir apie skaitymą.

Pirmiausia vertėtų aptarti tekste vartojamas sąvokas.

1. Mokytojo padedami išsiaiškinkite žodžių *būtis*, *būtiškas* reikšmę.
2. Tikriausiai žinote, kas yra *materialinė nuosavybė*. O kas galėtų būti *kultūrinė nuosavybė*? Pateikite pavyzdžių.
3. Kaip suprantate žodį *produktyvus*? Galima produktyviai dirbti, kurti, net mąstyti, o ką reiškia *produktyviai skaityti*?

Tai, kas pasakyta apie pokalbį, lygiai teisinga kalbant apie tekstą, kuris yra – ar turėtų būti – pokalbis tarp autoriaus ir skaitytojo. Suprantama, skaitant (kaip ir asmeninio pokalbio metu) svarbu yra tai, kas yra autorius (arba pašnekovas). Skaitydami pigų nemenišką romaną, tartum sapnuojame dienos sapnus – šiuo atveju neįmanoma produktyvi reakcija, tekstas praryjamas it televizijos šou ar bulvių traškučiai, žiaumojami žiūrint televizorių. Tačiau romaną, tarkime, Balzako*, galima skaityti ir vidujai išgyvenant, produktyviai, t. y. būtiškai. Bet ir tokios knygos dažniausiai skaitomos vartotojiškai – į turėjimą orientuotu būdu. Kai tik skaitytojų smalsumas sužadinamas, jie tuoj pat nori sužinoti siužetą: ar herojus miršta ar lieka gyvas, ar herojė suvedžiojama ar atsispiria pagundoms; jie nori sužinoti atsakymus. Romanas šiems skaitytojams yra tik sujaudinimo priemonė, laiminga ar nelaiminga romano pabaiga tampa jų išgyvenimų kulminacija: žinodami pabaigą, jie turi visą istoriją, ir tokią realią, tarsi jų pačių prisimintą. Tačiau savo žinių jie nepagausino, nesuprato romano herojaus, nepavyko geriau suvokti žmogaus prigimties ar pažinti savęs.

Šitaip skaitomos istorijos ar filosofijos knygos. Filosofijos ar istorijos knygų skaitymo būdą formuoja – arba, tiksliau, deformuoja – mokymas. Mokyklos tikslas yra suteikti kiekvienam besimokančiam tam tikrą „kultūrinę nuosavybę“. Baigiant mokyklą dokumentu patvirtinama, jog moksleiviai turi bent minimalų tos nuosavybės kiekį. Studentai mokomi skaityti knygas taip, kad galėtų pakartoti pagrindines autoriaus mintis. Taip jie „žino“ Platoną, Aristotelį,

* Onorė de Balzakas (*Honoré de Balzac*, 1799–1850) – prancūzų rašytojas, pasaulio literatūros klasikas, realistinės prozos meistras, parašęs 91 romaną ir novelių.

Kantą, Haidegerį, Sartrą“. Įvairūs išsilavinimo lygiai – nuo vidurinės mokyklos iki mokslo daktarų – iš esmės skiriasi tik įgyjamu kultūros nuosavybės kiekiu, kuris atitinka tą materialinės nuosavybės kiekį, kokį studentai įgis ateityje. Vadinamieji geri studentai yra tie, kurie gali tiksliausiai pakartoti, ką kiekvienas iš šių filosofų yra pasakęs. Jie yra panašūs į gerai informuotą muziejaus gidą. Tačiau jie mokosi tik to, kas telpa į žinių kaip nuosavybės ribas. Jie nesimoko klausti filosofų, diskutuoti su jais; jie nesimoko įžvelgti filosofų vidinių prieštaravimų, suprasti, kad šie apeina kai kurias problemas ar vengia opių temų; jie nesimoko atskirti autorių naujų minčių nuo tų, kurias piktavo to meto „sveikas protas“; jie nesimoko įsiklausyti, kad galėtų atskirti, kada autoriai kalba tik protu, o kada protas ir širdis kalba kartu; jie nesimoko įžvelgti, kada autoriai nuoširdūs, kada apsimeta, ir daugelio kitų dalykų.

Buvimo orientacijos skaitytojai neretai gali prieiti išvadą, kad labai vertinama knyga yra arba visai bevertė, arba gana ribotos vertės. Jie gali visiškai suvokti kūrinį, kartais net geriau už patį autorių, kuriam gal atrodo reikšminga visa, ką tik jis parašęs.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Su kuo filosofas lygina skaitymą?
2. Ką žmonės patiria skaitydami nemenišką romaną?
3. Ką reiškia skaityti „vidujai išgyvenant, produktyviai, t. y. būtiškai“? Ar esate kada nors taip skaitę knygą?
4. Dabar daug kalbama, rašoma apie vartotojų visuomenę, vartotojiškumą. Kaip atsitinka, kad ir klasikos kūriniai skaitomi vartotojiškai?
5. Kur, pasak autoriaus, prasideda rimtų knygų skaitymo deformacija? Kaip ji pasireiškia?

* Martinas Haidegeris (*Martin Heidegger*, 1889–1976) – vokiečių filosofas, kurio knyga „Būtis ir laikas“, kalbos esmės tyrinėjimai – vieni svarbiausių XX a. filosofijos darbų.

** Žanas Polis Sartras (*Jean-Paul Sartre*, 1905–1980) – prancūzų rašytojas ir filosofas, kurio kūryboje svarbiausia pasirinkimo laisvės ir atsakomybės samprata, apibrėžianti visą žmogaus būtį.

6. Kurią raiškos priemonę autorius pasitelkia „geriems“ studentams apibūdinti? Raskite, įvardykite ją ir paaiškinkite, kodėl ji pavartota.
7. Kas, Fromo manymu, netelpa „į žinių kaip nuosavybės ribas“? Išrašykite bent du dalykus.

Rašome

8. Antros pastraipos pabaigoje kartojamas žodis *nesimoko* nusako prasto skaitytojo santykį su knyga. Atmetę neiginį, gausime tikrojo skaitytojo ypatybių sąrašą. Sudarykite griežtą, nuobodžią ar pašaipią instrukciją, kaip reikia skaityti knygas. Tik pirma pasidomėkite, kaip rašomos instrukcijos.

Diskutuojuame

9. Ėrichas Fromas kalba apie vartotojišką požiūrį į knygą, Justinas Gorderis – apie prarandamą gebėjimą stebėtis pasauliu. Ar tai tas pats? Raskite argumentų savo nuomonei pagrįsti, pateikite pavyzdžių.

Apibendriname

10. Apibendrinkite: kas sieja ir kas skiria Justino Gorderio ir Ėricho Fromo tekstų turinį ir raišką?

Kaip skaitomos knygos veikia mus ir mūsų gyvenimą?

- AR KNYGOS PADEDA TAPTI LAIMINGAM?
- KAS YRA BIBLIOTERAPIJA?
- AR GALIMA JEITI... Į KNYGĄ?

Mūsų laikais knygynų lentynos lūžta nuo didelių ir mažų, patraukliais viršeliais ir visai neišvaizdžių leidinių – vadinamųjų saviugdos knygų, mokančių gyventi: ką ir kur valgyti, kaip lieknėti, kuo rengtis, ko vengti, kad būtume amžinai jauni. Ypač populiarios tos, kurios aiškina, kaip tapti laimingiems, t. y. uždirbti milijoną, atversiantį mums visas duris. Tiesą sakant, šios knygos nedaug skiriasi nuo populiariųjų žurnalų, laikraščių, interneto svetainių, reta kuri ištveria laiko išbandymą. Galbūt suabejosite: nejaugi nėra naudingų, gerų saviugdos knygų? Žinoma, yra. Prisiminkime „Sofijos pasaulį“ – visus didžiuosius filosofų veikalus, apie kuriuos pasakoja nepažįstamas laišku siuntėjas, irgi galima vadinti saviugdos knygomis.

Ne tik filosofai padeda žmogui keistis ir keisti savo gyvenimą. Dabar ypač populiarios esė, laiškų knygos, dieneraščiai. Mėgstamos patyrusių psichologų studijos, iš kurių galima sužinoti, kaip atsikratyti baimių, išmokti bendrauti ir įgyti draugų. Renkantis tokio pobūdžio knygas svarbu ne viršelis ir net ne turinys, o autorius. Ir tik skaitymo patirtis padeda atpažinti tuos rašytojus, kurių knygos lems mūsų gyvenimo pokyčius.

O dabar pakalbėkime apie grožinę literatūrą – romanus, apsakymus, eilėraščius, kurių sąrašą lietuvių kalbos mokytojai duoda pasibaigus mokslo metams. Nė trupučio neabejojant galima sakyti: joks, net ir geriausiai parašytas straipsnis ar filosofijos veikalas neatstos grožinės literatūros įtaigos. Knygos, kurias skaitome per literatūros pamokas, yra pasakojimas apie tai, kas žmogui svarbu nuo seniausių laikų (prisiminkite pasakas – kodėl jos išliko iki mūsų dienų). „Trumpiausias atstumas tarp žmogaus ir tiesos yra pasakojimas“, – sako daug metų dirbęs su jaunimu italų kunigas ir rašytojas Brunas Fereras (*Bruno Ferrero*). Grožiniai kūriniai padeda gerai pažinti visuomenę ir suprasti žmonių lūkesčius. O knygų veikėjams nutinkančios istorijos, slapčiausius jausmus atveriančios eilės nukelia mus į

kitus vidinius pasaulius ir padeda užmiršti savąjį, nes grožiniai kūriniai – tai jausmų mokykla. Net koncentracijos stovyklose, kaip liudija pasaulinio garso rumunų filosofas, mitų tyrinėtojas Mirča Eliadė (*Mircea Eliade*), daugiau žmonių išgyvendavo tuose barakuose, kurie turėjo istorijų pasakotoją. Gal todėl ir medicinoje taikoma biblioterapija – gydymas specialiai parinktos literatūros skaitymu. XXI amžiaus žmogui tai veiksmingas būdas išgyti.

Romualdas Granauskas TREČIAS GYVENIMAS

(ištrauka)

Romualdo Granausko (1939–2014) „Trečias gyvenimas“ yra autobiografinė aštuonių novelių apysaka, vedžiojanti mus rašytojo vaikystės ir paauglystės takais. Grožinės literatūros stiliumi papasakotų atsiminimų herojus – berniukas, žvelgiantis į pasaulį plačiai atvertomis smalsiomis akimis.

LAIMINGIAUSIOJI VASARA

Tai buvo laimingiausioji mano vasara. Gal ir kitos buvo laimingos, bet aš jų nebeatsimenu. O šitoji man tada buvo padaryta iš labai mėlyno dangaus, skaidriausio vandens Aiškūne, juodų vėžių pakriaušėse ir apšiurusių bibliotekos knygų. Nuo knygų prasidėjo mano gyvenimas, jomis, reikia manyti, ir baigsis. Negaliu sakyti, kad esu knygų žmogus, nors kiti gyvena knygose, sapnuoja kaip knygose, kalba kaip knygose. Buvau upelio žmogus, miškelio žmogus, žvyrijų, dar esu buvęs grybų ir žuvų, o paukščių – ne, nors galvą užvertęs galėdavau ilgai žiūrėti, kaip kregždės šaudo virš žalio kiemo. Dar esu buvęs savo pajuodusio smuikelio žmogus, dvejus metus – pirmdėlės karvelės Būkos, kurios ilgėjausi net kariuomenėj. Bet tai buvo vėliau, daug vėliau, o tą laimingąją savo vasarą aš tebuvau mažas, pajuodęs, alkanas vaikas su knygų pundeliu* po pažasčia.

Kaimo pradinę baigiau per dvejus metus ir nebežinojau, ką toliau daryti. Kaip ją baigiau, kaip joje mokiausi, tik miglėlė belikusi. Lyg nė mokėsis nebūčiau. Bet žiūrėdamas į vasaros kregždes, jau buvau bepradedąs svajoti, kaip rudėnį vaikščiosiu žvyrkeliu į Mósėdį, ten bus daug knygų, daug vaikų, daug naujų mokytojų, o ne tik šie du. Čia mokytoja visą pamoką mezga ir mezga, o jos vyras niauriai žiūri pro langą ir vis barbena pirštais į stalą...

Artėjo ruduo, kregždės išskrido, už klėties pradėjo sirpti slyvos: tos mažosios, labai tamsiai mėlynos ir dar mėlyniau rūgščios. Sugalvojąu: rugsėjo pirmosios rytą prisiskinsiu jų pilnas kišenes, naujojoje mokykloje padalinsiu klasės vaikams, kad su manimi draugautų. Bet patėvis pasakė:

– Niekur tu šią žiemą neisi. Pirmiau šiek tiek paauk. Nusineš varna nuo vieškelio.

O kaip aš paaugsiu, jei esu amžinai alkanas? Vakarienei visuomet tik putra – vanduo, į kurį įblęsta sauja ruginių miltų. Naktį negali nieko kito pasapnuoti, tiktai duonos kvapą, – sako, niekas kvapų nesapnuoja, aš sapnuodavau.

Per vaikus sužinojau, kad kitame kaimo gale, išvežtųjų Vyšniauskų troboj, atidarė biblioteką. Vienas pirmųjų ten ir prisistačiau. Buvo labai nedrąsu, buvo taip nedrąsu, kad kelis kartus praėjau pro abu jos langus, žiūrinčius čia pat į kelią. Praeinu ir vėl sugrįžtu, praeinu ir vėl sugrįžtu. Net savo mažą atspindį ižiūrėjau stikluose. Bet viduje buvo knygos, kurias galėsiu skaityti, nes juk visą žiemą neisiu į mokyklą.

Biblioteka buvo tuščia, saulėta ir dulkėta. Prie lango, virš stalo, kyšojo didelė kupeta juodų plaukų, tokių juodų ir garbanotų, kokių dar nebuvau matęs. Tik paskiausiai pamačiau jaunos merginos veidą.

– O!.. – pasakė tas veidas. – Atėjai knygų?.. Dar visai nedaug teatvežė, o vaikiškų neturiu nė vienos.

– Aš nenoriu vaikiškų.

– O!.. – vėl pasakė veidas. – Eik ir pasirink kokią plonesnę.

Plonesnių irgi nenorėjau, visos knygos turėtų būti storos, kad galėtum ilgai skaityti ir skaityti.

Pirmą kartą besidaužančia širdimi atsistojau prie knygų lentynos. Ta viena lentyna čia ir tebuvo, aplink ją liko dar daug kambario.

Išsirinkau tris neplonas.

Kai aš, laimingas laimingiausias, tas tris knygas parsinešiau namo, patėvis tuoj pat ištiesė į jas ranką:

– Duok šen!..

Pavartė, pasklaidė, vėl sudėjo atgal į krūvelę:

– Tik neparnešk čia kokių komunistiškų!..

Aš ir negalėjau žinoti, kokios komunistiškos, o kokios ne, bet šitos aiškiai nebuvo tokios. Vienoje juodu rašalu buvo parašyta:

* Pundas (svetimbė) – ryšulys.

„Mylimai Jadvygai gimimo dienos proga. Tėvelis. 1934 m. gegužės mėn. 20 d. Salantaĩ.“ Kitoje toks kaip antspaudas, tik ne apvalus, o pailgesnis: „Kretingės gimnazija.“ Trečioje – „Nr. 123.“ Ir apačioje pabraukta. Pamažu pradėjau suprasti, kodėl jos ne komunistiškos. Komunistiškos bus naujos, naujų geriau neimti. Gal kokią vieną, na, gal dvi, tiktai neparodyti patėviui, skaityti aplenkus laikraščiu, kad jis nepastebėtų naujumo ir vėl nepareikalautų: „Duok šen!..“ Jau ištaisiau prie lango, jau atsiverčiau pirmąjį puslapį, jau tuoj pradėsiu skaityti, kai vėl išgirdau patėvio balsą:

– O kas ten tas knygas išduoda?

Paaiškino motina:

– Bernienė sakė, kad atsikėlė iš Salantų tokia jauna komsomolka žydelkėlė.

– O iš kur Salantuosė beatsirado gyva žydelkėlė?

– Nežinau, gal žmonės per karą išslapstė...

Patėvis paniuro kaip debesis:

– Varys čia dabar komunistų propagandą!..

Ir viena balta akim dėbtelėjo mano pusėn:

– Ar tik nereikės tau uždrausti ten landžioti?..

Apšalau, sustingau, sėdėjau prie lango tykesnis už pelę. Bet daugiau nieko nesakė, išėjo į kiemą.

Tas tris knygas skaičiau visą savaitę. Nuo ryto iki vakaro. Užmiršau Aiškūną, užmiršau visas tris sietuvas, net kūlinės** žemuogių nė karto neprisiminiau. Aš čia nebegyvenau, aš čia nebebuvau, tartum išskridau iš savo kiemo kaip paukštis.

Nežinau, su kuo galėčiau palyginti ilgo skaitymo malonumą, nebent su skraidymais sapnuose, kai pakyli aukštai į orą, kai nereikia net pastangų plasnoti, sklendi sau, ir tiek. Toks lengvas, toks laimingas ir nenorintis nusileisti ant žemės.

Kai tas tris knygas nunešiau atiduoti, biblioteką radau užrakintą. Klebenau, klebenau rankeną, bet durys neatsidarė. Apėjau iš kitos pusės, o per prastąjį kiemą motriška benešanti glėbį buroklapių.

– Ar biblioteka nebedirba?

– Nebedirba, vakali, nebedirba!.. Bėk greitai namo!..

Pajutau kažką negero. Kodėl – nesupratau. Praleidęs porą dienų, vėl styplinėjau palei bibliotekos duris, ir vėl jos man neatsidarė. Net buroklapių niekas nebenešė per kiemą. Dunksojo negyva troba su viduje užrakintomis knygomis, negyva negyviausia, lyg iš jos antrą kartą būtų visus išvežę...

Iki rudens aš jau buvau perskaitęs daug knygų. Labai gaila, bet nebeatsimenu kokių. Neatsimenu nei autorių, nei pavadinimų. Jos visos buvo parašytos suaugusiems, ką aš ten galėjau suprasti? Tačiau be knygų jau nebegalėjau apsieiti. Ne tiek be knygų, kiek be paties skaitymo. Mano akys į nieką daugiau nenorėjo žiūrėti, jos tiesiog šaukte šaukė: „Duok mums raidžių!.. Duok mums raidžių!..“ Nežinau, gal yra tokia skaitymo liga? Jei yra, tai aš ja susirgau vaikystėje, paskui ji perėjo į chronišką ir nebepagydomą. Tiesą pasakius, niekas jos nei gydė, nei ruošėsi gydyti. Tiktai motina vos ne kasdien keldavo balsą: „Ko tu gadini akis saulei nusileidus? Ar tu negali palaukti, kol degsim lempą?“ Tas ir yra, kad negali palaukti, – jau Baltoji Iltis ir tas baisusis buldogas sustojo vienas prieš kitą, jau iššiepė dantis, jau puls ir įsikibs vienas kitam į gerklę!.. Juk jie nežino, kad pas mus nusileido saulė, o motina tyčia čiupinėjasi prie mūriuko, kad tik tos lempos kuo ilgiau nereikėtų degti.

Aha! Pasirodo, vieną knygą atsimenu! Bet atsimenu ir kitą. Tų dviejų jau ir norėdamas niekuomet nebegalėsiu užmiršti.

Buvo Velykos, antroji diena, kai jau galima eiti pas kitus vaikus. Pro langą matėsi, kad visur jau daug daugiau juodos žemės nei papilkusio sniego. Kieme gali prasimanyti visokiausių žaidimų, bet

** Kūlinė, kūlynas – akmenynas, į krūvą suversti akmenys (kūliai).

kur tu eisi, jei skaitai storą knygą? Likau kiūtoti prie lango. Patėvis, pasiėmęs kirvuką, išdūlino į Šauklinę išsikirsti naujų meškerykočių. Rudenį nulūžo jo lydekinės galas. Paguldė ant žemės, tūpčiojo, tūpčiojo palei karklyną, kol pats ir užmynė. Gerai, kad ne aš. Motina susirišo po kaklu skarelę:

- Eisiu pas Bernienę naujynų.
- Likęs vienas, aš irgi išėjau į savo knygą. Išbuvau joje gal valandą, gal dvi. Paskui man atsitiko kažkas baisaus. Bėgau keliu vienplaukis, garsiai verkdamas, pro ašaras nieko nematydamas. Ipuoliau į Bernienės trobą. Motina ir Bernienė sėdėjo ant lovos, Bernius su Pauliku – prie stalo. Kritau motinai į skreitą:
 - Vytuks mirė!..
 - Kūkčiojau, gūkčiojau ir visas drebėjau nuo verksmo. Bernienė griebėsi už širdies:
 - Jėzau, ar Brenciaus?.. Tas mažasis?..
 - Neee!.. Iš knygos!..
 - Troboj stojo tylą, neatsimenu – jauki ar nejauki, bet joje pasigirdo tik Pauliko balsas:
 - Iš to vaiko neišeis paprastas žmogus. Bus arba vyskupas, arba arkliavagis.
 - Dabar žinau, ką tada skaičiau. „Altorių šešėly“. Trečiąjį tomą.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

Tiriame

- Atlikite tyrimą: išsiaiškinkite, kuris istorijos laikotarpis vaizduojamas novelėje.
 - Iš kurių detalių (pavyzdžiui, „išvežtųjų Vyšniauskų troboj“), užuominų patėvio žodžiuose, net datų galima spėti, kada vyksta veiksmas?
 - Kokios nuotaikos tvyro kaime? Kaip jas pajuntame?
 - Savo išvadas aptarkite su istorijos mokytoju.
 - Raskite medžiagos pasakotojo vaikystės istoriniam kontekstui atskleisti. Parenkite glaustą pasakojimą, jį galite pailustruoti skaidrėmis.

- Apibūdinkite pasakotoją. Nurodykite du svarbiausius jo bruožus.
- Koks pagrindinis berniuko užsiėmimas vasarą?
- Kuria meninės raiškos priemone atskleidžiama jo būseną? Paaiškinkite žodžius „nenorintis nusileisti ant žemės“.
- Raskite tekste daugiau meninės raiškos priemonių, nusakančių žmogaus santykį su knyga. Paaiškinkite jų vartoseną.
- Kaip pasakotojas suvokia knygų pasaulį?
- Atrodo, pasakotojo vaikystė nebuvo laiminga – nuolatiniai nepritekliai, alkis, į sąmonę besismelkiantis suaugusiųjų nerimas. Kodėl jis tą laiką vadina laimingiausiu?
- Kokios vertybės atsiskleidžia šiame tekste?

Rašome

- Skaitant kartais nutinka magiškų dalykų. Įsivaizduokite, kad novelės sakiny s „Likęs vienas, aš irgi išėjau į savo knygą“ lyg burtažodis jus perkelia iš tikrovės į

neseniai skaityto ar labiausiai įsiminusio kūrinio laiką ir erdvę.

- Aprašykite pirmuosius įspūdžius knygos pasaulyje, neminėdami nei autoriaus, nei pavadinimo.
- Surenkite konkursą „Atpažink kūrinį“: skaitydami savo rašinius išrinkite atidžiausią skaitytoją ir talentingiausią rašytoją.

- Pasvarstykite, ar skiriasi mamos, skubančios pas kaimynę „naujynų“, ir berniuko, „išeinančio“ į savo knygą, tikslai.
- Galop knygos pasaulis ir tikrasis gyvenimas suartėja. Paaiškinkite, kodėl verkia mažasis skaitytojas.

Andrius Mamontovas
JEI ŽMOGUS NORI
GERAI GYVENTI, JIS TURI
SKAITYTI KNYGAS

(interviu ištrauka)

Žinomas dainų kūrėjas, atlikėjas, aktorius Andrius Mamontovas (g. 1967 m.) yra ir įvairių kultūrinių projektų iniciatorius. Prieš keletą metų jis kartu su bendraminčiais įsteigė paramos fondą „Švieskime vaikus“. Fondo tikslas – prisidėti prie vaikų literatūros sklaidos, Lietuvos bibliotekas, mokyklas, darželius aprūpinti geriausiomis lietuvių autorių knygomis.

Andriau, jums knyga – tik laisvalaikio leidimo priemonė ar neatsiejama gyvenimo dalis?

Knyga yra pašnekovas. Ne tik kaip autorius, kuris parašė knygą, ne tik kaip knygos herojai, tampantys tavo pašnekovais, bet ir tu pats. Skaitydamas knygą gali pasikalbėti su savimi – kad ir apie svarbius dalykus. Neprisiminsiu, kas taip pasakė, tačiau labai vertinu vieną mintį: knygos ne moko, o primena. Primena tai, ką turime savyje. Tad knyga šiuo atveju yra galingas savęs pažinimo ir išgryninimo įrankis.

Projekto „Augu skaitydamas“ iniciatoriai teigia, kad skaitantis žmogus turi daugiau galimybių susikurti sėkmingą ateitį. Ar pritariate šiai minčiai?

Daug kas galėtų žiūrėti skeptiškai, bet aš manau, kad jei žmogus nori gyventi gerai, jis turi skaityti knygas. Knygos lavina fantaziją, ugdo loginį mąstymą, pastabumą, gebėjimą susikaupti ir t. t. Visos šios savybės labai praverčia bet kokiaje veikloje, net ir neturinčioje jokio sąryšio su literatūra. Žmogus, kuris moka fantazuoti, sukaup-ti dėmesį ir įžvelgti esmę, visada pasieks geresnių rezultatų. Visada. Tik tas žmogus, kuris mokėsi į savo veiklą, kad ir pačią nuobodžiausią, žiūrėti kūrybiškai, pasieks aukštesnių rezultatų ir bus visai kitaip įvertintas. O knygos ir yra vienos geriausių kūrybiškumo mokytojų.

Ar knygos daug prisidėjo prie jūsų kūrybos, muzikinės karjeros?

Knygos man įskiepijo norą siekti svajonės. Kažkuriuo gyvenimo laikotarpiu labai mėgau mokslinę fantastinę literatūrą, o ji itin lavina vaizduotę. Kai aprašomi dalykai, kurių realybėje nėra, plečiasi suvokimo ribos. Tas pats ir su nuotykių knygelėmis. Tad pirmiausia, kuo knygos mane apdovanojo, – tai vaizduote. Šalia to gavau ir didžiulį emocinį auklėjimą, užtaisą, kuris asmeniškai man, dainų autoriui, yra neįkainojamas lobis.

Ar gyvenime buvo situacijų, kai būtent knygos padėjo atsiesti, naujai pažvelgti į problemas ar imtis naujų iššūkių?

Vienos knygos pagalba man buvo visiškai tiesioginė. Kai turėjau atlikti dvejų metų privalomą tarnybą kariuomenėje, tarybinėje armijoje, patekau ten, kur būti nėra paprasta. Esi kaip augalas, išrautas iš namų šiltnamio ir persodintas kažkur laukinėje aplinkoje. Matyt, kiekvienas pakliuvęs į kariuomenę tą turėjo pereiti. Ir tada viena mano klasės draugė atvežė knygą – senovės filosofo Epikteto išminties santrauką. Ir knygoje išdėstyti stoikų filosofijos pradmenys kariuomenėje labai labai praverė. Tai buvo tarsi vadovėlis, mokantis, kaip elgtis aplinkoje, kurioje niekas nuo tavęs nepriklauso. Knygos žodžiai ir mintys man padėjo nebesijaudinti dėl dalykų, kurių negaliu pakeisti, ir susikaupti ties tais, kuriuos galiu paveikti. Knyga man padėjo pusiau ekstremalioje situacijoje rasti vietą sau ir iš buvimo ten net gauti naudos.

* Epiktetas (tai ne vardas, o vergo apibūdinimas šnekamojoje graikų kalboje – įsigytasis, apie 50–125, iš vergijos atleistas 68 m.) – iš Mažosios Azijos kilęs senovės Rėmos filosofas stoikas.

** Filosofų stoikų mokyklai vardą davė senovės Atėnų stoja – dengta kolonada, kur III a. pr. Kr. pradžioje jie rinkdavosi pas savo mokytoją Zenoną. Mes žodžių *stoikas*, *stojiškas* reikšmę paveldėjome jau iš Rėmos, kurioje stoicizmas tapo pirmiausia etika – mokymu apie dorybes.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

- Ką Andriui Mamontovui, kaip žmogui ir menininkui, davė knygų skaitymas?
- Ar pritariate minčiai, kad knyga ne tik gelbsti sunkio-mis akimirkomis, bet ir apskritai keičia žmonių gyvenimą? Pateikite savų pavyzdžių.
- Kas sieja du skirtingų žanrų – Romualdo Granausko novelės ir Andriaus Mamontovo interviu – tekstus? Suformuluokite vieno ir kito pagrindinę mintį.
- Pasvarstykite, ar teksto įtaigumas priklauso nuo žanro. Parašykite du tris argumentus, pagrindžiančius jūsų požiūrį.
- Andriaus Mamontovo interviu yra skirtingų fragmentų: bendresnis svarstymas, kodėl reikia skaityti, ir konkretesnis autobiografijos epizodas. Kuris iš jų artimesnis grožiniam kūriniiui? Argumentuokite.

Tiriame

- Atlikite tyrimą ir juo remdamiesi parenkite viešąją kalbą „Knygos įtaka paaugliui“.
 - Mokytojo padedami parenkite klausimyną apie knygų svarbą, poveikį paaugliams. Klausimai turi būti konkretūs, tiesiogiai susiję su tema. Daug jų nereikia, pakaks penkių – septynių. Formuluodami nepamirškite, kad klausimynas skiriamas jūsų bendraamžiams.
 - Apklausą galima vykdyti įvairiai, greičiausia – internetu. Čia jums pravers elektroninis dienynas ar kiti tinklalapiai, pavyzdžiui, <http://apklausa.lt/>. Apdorokite apklausos duomenis, sukurkite skaidrių savo kalbą iliustruoti.
 - Paskutinis pasirengimo etapas – kalbos planas: pasirašykite įžangą, išvadas ir dėstymo teiginius.
 - Pasakykite kalbą bendraamžiams – įrodykite, kaip svarbu skaityti knygas.

Kaip iš knygų suprantame savo ir kito patirtį?

• KĄ KNYGA MAN SAKO... APIE MANE?

• KAS YRA EMPATIJA?

Neretai sakoma: „Parodyk, kokias knygas skaitai, ir aš pasakysiu, kas tu.“ Kažin ar šis kriterijus visiškai patikimas, bet vis dar linkstame sieti žmogų su jo skaitomomis knygomis. Kita vertus, įdomi knyga sužadina jausmus, paskatina vaizduotę kurti tokius vaizdinius, kurie, norim ar nenorim, atitinka mūsų patirtį ir pasaulio supratimą. „Kiekvienas skaitytojas, kai jis skaito, skaito save patį. Rašytojo kūrinys – tik optinis prietaisas, kurį jis siūlo skaitytojui, kad šiam padėtų įžvelgti tai, ko be šios knygos jis, matyt, niekada nebūtų įžiūrėjęs savyje“, – teigia prancūzų rašytojas, pasaulinio garso romano „Prarasto laiko beiėskant“ autorius Marcelis Prustas (*Marcel Proust*). Pasak jo, knyga pagauna ir įtraukia skaitytoją pirmiausia todėl, kad šis randa joje savo apmąstymus, kuriuos laikė nevertingais, džiaugsmą ir liūdesį, kurį stengėsi užgniaužti, ištisą jausmų pasaulį, kurį galbūt niekino ir kurio vertė staiga naujai atsiskleidė. Vadinasi, knygos padrąsina pažinti ir pamilti... save pačius, atveria mums tai, ką vadiname „aš“, leidžia tarsi pasimatuoti savo patirtį. Tokių knygų turbūt esate skaitę ne vieną. Bet kartais iš jų išaugama kaip iš vaikiškų drabužių. Taip atsitinka tada, kai skaitytojo gyvenimo ir skaitymo patirtis pranoksta skaitomą kūrinį. Tačiau kad taip atsitiktų, reikia tapti labai jautriu ir kritišku skaitytoju. Ir, laimei, visada bus knygų, iš kurių niekada neišaugama.

O labiausiai knygos mums padeda pažinti ir suprasti kito žmogaus patirtį, mintis, jausmus. Ir ne tik supras-ti. Psichologų tyrimai patvirtino hipotezę, kad skaitant žmogaus smegenys iš tikrųjų reaguoja taip, tarsi jis pats dalyvautų vaizduojamuose įvykiuose. Kitaip tariant, tai, ką patiria kūrinio veikėjai, patiriame ir mes, skaitytojai. Vadinasi, pasinerdami į herojų jausmus, stipriname empatijos, t. y. gebėjimo įsijausti į kito žmogaus būseną, įgūdžius. Knygų apie Hari Poterį autorė Džoana Rauling (*Joanne Rowling*) sako: „Skaitymas yra vienintelė priemonė, kuria mes nevalingai persikūnija-me į kitą odą, kitą balsą ir kitą sielą.“ Tad kuo daugiau skaitysime įvairių istorijų, tuo labiau išlavinsime gebėjimą įsijausti ir suprasti kitus. O kas geba įsijausti, tas tikriausiai mokės ir užjausti, ir ištiesti pagalbos ranką.

Vanda Juknaitė IŠSIDUOSI. BALSU

(ištraukos)

Lietuvių eseistė, prozininkė, dramaturgė Vanda Juknaitė (g. 1949 m.) ne vienus metus dirbo su benamiais, gatvės vaikais, neigaliaisiais, rengė jiems vasaros stovyklas Anykščių rajone, Inkūnuose. Ši rašytojos patirtis įtaigiai atsiskleidžia esė „Išsiduosi. Balsu“.

Mes buvom du įtariamieji. Ne. Gal du labai įtartini. Septynerių metų mažas berniukas, atrodamas kaip ketverių. Tamsiai mėlyna, vietomis įplyšusia striuke. Ir aš, padoriai apsirengusi, keturiasdešimties metų moteris. Ne močiutė ir ne mama. Buvo labai šalta. Nespėtas nuvalyti sniegas gulėjo gatvėje. Šaltas vėjas užsiausdamas pakeldavo jį kaip dulkes. Mes stovėjome susikibę rankom. Kitą ranką vaikas buvo įkišęs į striukės kišenę. Į mus žiūrėjo. Kiekvienas skubrus, bet nužvelgiantis abu nuo galvos iki kojų žvilgsnis veikė tarytum smūgis. Į paširdžius. Jo išvengti reikėjo nedaug. Leisti vaikui ir tą ranką įsikišti į kišenę, pasitraukti nuo jo per žingsnį, nutaisyti globėjišką veidą, kad visiems stotelėje būtų aišku – mes ne pora. Dėl to, kad vaikas nepri-žiūrėtas, aš nesu kalta. Jis ne mano. Liesas, murzinas jo veidelis, nors prausėsi išeidamas, buvo pamėlęs nuo šalčio. Mes stovėjom stotelėje tvirtai susikibę rankomis, ir aš žinojau, kad nepaleisiu jo rankos, net jei į mus imtų mėtyti ne tik žvilgsnius, bet ir akmenis.

Tačiau švelniai ir tvirtai spausdama vaiko ranką savojoje, aš tapau tos stotelės aferiste. Jei taip meiliai laikau jo ranką, tai kodėl vaikas

perbalęs ir apiplyšęs? Jei jis iš patvorio, man svetimas, tai kodėl, taip beatodairiškai vienas kitu pasitikėdami, taip neišskiriamai laikomės už rankų? Ar aš tik kuo neapsimetu? Ar šitas vaikas nėra išnaudoja-mas? Tada nežinojau, kad paėmusi už rankos Vasią aš visiems lai-kams, o norėčiau sakyti, vienam dešimtmečiui, peržengiu saugaus pasaulio ribas.

Jie atsirado gatvėje, tie vaikai, gal 1993-iaisiais. Jau be priežiūros. Bet dar iš namų. Lakstė apie kioskus. Trynėsi palei stotį. Nuo ryto iki vakaro. Bet dar neelgetavo. Nebuvo tokios patirties.

Po eglutės. Tą žiemą. Apsisprendėme vasarą rengti stovyklą gatvės vaikams. Jų daugėjo. Jie atrodė labai varganai. Rausėsi šiukšlėse, ieškodami maisto. Valgė bananų žieves. Rinko butelius ir kartonus. Programą pradėjome vykdyti porą mėnesių prieš stovyklą. Pasi-skirstę po du, eidavom du kartus per dieną į stotį. Rytą ir vakare. Stengėmės sukiotis prie vaikų, kad jie įsidėmėtų mūsų veidus. El-gėmės labai atsargiai. Nekalbinome. Užkalbinti, kodėl jie čia, ką jie čia veikia, vaikai žaibiškai dingdavo. Kelias dienas jų nesutikdavai toje vietoje.

Stovykloje iš anksto pasirūpinome vaistų. Nuo niežų. Utėlių. Priemonių pūliniams gydyti. Žinojom, jog pirmomis dienomis teks griežtai riboti maistą. Kad išbadėję vaikai nesusirgtų. Reikėjo susiti-kinėti su jais kasdien. Jie neskyrė dienų. Nepažino valandų. Sutartą dieną – RYTOJ. Kai abi stoties laikrodžio rodyklės turėjo būti viršuje, prie autobuso atėjo dvidešimt šeši vaikai. Kelias mergaites atvedė są-vartyne uždarbiaujančios moterys.

Pirmom dienom jie bėgo. Pabėgo pirmas, rodos, Stasiukas. Jį atvežė atgal miške uogavę žmonės. Staiga prasidėjo tikra bėgimo epidemija. Pabėgdavo iš karto po tris. Mes suplukę lėkdavom į visas puses. Su mašina šukavom mišką. Ir tai vaikams nepaprastai patiko. Epidemija tik augo. Mes nusiplūkėme negyvai, kol Jorūnė pasakė:

– Jie bėga todėl, kad mes juos vejamės. Nebesivykim – ir nebe-bėgs.

Tai buvo tiesa. Vieną pusdienį ištvėrėme, ir bėgimą nuėmė kaip ranka.

Rytojaus rytą prie pusryčių stalo neatėjo nė vienas. Kviečiami nėjo iš palapinės. Keikėsi. Spjaudėsi. Stumdėsi. Gaudomi bėgiojo į visas puses. Vaizdavo, kad jie dedasi daiktus. Nors kokie gi galė-jo būti jų daiktai. Elgėsi iššaukiamai, šiurkščiai, atžariai. Kėstas fisharmoniją sulaužė, žinoma netyčia. Bet išlūžusias lentas kaž-kur paslėpė, be jų nebebūtume galėję jos susitaisyti. Turėjome žūtbūt atgauti lentas. Teisybę pasakius, tuo metu nežinojom nei kas tą fisharmoniją sulaužė, nei kur tos lentos. Visai pasimetę, ne-bežinodami, ko griebtis, sugalvojome institucinę egzekuciją, ko-kią visi atsiminėme iš pionierių stovyklų. Niekо geresnio neatėjo į galvą. Visai nebuvom pasiruošę juos bausti. O čia prirėikė atgauti lentas.

Taigi jau sutemus, po siaubingos isteriškos dienos ir dingusių fisharmonijos lentų ieškojimo, vakare išrikiavom juos į dvi eiles. Aš pasakiau prakalbą apie netinkamą elgesį. Būtinias mums lentas. Ir pa-siūliau prisipažinti, kas tai padarė.

Iki Kęsto prisipažinimo dar buvo pora minučių. Ir kažkas iš tam-sos riktelėjo:

- Kodėl jūs mums neleidžiat išvažiuoti?
- O ar jūs turit kur važiuoti?
- Mes čia nebenorim būti.
- Kodėl?

– Todėl, kad jums už mūsų buvimą moka pinigus.

– Kokius pinigus?

– Kuo mes čia ilgiau būsim, tuo jums daugiau mokės.

Visi mes buvom savanoriai ir niekas jokio atlyginimo už darbą apskritai negavo.

Dabar aš jau nebeapsimetinėjau pikta. Mane pagavo toks įtūžis, kad nedvejodama atsakiau:

– Gerai. Rytoj iškviessim autobusą, ir kur tik norit, ten ir važiuokit.

Nors ir po velnių. O šiandien mums reikia atgauti lentas.

– Aš netyčia, aš nenorėjau... – Tamsoje nesimatė, kuris vaikas verkia.

– O kur lentos?

– Ten, fisharmonijoj. Aš jas įkišau.

– Autobusas bus rytoj trečią valandą.

Ir mes išsiskyrėm.

Rytojaus rytą vaikai pusryčiauo nepakeldami galvų. Kai kurie pa-valgė, greitai pakilo ir nuėjo ruoštis.

Erikas ėjo su jais, bet sakydamas:

– Kvailiai jūs, kvailiai. Ką jūs rasit stoty? Čia miškas, uogos, čia nors pavalgę.

Kiti sėdėjo prie stalo nuleidę galvas, ir visai neatrodė, kad jie trokštų kuo greičiau iš čia išvykti. Mes jų neįkalbinėjom. Nebema-tėm prasmės. Įkalbinėdami jau nebebūtume turėję galimybių kelti jiems nors nedidelius reikalavimus. Be kurių bendras žmonių buvi-mas yra visiškai neįmanomas. Vadinasi, mūsų planas žlugo, ir nebe-lieka nieko, tik su tuo susitaisyti.

Nors buvo baisu į juos žiūrėti, vis dėlto laikiausi to, kas įvyko. Tik paklausiau:

– Iš kur jūs ištraukėt, kad mums už darbą su jumis moka pinigus?

– Mums Tadas sakė.

O Dieve, Tadas! Tai jo duriančią galvą vakar glosčiau kelis kartus. Nors turėjo praeiti keletas metų, kad iki galo suprasčiau tos dienos vaikų agresijos priežastį. Rūpesčiu mes juos sužeidėm. Meile mes sužeidėm juos iki gyvuonies. Mes palietėm žaizdą, kurią taip skauda, kad gindamasis gali užmušti.

Reikėjo viską mesti ir išeiti. Sėsti prie popierių. Bet buvo Vasia. Baltapūkis. Dar čiuplesnis už keturmetį Ruslaną. Jis su Artūru ban-dė rinkti kartonus, bet tai jiems sekėsi kur kas blogiau nei Erikui. Pirmąją stovyklą visi jį nešiojo ant rankų, dažniausiai ant sprando, menkutį, peršviečiamą. Mes su juo eidavom pas kaimynę Anelę Šu-kienę pieno. Kartą Vasia prisėdo ant malkų. Aplink malkų rietuvę vaikščiojo dvejų metų kaimynės anūkas, vis pakeldamas aukštyn galvą ir kalbėdamas:

– Dvasia... Dvasia...

Parėjusi į stovyklą, aš papasakojau šitą nutikimą, ir visi sužžė kva-todamiesi. Vasia tik susigūžė, pamačiau, kad vaiko akys pilnos ašarų. O, teta Vanda, pagalvojau, ne visiems taip linksma kaip tau. Pasilen-kiau prie jo ir pasakiau tyliai:

– Vasia, tai nieko bloga. Dvasia yra tai, kas neturi kūno. Tai beveik kaip Dievas.

Nežinau, ar jis manim patikėjo, jis tik atkakliai įdėmiai žiū-rėjo man į veidą. Kartą naktį, grįžtant nuo upės, Vasia pritykino prie šono. Pušų jaunuolynas augo kartu su mumis. Kai atvažia-vom, prie upės pušelės buvo vaikų ūgio. Dabar jos siekė dangų. Ir dangus atrodė lyg žvaigždėta properša virš mūsų galvų. Supra-tau, kad jis nori man kažką sakyti. Paėmiau jo ranką. Ir jis tyliai paklausė:

– O Dvasia, ar jis iš tikrųjų yra?

– Yra, Vasia, tikrai yra.

Tada jis apvedė pirščiuku visą beribę nakties tamsą. Reikia pama-tyti Inkūnų žvaigždes naktį. Kad suprastum. Ką reiškia toks tykus, klausiantis vaiko snabždesys:

– Ir viskas čia jo?

Pamačius tą vaiką, man ištirpdavo širdis. Labai nedemonstravau, bet ir neslėpiau nuo vaikų savo meilės. Nors žinau, kad taip elgtis nepedagogiška, ir iki šiol nesuprantu, kodėl vaikai man tai atleido. Maniau, kad visų blogiausia bus, jei pradėsiu apsimetinėti. Apsimetinėti man sekasi prastai. Be to, tame fronte apsimetinėti nebelikdavo nei laiko, nei galimybių.

Po didžiųjų stovyklų mes visada pasilikdavome nedidelį vaikų būrelį. Šį kartą buvome nusprendę bandyti įkalbinėti vaikus. Grįžti į normalų gyvenimą. Aiškinome, kas jų laukia beraščių. Ir dėl gyvenimo būdo. Kurį jie gyvena stotyje. Gatvėse buvo ir daugiau valkataujančių. Bet mūsų vaikai buvo stoties. Šis žodis reiškė labai daug. Mes aiškinome jiems, kad dėl nuodų, klijų, cigarečių ir alkoholio jie mirs nesulaukę trisdešimt metų. Kad taip gyvendami pateks į kalėjimą. Niekur kitur. Jie klausėsi. Klausėsi tylėdami. Neprieštaraudami. Buvo aišku, kad jie tai supranta ir be mūsų kalbų. Tačiau kai paskutinę dieną lydėjom juos mišku iki autobuso, Sania staiga kažkaip natūraliai garsiai, bravūriškai ištare:

– Aš liksiu stoty!

– Aš tai eisiu iš stoties. – Mindaugas, nusikaltėlių atamanas,ėjo nuleidęs galvą.

– Aš ne, – atšovė jam Sania.

– Eikit jūs, durniai, – Mindaugas visą laiką kalbėjo su sprendžiančiojo teise. – Jei mes dabar neišeisim iš stoties, žinokit, mes niekada iš ten nebeišeisim.

Ir tikrai. Jis išvažiavo į Biržus. Pas močiutę. Nusipirko knygas ir pradėjo lankyti mokyklą. Jis paskambindavo kas savaitę. Kad mokslas sekasi gerai. Kad uždirbo 20 litų. Padėdamas kaimynams kasti bulves. Gal po poros mėnesių, kai jis paskambino, telefono ragelyje už jo nugaros išgirdau muziką.

– Tu skambini iš Vilniaus, Mindaugai?

– Ne, iš Biržų.

– Betgi aš girdžiu stoties muziką.

– Čia taip sau, radijas groja.

Tačiau grojo ne radijas.

Ak, Mindaugai! Drabužius stovykloje jis skalbdavosi kasdien. Ką ten drabužius. Mes dažnai klausdavome jo patarimo. Koks puikus iš jo galėjo išaugti premjeras. Apgalvojančias kiekvieną savo žingsnį. Pajėgus numatyti perspektyvą. Valingai eiti į priekį.

Prapuolė Vasia. Kol buvome užsiėmę globos namais. Daugiau kaip mėnesį jo niekas nebuvo sutikęs. Net matęs. Nei stoty. Nei „Krasnuchoj“. Šitaip vaikai vadino Savanorių prospektą. Savaitgalį Gytis su Darium nusprendė važiuoti jo ieškoti. Į sodus. Bijojom, ar vaikui nebus atsitikusi kokia nelaimė. Penktadienį, taip, tikrai penktadienį, po pietų kažkas paskambino. Prašė Gyčio. Kažkas iš mūsų. Bet aš nepažinau balso. Paaiškinau, kada bus Gytis. Ir vis dėlto paklausiau:

– O kas čia skambina?

Išgirdau ragelyje tą patį kietą, svetimą:

– Čia Vasia.

– Vasia! Vasia! Kur tu pasidėjai? Mes jau ruošiamės važiuot tavęs ieškoti į sodus.

Ragelyje buvo tylu. Ir aš pajutau. Kaip juokingai pakibo ore mano „Vasia, Vasia!“.

– O ko jūs norėjot?

– Kaip ko mes norėjom? Ką čia tu dabar kalbi? Mes juk tavęs pasiilgom.

Tačiau iš ten, iš kur atskrido vaiko balsas, pasigirdo šaltas, nepaliekantis abejonių:

– Viso gero.

Nieko sau. O ko jūs norėjot. Ne, jau tikrai.

Jis paskambino kitą rytą. Paprastai. Kaip visada. Ir pasakė:

– Teta Vanda, aš noriu su jumis susitikti.

– Gerai, – atsakiau. – O kur?

– Prie baseino.

– O kelintą valandą?

– Trečią.

– Gerai, trečią prie baseino.

Baseine dirbo jo motina. Tėvai buvo išsiskyrę. Abu gėrė. Vaikas blaškėsi tarp abiejų. Nei vienam, nei kitam jis nebuvo reikalingas.

Nuėjau trečią valandą prie baseino. Vis žiūrėdama, kada pro jo duris išeis Vasia. Tačiau joks Vasia nesirodė. Palaukiau dešimt, penkiolika, dvidešimt minučių. Prisiminiau vakarykštį pokalbį. Pagalvojau, tikriausiai vaikas pradėjo vyti iš manęs virves. Na, krėsti pokštus. Ir kaipgi jis galėtų ateiti trečią valandą, kai daugelis iš mūsų vaikų nepažįsta valandų. Pasidairiau dar dešimt minučių. Buvo jau pusė keturių. Pasukau namų pusėn link požeminės perėjos. Ir tą pačią akimirką jį pamačiau. Einantį. Prie buvusio kino teatro. Išblyškusį išblyškusį. Jei jis nebūtų toks murzinas, jo veidas būtų švietęs kaip popierius. Netardami nė žodžio, mes susiėmėm už rankų. Jis padavė man savąją. Ant jo pirščių nebuvo jokios mėsos. Oda kabėjo lyg paukščio. Tylėdami parėjome namo. Išviriau arbatos. Jis valgė labai nedaug. Buvo akivaizdu, koks jis išbadėjęs ir išsekęs. Ir kiek jam kainavo jėgų vakar nepasakyti:

– Teta Vanda, aš labai noriu valgyti. Aš atvažiuosiu pas jus.

Vakar jis mane patikrino. Pasitikslino, ar ne žaistas. Apsisprendęs nesisiūlyti, jei nėra reikalingas. Jis gynėsi. Ne. Sunykęs iš bado. Ne. Šitas vaikas. Nebeturėjo jėgų gyventi nemylimas.

Jis išgyveno pas mus dvejus metus. Kol sutiko eiti į globos namus. Ateidamas. Negalėjome jo palikti vieno. Jis, kaip ir visi gatvėje augę vaikai, vagiliaudavo.

Kaip tik tą rudenį buvau pakviesta į Vilniaus licėjų. Pokalbio su paskutinių klasių gimnazistais. Žinojau, ką jie man atsakys. Buvau tikra. Bet vis dėlto papasakojau apie Vasią. Apie jo keistą skambutį ir paklausiau:

– Kaip jums atrodo? Kodėl vaikas taip pasielgė?

Atsakė moksleivių prezidentas:

– Aš jumis netikiu. Jūs šitą istoriją paprasčiausiai išsigalvojot.

Aš nemačiau. Buvau virtuvė. Kai ji atvažiavo. Ta mašina. Kaip iš jos, lyg kriminaliniame detektyve, išsoko žmonės. Ir puolė prie vaikų. Sania ir Mindaugas žaibo greitumu atskuodė į namą.

– Bliamba, teta Vanda, kokia komisija! Jie klausia mūsų, vaikai, gal jums čia valgyt neduoda?

– Taip ir klausia?

– Taip.

– Meluojat.

– Nemeluojam. Ir dar klausė, kuris iš jūsų auklėtojų yra blogiausias.

– O kuris geriausias, neklausė?

– Ne, neklausė.

– Eikit jūs, eikit.

– Ne, tikrai.

Aš išėjau su vaikais ant laiptų. Ir mes susitikom. Niekas man neprisitatė. Niekas nepaklausė mano vardo nei pavardės. Kažkas iš jų, taip, ta moteris juodais akiniais. Akreipė dėmesį į kabančią prie durų darbotvarkę.

– Čia darbotvarkė? Tik parašyta, ar pagal ją tikrai dirbama?

– Štai prieš jus stovi dvi gyvos darbotvarkės, – parodžiau į Sanią ir Mindaugą. – Klauskit vaikų, ką jie veikė iš ryto, ką veiks po pietų. Ir sužinosit.

Kažkas iš jų pamatė, kad vaikai prie pirties kapoja malkas.

– Jūs duodate vaikams kirvį?

– O kodėl gi neduoti?

– Kirvį?!

– O peilį tarpuvartėje į rankas jiems imti galima?

Buvo pietų metas ir aš pakviečiau komisiją į pietų palapinę.

Prašom prie stalo. Ir jūs galėsite savo akimis įsitikinti, kaip mes vaikus marine name badu. Komisijos nelaukėm. Specialių pietų neparuošėm.

Tačiau jie nėjo į palapinę. Kodėl nėjo? Jei buvo atvažiavę tikrinti. Jeigu to klausė vaikų.

Komisija paklausinėjo apie kariuomenę. Apie Giruliūs. Paklausė, kur geriau valgydina.

– Visur gerai, – atsakė Raimondas, – bet Giruliuosė yra porcijos, o čia valgai kiek nori.

Jo žodžių niekas neišgirdo. Ir net tada. Nesupratau. Jog tai jokia komisija. Jie atvažiavo mūsų likviduoti.

Vieną vasarą reikėjo Gytį išleisti į kelionę. Aš likau viena su jais. Penkiais vaikais. Padariusiais nusikaltimus. Mes žaidėme kvadrata. Nugriūdami iš juoko. Kepėm cukinijų blynus. Su Ženia. Jis „mokė“ mane. Kepti dviem keptuvėm. Ir ne tik. Mokė apversti blyną ore. Krestelėjus keptuvę aukštyn. Man nepavyko. Tai buvo vaikas, kurio per pusantrų metų nė karto niekas nebuvo atėjęs aplankyti. Ir dėl „bjaurumo“ neėmė į jokią stovyklą. Ženia pasakojo man viską. Apie save. Geriantį tėvą. Mirusią mamą. Dvi suaugusias seseris. Kaip jis iš kaimynų pavogė du indelius troškinio. Iš dujinės. Nepatikėjau.

– Taigi buvo labai karšta.

–Aš taip, – jis užvertė marškinių sterblę.

Pasakojo man savo vaikišką tikrovę. Kitokios neturėjo.

Kartą mes išėjome uogauti. Aš, Sania ir Ženia. Visas avietais iš artimiausių pakraščių buvom jau nurinkę. Nuėjom gal penkis kilometrų. Susėdome kalvelėje. Šnekėjomės. Ir staiga išgirdome, kad mūsų žodžius kartoja aidas.

– Teta Vanda!

– Ženia!..

– Sania!..

– Kas tu?

– Kur tu?

– Atnešk ledų!

Sania suplojo rankomis į smėlėtą žemę ir staiga atsistojo.

– Aš nekaltas!..

Aš krūptelėjau. Tačiau per daubą atgal jau skriejo jo žodžių aidas.

Ženia pakartojo tuos žodžius. Nors licėjaus prezidentas vis tiek manimi nepatikės.

Mes neatsisakėme svajonės įkurti centrą. Alternatyvą vaikų įkalinimui. Gal kas nors panorės mums padėti. Kad nusikaltę vaikai turėtų nors nedidelę galimybę pasirinkti. Tie, kurie norės kabintis gyvenimo. Kaip mažas Mindaugas. Aš negaliu pamiršti.

Nors Gytis sako. Mūsų vaikai buvo vargo vaikai. Dabar jau dirbi su tuo, kas žmoguje iš tiesų yra pikta. Teisybė. Mes vis dažniau išgirstame. Apie nebesuvokiamą vaikų žiaurumą. Nenoriu nieko supaprastinti. Protu aš suprantu. Bet širdimi. Tosios. Kuria jie prisiekdavo. Žinau. Tai neadekvatus. Iškreiptas. Ir vis tiek. Pagalbos šauksmas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Apibūdinkite šio teksto pasakotoją. Kodėl dažniausiai pasakojama daugiskaitos pirmuoju asmeniu?
2. Atidžiai įsiskaitykite į pirmą ir antrą pastraipą.
 - 2.1. Kurio žanro kūrinį primena pirmas sakiny?
 - 2.2. Kieno akimis į save ir berniuką žvelgia pasakotoja?
 - 2.3. Su kuo ji bando užmegzti pokalbį mintyse?
 - 2.4. Kokią visuomenės problemą netiesiogiai iškelia šis nebylus dialogas? Suformuluokite ją kaip klausimą.
 - 2.5. Kokia pasakotojos nuostata dėl šios problemos išryškėja antros pastraipos pabaigoje?
 - 2.6. Kuria meninės raiškos priemone ji perteikiama?
3. Apie kokius vaikus pasakojama tekste? Kodėl jie vadinami gatvės vaikais?

Diskutuojuame

4. Remdamiesi sava patirtimi pasvarstykite, kodėl vaikai nebėgo iš stovyklos, kai buvo nuspręsta jų neieškoti.

5. Kodėl vaikai stovykloje elgėsi įžūliai, atžariai?
6. Kaip suprantate žodžius: „Meile mes sužeidėm juos iki gyvuonies?“ Apie ką verčia mąstyti ši pasakotojos patirtis?
7. Kokia problema netiesiogiai nusakoma šiais žodžiais?
8. Aptarkite Mindaugo istoriją.
 - 8.1. Kodėl, jūsų manymu, vaikai grįžta į gatvę?
 - 8.2. Kaip pasakotoja vertina šį gyvenimo skaudulį?

9. Ką apie vaiko vidinį pasaulį, būdą, tikrąsias poelgių priežastis galima suprasti iš Vasios istorijos?
10. Ko atvyko į stovyklą valdžios įstaigų atstovai? Kaip jie elgėsi?
11. Pasakotoja, jos pagalbininkai ir atvykėliai – suaugę žmonės. Kodėl jie nesugebėjo susikalbėti?
12. Kuriai grupei – stovyklos darbuotojų ar atvykėlių – priskirtumėte licėjaus mokinių prezidentą? Argumentuokite.
13. Kodėl berniukai, žaisdami su aidu, ėmė šaukti: „Aš nekaltas?“ Kokią labai svarbią vaikams prasmę įgavo šis šūksnis?
14. Aptarkite kūrinio stilių.
- 14.1. Panagrinėkite sakinių struktūrą. Ar kada nors skaitėte panašiais sakiniais parašytą tekstą? Kuo jis ypatingas?
- 14.2. Kokio išpūdžio siekiama „laužant“ sakinius? Susiekite kalbinę raišką su kūrinio turiniu.
15. Kodėl šis kūrinys nelaikytinas autobiografija, nors pasakojami tikri įvykiai, sutampa autorės ir pasakotojos vardas?

Apibendriname

16. Perskaitykite visą Vandos Juknaitės kūrinį. Skaitydami apmąstykite du klausimus.
- 16.1. Kaip vertinate rašytojos iniciatyvą rengti stovyklas gatvės vaikams? Pasiruoškite pagrįsti savo nuomonę.
- 16.2. Ko ji siekė šiomis vasaros stovyklomis? Ko mokė vaikus darbuotojų elgesys?

Diskutuojuame

17. Remdamiesi kūrinio padiskutuokite pasirinkta tema: „Kas yra žmogaus orumas?“; „Ar reikia leisti vaikams rinktis?“

Rašome

18. Remdamiesi esė „Išsiduosi. Balsu“ parašykite samprotavimo rašinį „Vaikystė be meilės“.
- 18.1. Suformuluokite problemą ir pagrindinius teiginius.
- 18.2. Parinkite glaustų citatų teiginiams pagrįsti.
- 18.3. Poromis aptarkite vienas kito planą. Patikrinkite, ar teiginiai nuosekliai plėtoja mintį, kaip sprendžiama iškelta problema, ar citatos atitinka teiginius.
- 18.4. Atsižvelgdami į pastabas pataisykite dėstymo planą, numatykite išvadas ir imkitės rašymo.

Markas Hedonas
TAS KEISTAS NUTIKIMAS
ŠUNIUI NAKTĮ

(ištrauka)

Ar įsivaizduojate romano pasakotoją, kuriam sunku suprasti, kada kiti žmonės pyksta ar džiaugiasi, kodėl elgiasi vienaip ar kitaip, kada juokauja, šaiposi ar kalba perkeltine

prasmė? Jautrų bet kokiam triukšmui, nepakenčiantį pokyčių ir sustingstantį iš siaubo, kai kas nors prie jo prisiliečia? Atrodo, toks žmogus niekaip negalėtų tapti stambaus kūrinio – romano – pasakotoju ir pagrindiniu veikėju!

Jeigu ne, tai britų rašytojo Marko Hedono (Mark Haddon, g. 1962 m.), ne vienus metus dirbusio su neįgaliais žmonėmis, knyga yra išimtis. Romanas „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“ su tokiu neįprastu herojumi atnešė autoriui tarptautinį pripažinimą, yra išverstas į daugelį kalbų, apdovanotas garbingomis premijomis.

Pagrindinis veikėjas penkiolikmetis Kristoferis Bunas, be minėtų savybių, dar labai pastabus, įsidėmi įvairias, mūsų akimis, nereikšmingas detales, puikiai įsimena taisykles, kuria griežta logika grįstas sistemas ir jomis vadovaujasi, be to, itin gabus matematikai. Jis svajoja tapti astronautu, bet dėl bendravimo sutrikimo jam sunku užmegzti ryšius su aplinkiniais. Tarp žmonių jis jaučiasi svetimas ir labiausiai mėgsta svajoti arba sapnuoti, kaip lieka visai vienas pasaulyje.

Berniukas beveik nebendrauja su svetimais žmonėmis, tik su mokytojais ir kartais su kaimyne, ponia Šiers, kurios šunį neseniai kažkas nužudė. „Buvo 7 minutės po vidurnakčio. Šuo gulėjo pievelės viduryje ant žolės priešais ponios Šiers namą. Jo akys buvo užmerktos. Gulėjo ant šono, todėl atrodė pasiruošęs bėgti, kaip šunys lekia sapnuodami, kad vaikosi katę. Bet šuo nei bėgo, nei miegojo. Šuo

buvo negyvas.“ Taip prasideda romanas ir kartu Kristoferio Buno rašoma knyga, kurioje, aiškindamasis šuns Velingtono žiaurios baigties aplinkybes, jis papasakoja ir apie savo gyvenimo įvykius, tapusius tikru išbandymu. Radęs sūnaus užrašus, tėvas labai supyksta ir juos atima, nes supranta, kad berniukas gali sužinoti nuo jo slepiamą tiesą.

Kai pirmadienį nuėjau į mokyklą, Siobenė paklausė, kodėl mano skruostas nubroz dintas. Pasakiau, kad Tėvas supyko ir sugriebė mane, taigi aš jam smogiau, o tada mes susimušėme. Siobenė paklausė, ar Tėvas smogė man, o aš atsakiau, kad nežinau, nes tada labai perpykau ir praradau atmintį. O paskui ji paklausė, ar Tėvas sudavė man dėl to, kad buvo supykęs. Ir aš pasakiau, kad jis man nesudavė, tik sugriebė, bet buvo tikrai supykęs. Ir Siobenė paklausė, ar stipriai jis mane sugriebė, o aš atsakiau, kad jis sugriebė tikrai stipriai. Ir Siobenė paklausė, ar bijau eiti namo, ir aš pasakiau, kad nebijau. O tada ji manęs paklausė, ar dar norėčiau apie tai kalbėti, ir aš pasakiau, kad nenorėčiau. Ir tada ji pasakė „gerai“, ir daugiau mes apie tai nebekalbėjome. Kadangi galima sučiupti už rankos arba už peties, kai supyksti, bet negalima griebti už plaukų arba veido. Bet negalima ir smogti, nebent jau esi pradėjęs su kuo nors peštis, tai tada gal ir galima.

Ir kai grįžau namo iš mokyklos, Tėvas dar buvo darbe, taigi įėjau į virtuvę ir pasiėmiau raktą iš mažyčio porceliano ąsotėlio, savo forma panašaus į vienuolę, ir atsirakinau duris į kiemą, ir išėjau, ir pasižiūrėjau į šiukšlių dėžės vidų, ieškodamas savo knygos.

Norėjau atgauti savo knygą, nes man patiko ją rašyti. Man patikdavo daryti projektus ir ypač – jeigu tas projektas sunkus, toks, kaip knygos rašymas. Be to, vis dar nežinojau, kas užmušė Velingtoną, o visus galimus įtarimus, kuriuos buvau išsiaiškinęs, buvau surašęs savo knygoje ir nenorėjau, kad jie būtų išmesti į šiukšlyną.

Bet mano knygos šiukšlių dėžėje nebuvo.

Vėl nuleidau šiukšlių dėžės dangtį ir nuėjau į sodą pažiūrėti į kitos dėžės vidų, kur Tėvas laiko visokias sodo šiukšles, pavyzdžiui, nupjautą vejos žolę ar nuo medžių nukritusius obuolius, bet ir ten mano knygos nebuvo.

Pagalvojau, ar Tėvas kartais neišidėjo knygos į savo mašiną ir neišvežė jos į sąvartyną, kad išmestų į kurį nors ten esantį šiukšlių konteinerį, bet man nesinorėjo, kad taip būtų įvykę, nes tokiu atveju jos niekada daugiau nebepamatytčiau.

Buvo dar viena galimybė, kad Tėvas paslėpė mano knygą kur nors namie. Taigi nutariau atlikti detektyvo tyrimą ir pažiūrėti, ar sugebėsiu ją surasti. Tik turėjau nuolat įtempęs ausis klausytis, kad išgirsčiau, kada Tėvo furgonas privažiuos prie namo, kad jis manęs nenutvertų tuo metu, kai atlieku tyrimą.

Pradėjau ieškoti virtuvėje. Mano knyga apytikriai buvo 25 cm x 35 cm x 1 cm, taigi jos neįmanoma paslėpti labai mažoje vietoje, o tai reiškė, kad nebuvo reikalo ieškoti tikrai mažose vietose. Apžiūrėjau ant spintelių viršaus ir stalčiuose, ir už jų, ir po orkaite, ir naudojausi savo specialiuoju *Maglite* prožektoriumi ir veidrodžio šuke iš sandėliuko, kad geriau matyčiau tamsiose vietose, spintelių kampuose, kur apsigyvendavo ir vesdavo vaikus iš sodo atklydusios pelės.

Tada apieškojau sandėliuką.

Tada apieškojau valgomąjį.

Tada apieškojau svetainę ir ten po sofa radau pamestą ratą nuo savo *Airfix Messerschmitt Bf 109 G-6* modelio.

Paskui užlipau į viršų laiptais, bet savo kambaryje jau nieko nebeieškojau, nes nusprendžiau, kad mano paties kambaryje Tėvas nuo manęs nieko neslėptų, nebent labai stipriai gudrautų ir darytų tai, kas vadinama *dvigubu blefu*, kaip rašoma tikrame romane apie pas-

lapingą žmogžudystę, taigi ir nutariau ieškoti savo paties kambaryje tiksliai tuo atveju, jeigu knygos negalėsiu rasti niekur kitur.

Apieškojau ir vonioje, bet vienintelė vieta, kurioje buvo galima ko nors ieškoti, buvo vėdinimo spinta, o joje nieko nebuvo.

Tai reiškė, kad vienintelė likusi vieta, kurioje reikėjo ieškoti, buvo Tėvo miegamasis. Nežinojau, ar man derėtų ten ieškoti, nes anksčiau jis man buvo sakęs nieko jo kambaryje nesuversti. Bet jeigu jis norėjo ką nors nuo manęs paslėpti, tai geriausia vieta ir būtų jo kambarys.

Taigi aš pats sau tariau, kad jo kambaryje nesuversiu jokių daiktų. Aš juos tik patrauksiu ir paskui vėl padėsiu į vietą. Ir jis niekad nesužinos, kad aš taip padariau, taigi ir nesupyks.

Pradėjau ieškoti ir apžiūrėjau, kas yra po lova.

Tada apžiūrėjau jo drabužių spintą. Ji buvo prikabinta drabužių. Viršuje buvo maža lentyna, ir ją apieškoti galėjau tik užlipęs ant lovos, taigi turėjau nusiauti batus, kad nepalikčiau nešvarių pėdsakų, kurie galėtų mane išduoti, jei Tėvas nuspręstų atlikti detektyvo tyrimą. Bet ant lentynos buvo tiksliai sulūžusi sumuštinio krosnelė ir 12 vielinių pakabų apsiaustams, ir senas plaukų džiovintuvas, kuris kažkada priklausė Motinai.

Po spinta buvo didelė įrankių dėžė, pilna namų meistro įrankių, ten buvo grąžtas ir teptukas, ir keletas atsuktuvų, ir plaktukas, bet visa tai mačiau ir neatidaręs dėžės, nes ji buvo pagaminta iš permatomos pilkos plastmasės.

Tada pamačiau, kad po įrankių dėžės dar yra kita dėžė, todėl paėmiau įrankių dėžę ir iškėliau ją iš spintos. Ta kita dėžė buvo seno kartono, dar vadinama marškinių dėže, nes žmonės jose pirkdavo marškinius. Ir kai atidariau tą marškinių dėžę, pamačiau joje savo knygą.

Tada nebežinojau, ką daryti.

Pasijutau laimingas, nes Tėvas neišmetė mano knygos, bet jeigu paimčiau tą knygą, jis sužinotų, kad jo kambaryje rausiausi po jo daiktus, ir labai supyktų, o jo kambaryje aš buvau pažadėjęs nieko neliesti.

Tada išgirdau privažiuojant prie namo jo furgoną ir supratau, kad turiu galvoti greitai ir gudriai. Taigi nusprendžiau, kad paliksiu knygą ten, kur yra, nes pagalvojau, kad Tėvas neketina jos išmesti, jeigu

padėjo į šitą marškinių dėžę, o aš toliau galiu rašyti į kitą knygą, kurią laikysiu visiškai slapta ir tada, vėliau, galbūt jis persigalvos ir vėl leis man atgauti savo pirmąją knygą, ir aš galėsiu į ją perrašyti viską iš savo naujosios knygos. O jeigu jis man niekad neatiduotų knygos, aš vis tiek sugebėsiu prisiminti didžiąją dalį to, ką jau esu parašęs, ir galėsiu perrašyti į savo antrąją slaptą knygą, ir jeigu bus vietų, kurias norėsiu patikrinti, kad įsitikinčiau, ar teisingai prisimenu, galėsiu nu-eiti į jo kambarį, kai jo nebus, ir pasitikrinti.

Tada išgirdau Tėvą uždarant furgono duris.

Ir kaip tik tada pamačiau tą voką.

Tai buvo vokas, adresuotas man, ir jis gulėjo po mano knyga marškinių dėžėje kartu su kitais vokais. Aš paėmiau jį. Jis niekada nebuvo atplėštas. Adresas buvo toks:

Kristoferiui Bunui
Randolfo g. Nr. 36
Svindonas
Viltšyras

Tada pastebėjau, kad ten buvo daug ir kitų vokų, ir visi jie buvo adresuoti man. Ir tai buvo įdomu, ir trikdė.

Ir tada pastebėjau, kaip buvo parašyti žodžiai „Kristoferiui“ ir „Svindonas“.

Aš pažįstu tik tris žmones, kurie virš raidės „i“ vietoj taškų rašo mažus rutulius. Vienas jų yra Siobenė, kitas – ponas Lokselis, kuris mūsų mokykloje anksčiau dirbo mokytoju, o dar kitas buvo Motina.

Ir tada išgirdau Tėvą atidarant laukujes duris, taigi paėmiau vieną voką iš po knygos, vėl uždengiau marškinių dėžės dangtį ir ant jos viršaus vėl pastačiau įrankių dėžę, ir labai atsargiai uždariau spintos duris.

Tada Tėvas pašaukė:

– Kristoferi!

Aš nieko nepasakiau, nes jis galėjo išgirsti, iš kur atsiliepiu. Atsi-stojau ir, apėjęs lovą, pasukau prie durų, laikydamas voką, stengda-masis eiti kiek galima tyliau.

Tėvas stovėjo laiptų apačioje, ir aš pagalvojau, kad gali mane pamatyti, bet jis peržiūrinėjo paštą, atėjusį širyt, taigi galvą buvo nuleidęs. Paskui jis nuėjo nuo laiptų virtuvės link, ir aš labai tyliai uždariau jo kambario duris ir įėjau į savo kambarį.

Aš norėjau apžiūrėti voką, bet nenorėjau supykdyti Tėvo, taigi paslėpiau tą voką po savo lovos čiužiniu. Tada nusileidau laiptais ir pasisveikinau su Tėvu. Ir jis pasakė:

– Tai ką tu šiandien veikei, jaunuoli?

Ir aš pasakiau:

– Šiandien mes mokėmės gyvenimo įgūdžių su ponia Grei. Tai yra – kaip elgtis su pinigais ir viešosiose prausyklose. Ir priešpiečių val-giau pomidorų sriubos, ir suvalgiau tris obuolius. Ir sprendžiau ma-tematikos uždavinius po pietų, ir mesėjome pasivaikščioti į parką su ponia Peters, ir rinkome lapus koliažui.

Ir Tėvas pasakė:

– Puiku, puiku. O ko tu norėtum šįvakar užkrimsti?

„Užkrimsti“ reiškia „valgyti“.

Pasakiau, kad noriu troškintų pupelių ir brokolių.

Ir Tėvas pasakė:

– Manau, kad šitai galima labai lengvai padaryti.

Tada sėdėjau ant sofos ir truputėlį paskaiciau knygą, kuri vadinasi „Chaosas“, o jos autorius yra Džeimsas Gleikas.

Paskui nuėjau į virtuvę ir suvalgiau savo troškintas pupeles ir bro-kolius, o Tėvas valgė dešreles ir kiaušinius, ir keptą duoną, ir išgėrė didelį puodelį arbatos.

Tada Tėvas pasakė:

– Šitas lentynas ruošiuosi kabinti svetainėje, jei, žinoma, sutinki. Bijau, kad tai kels triukšmą, taigi jei nori žiūrėti televizorių, mums reikės užnešti jį į viršų.

Ir aš pasakiau:

– Eisiu ir pabūsiu savo kambaryje.

Ir jis pasakė:

– Gerai sugalvota.

Ir aš pasakiau:

– Ačiū už vakarienę, – nes šitaip yra mandagu.

Ir jis pasakė:

– Prašom, vaike.

Ir aš nuėjau į savo kambarį.

Kai jau buvau savo kambaryje, uždariau duris ir iš po čiužinio iš-sitraukiau voką. Nusinešiau laišką į šviesą, kad pamatyčiau, ar galėsiu nustatyti, kas yra viduje, bet voko popierius buvo labai storas. Svars-čiau, ar atplėšti voką, nes tai buvo vienas iš daiktų, kurį paėmiau iš Tėvo kambario. Bet nusprendžiau, kad jeigu jis adresuotas man, tai man ir priklauso, tad drąsiai galiu jį atplėšti.

Taigi atplėčiau tą voką.

Jame buvo laiškas.

Ir štai kas buvo parašyta tame laiške:

Čepterio plentas 451c
Vilesdenas
Lòndonas NW2 5NG
0208 887 8907

Brangus Kristoferi,
atsiprašau, kad nuo mano paskutinio laiško tau praėjo tiek daug laiko. Buvau labai užsiėmusi. Susiradau naują sekretorės darbą gamyk-loje, kuri gamina plieno gaminius. Tau tai labai patiktų. Gamykla pilna didžiulių mašinų, kurios kerpa jį ir lanksto į įvairiausias reikalingas for-mas. Šią savaitę gaminamas stogas Birmingamo prekybos centro kavi-nei. Jo forma panaši į milžinišką gėlę, ir ketinama ištempti brezentą virš stogo, kad būtų panašu į milžinišką palapinę.

Mes pagaliau persikėlėme į naująjį butą, kaip matai iš adreso. Jis nėra toks mielas kaip senasis, ir man nelabai patinka Vilesdenas, bet Rodžeriui lengviau iš čia nuvažiuot į darbą, ir todėl jis jį pirko (senąjį butą jis tiktai nuomojosi), taigi galėsime nusipirkti savo baldus ir sienas nudažyti tokia spalva, kokia norime.

Tai dėl to praėjo tiek daug laiko nuo mano paskutinio tau rašyto laišk-o, nes buvo sunku susipakuoti visus daiktus, paskui juos išpakuoti ir priprasti prie naujojo darbo.

Dabar esu labai pavargusi ir turiu eiti miegoti, o rytoj rytą noriu iš-siųsti šitą laišką, taigi dabar baigsiu ir netrukus vėl tau parašysiu.

Tu man dar neparašei, taigi suprantu, kad tikriausiai vis dar ant manęs pyksti. Atsiprašau, Kristoferi, aš vis dar tave myliu. Tikiuosi, kad tu visą amžių ant manęs nepyksi. Ir man labai patiktų, jeigu ga-lėtum parašyti man laišką (bet atmink, kad jį reikia siųsti naujuoju adresu).

Aš visą laiką galvoju apie tave.

Be galo myliu,
Tavo Mama.
X X X X X X

Tai perskaitęs pasijutau visiškai sutrikdytas, nes Motina niekada nebuvo dirbusi sekretore jokioje firmoje, kuri gamintų plieno gami-

nius. Motina kažkada dirbo sekretore dideliame garaže miesto cent-re. Ir Motina niekada negyveno Lòndone. Motina visada gyveno su mumis. Ir Motina niekada anksčiau nebuvo rašiusi laiškų.

Laiške nebuvo datos, taigi negalėjau suprasti, kada Motina tą laišką parašė, ir svarsčiau, gal šį laišką parašė kas nors kitas ir apsimetė esąs mano Motina.

Ir tada pažvelgiau į voko viršų ir pamačiau, kad ant jo yra pašto ant-spaudas su įspausa data, ir nors buvo gana sunku perskaityti, ji buvo:

Tai reiškė, kad šis laiškas buvo išsiųstas 1997 metų spalio 16, ir nuo Motinos mirties buvo praėję 18 mėnesių.

Ir tada mano kambario durys atsidarė, ir Tėvas pasakė:

– Ką veiki?

Aš tariau:

– Skaitau laišką.

Ir jis pasakė:

– Baigiau gręžti. Jeigu tau įdomu, per televizorių rodo tą Deivido Atenberio programą apie gamtą.

Pasakiau „gerai“.

Paskui jis vėl nulipo žemyn.

Aš žvelgiau į laišką ir įtemptai galvojau. Tai buvo mįslė, ir aš negalėjau jos išsiaiškinti. Galbūt laiškas buvo įdėtas ne į tą voką, ir Motina jį buvo parašiusi prieš mirtį. Bet kodėl ji rašė iš Lòndono? Ilgiausias laikas, kai ji buvo išvykusi iš namų, buvo viena savaitė, kai važiavo aplankyti pusseserės Rutos, sirgusios vėžiu, bet Ruta gyveno Mančesteryje.

Ir tada pagalvojau, kad gal tas laiškas ne nuo Motinos. Gal tai yra laiškas kitam žmogui, vardu Kristoferis, nuo to kito Kristoferio mo-tinos.

Aš susijaudinau. Kai pradėjau rašyti savo knygą, man reikėjo at-skleisti tik vieną mįslę. Dabar jų atsirado dvi.

Nusprendžiau, kad tą vakarą daugiau apie tai negalvosiu, nes ne-turėjau pakankamai informacijos ir lengvai galėjau padaryti klaidin-gas išvadas, o tai yra labai pavojinga, nes prieš apibendrindamas turi įsitikinti, kad jau suradai visus įmanomus įrodymus. Tada tikimybė, kad padarysi klaidą, yra daug mažesnė.

Nusprendžiau, kad palauksiu, kol Tėvas išeis iš namų. Tada nuei-siu į spintą jo miegamajame ir pasižiūrėsiu į kitus laiškus, kad sužino-čiau, nuo ko jie ir kas juose parašyta.

Sulanksčiau laišką ir paslėpiau po čiužiniu, kad Tėvas jo nesu-rastų ir neįpyktų. Tada nusileidau laiptais žemyn ir žiūrėjau tele-vizorių.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Atidžiai perskaitykite pirmą pastraipą.

1.1. Ką iš pasakojimo apie pokalbį su mokytoja Siobene sužinome apie patį Kristoferį?

1.2. Ką ir kodėl nori sužinoti mokytoja?

2. Kaip berniukas ieško savo knygos? Į ką atkreipia dėme-sį, laikosi kokios nors sistemos ar ieško bet kaip?

3. Kristoferis randa savo knygą kaip tik tuomet, kai grįžta tėvas. Per kelias minutes jam reikia apsispręsti, kaip pa-sielgti. Ką jis išgyvena tomis akimirkomis? Veikia spon-taniškai ar apgalvotai?

4. Kodėl Kristoferio dėmesį patraukia laiškai, gulintys kartu su paslėpta knyga?

5. Kaip sūnus pasakoja apie pokalbį su grįžusiu tėvu? Ar iš pasakojimo galima suprasti, ką jis jaučia?

6. Kristoferis supranta, kad tikriausiai bus radęs savo mi-rusios motinos laišką. Kaip jis reaguoja į šį netikėtumą? Dėl ko, kaip pats sako, susijaudina?

Diskutuojuame

7. Prisiminkite jau girdėtą žodį *empatija* (reikšmę galite pasitikrinti tarptautinių žodžių žodyne).

7.1. Pasakykite priešingos reikšmės žodžių.

7.2. Ar kasdieniame gyvenime empatija būdinga mums patiems ir aplinkiniams žmonėms?

7.3. Ar galima teigti, kad tapatindamasis su tokiu neį-prastu veikėju patiri šį tą daugiau negu skaitydamas kokį nors detektyvą, nuotykių romaną?

Rašome

8. Aprašykite, ką išgyvenote skaitydami Marko Hedono knygą.

Apibendriname

9. Perskaitykite romaną: sužinosite, kaip išaiškėja dvi Kristoferio paslaptys. Pasiruoškite argumentų apta-rimui.

9.1. Ar galima Kristoferio būdą ir elgesį laikyti norma-lumo priešprieša? Kodėl?

9.2. Apibūdinkite Kristoferio tėvus. Kuris jų labiau patiko? Kodėl?

9.3. Didžiūjoje Britānijoje romaną vienu metu išlei-do dvi leidyklos – viena vaikams, kita suaugusie-siems. Kaip manote, ką svarbaus sau jame gali ras-ti skirtingo amžiaus skaitytojai?

10. Įsivaizduokite, kad priklausote bibliotekos skaitytojų klubui. Jums reikia supažindinti klubo narius su Mar-ko Hedono knyga „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“. Jūsų tikslas – sudominti ir paskatinti skaityti. Parinki-te citatų ir pasiruoškite įtaigiam penkių minučių kny-gos pristatymui.

Kodėl knygos nesensta?

• KĄ MUMS PAPASAKOTŲ KNYGŲ VAGILĖ?

• AR KNYGA APIE MEILĘ GALI MOKYTI VYRIŠKUMO?

Lietuvių kalbą išversta nuostabi Marko Suzako (*Marcus Zusak*) knyga „Knygų vagilė“ – jaudinanti istorija apie vaikystę, bundančią meilę ir knygas. Pagal ją pastatytas filmas yra apdovanotas įvairiomis premijomis, nominuotas „Oskarui“. Kūrinio pasakotojas – ne žmogus ar koks kitas gyvas padaras. Istoriją pasakoja Mirtis, kur kas draugiškesnė žmonėms, nei įsivaizduojame iš skaitytų knygų. Neįprastai pasakotojai tenka darbuotis iš visų jėgų, nes prasidėjo Antrasis pasaulinis karas ir žmogaus gyvybė prarado vertę. Pagrindinė veikėja devynmetė mergaitė Lizelė, nors nuolat alkana, iš miestelio mero namų vagia ne maistą, o knygas. Kad atitolintų karo siaubą, pasislėpusiems nuo bombų kaimynams ji skaito įvairias istorijas. Galiausiai ir pati pradeda rašyti, vis klausdama savęs, kada knygos ir žodžiai jai ėmė reikšti ne šiaip kažką, o viską. 2005 m. išleista Marko Suzako knyga dar visai jauna, bet tikriausiai ilgai nepasens, nes visada atsiras skaitytojų, kuriems ji bus svarbiausia – galinti sukrėsti ir prajuokinti, nuste­binti ir paguosti.

Per žmonijos istoriją tūkstančiai knygų yra nugrimzdę užmarštin. Bet štai jau XXI amžius, o mes vis ke­liaujam iš Trojos į gimtąją Itakę kartu su apsikriuoju daugminčiu Odisėju, nes Tėvynės ir namų ilgesys yra

pats stipriausias. Mes vis dar žavimės svajotojo Don Kichoto riteriškais žygiais ir troškimu tarnauti kitiems, nors jo amžininkams praprususiems didikams visa tai teverta pašaipos. Mes, vaikai ir suaugusieji, vis dar bandome įminti mergaitės Alisos mįslės paslaptingoje Veidrodžių karalystėje. Daugybė knygų ištisus šimtmečius vedžioja skaitytojus savo žodžių labirintais. Laiką įveikiančioms knygoms, priešingai nei žmonėms, nereikia rūpintis išvaizda, kad visada būtų patrauklios. Jų amžiną gyvastį ir grožį palaiko tie klausimai, kuriuos keliame sau ir pasauliui, ir atsakymai, kuriuos jose at­randa įžvalgūs skaitytojai.

Ėrichas Marija Remarkas

TRYS DRAUGAI

(ištraukos)

Vokiečių rašytoją Ėrichą Mariją Remarką (Erich Maria Remarque, 1898–1970) išgarsino romanas „Vakarų fronte nieko naujo“ (1929 m.). Pagrindinis veikėjas Paulius Boimeris ir jo draugai savanoriais išeina į Pirmąjį pasaulinį karą. Fronte paaiškėja, kad karas – ne romantiški nuoty­kiai ar didvyriški užmojai, o alkis, purvas, nuovargis, bai­mė, kraujas ir tūkstančiai mirčių. „Mes esame bejėgiai kaip pamesti vaikai ir patyrę kaip seniai, mes esame šiurkštūs ir liūdni, ir paviršutiniški, – aš manau, kad mes esame žuvę“, – taip veikėjas apibūdina savo kartos, dvidešimtmečių jau­nuolių, likimą.

Beveik po dešimties metų, 1938-aisiais, Remarkas parašo romaną „Trys draugai“. Jame vaizduojamas buvu­sių frontininkų, nesugebančių rasti savo vietos pokario Vokietijoje, gyvenimas. Karo siaubas baigėsi, atrodo, gy­venimas prasideda iš naujo, bet fronto draugams tenka grumtis dėl išlikimo, nes šalis apimta ekonominės krizės. Nedarbas, skurdas, suirutė, netikrumas dėl rytojaus tam­pa išbandymu visuomenės vertybėms – laimi nuožmieji ir godieji. Vienintelė atsvara ir naikinančiai karo jėgai, ir gniuždančiai pokario tikrovei yra žmogiškieji ryšiai – draugystė ir meilė.

Tiriamo

Pasirinkite užduotį ir atlikite tyrimą.

- Pasitelkę internetą, knygas, kitus šaltinius išsiaiškinkite, kodėl 1938 metais nacistinė Vokietijà iš savo piliečio Ėricho Marijos Remarko, žinomo rašytojo, atėmė pilie­tybę ir paskleidė melagingus gandus apie jo kilmę. Kaip šis įvykis paveikė tolesnį rašytojo gyvenimą ir pažiūras?
- Remarkas dažnai vadinamas prarastosios kartos ra­šytoju. Paieškokite medžiagos ir parenkite penkių–aštuo­nių skaidrių pateikti „Prarastosios kartos rašytojai“.

Kad kaip nors pragyventų, Robertas, Otas ir Gotfrydas pluša nedidelėje nuosavoje automobilių dirbtuvėje. Kalbos apie pinigus, svajonės ir planai kuo daugiau uždirbti, barai ir alkoholis, kuriame skandinami slegiantys karo prisimi­nimai ir niūrios dabarties problemos, – tokia trijų draugų kasdienybė. Viltį, kad gyvenimas gali vėl tapti prasmingas, įžiebia meilė: Robertas sutinka Patriciją – merginą tarsi iš kito pasaulio. Ji atrodo išlepinta, mėgstanti prabangą, o iš tikrųjų yra savikritiška, jautri, nuoširdi.

Aš paplaukiojau valandą ir atsiguliau paplūdimy priešais saulę. Pat tebebuvo vandeny. Balta jos maudymosi kepuraitė čia pasirody­davo, čia vėl dingdavo bangose. Krykštavo keletas žuvėdrų. Horizon­te lėtai plaukė garlaivis, traukdamas iš paskos dūmų uodegą.

Saulė kepino. Ji tirpdė bet kokį bandymą pasipriešinti mieguistai ramybei, reikalaujančiai apie nieką negalvoti. Užsimerkiau ir išsitie­siau kiek ilgas. Gurgždėjo karštas smėlis. Ausyse užė silpna bangų mūša. Tai man priminė kažką, kažkokią dieną, kai aš gulėjau lygiai taip pat...

Tai buvo 1917 metų vasarą. Mūsų kuopa tuomet stovėjo Flánd­rijoje, ir mes netikėtai gavome kelias dienas pailsėti Ostendėje. Ma­jeris, Holthofas, Brejeris, Liutgensas, aš ir dar keletas kitų. Dauguma iš mūsų dar niekad nebuvome buvę pajūryje, ir tos kelios dienos, ta bemaž nesuvokiama pertrauka tarp mirties ir mirties pavirto kažkoku klaikiu mėgavimusi saule, smėliu, jūra. Išstisas dienas mes tysojome paplūdimy, kaitinome prieš saulę savo nuogus kūnus; būti nuogiems, neapsikarsčiusiems ginklais ir apranga – jau savaime reiškė taiką; mes siautėme po paplūdimį, nuolatos šokinėjome į jūrą, jutome savo kūno dalis, savo alsavimą, savo judesius, jutome visa jėga, kuri siejo tuo metu mus su gyvenimu; tomis valandomis mes pamiršdavome viską ir taip pat norėdavome viską pamiršti. Bet vakare, prieblandoje, kai nusileisdavo saulė, o pilki šešėliai nuo hori­zonto nusidriekdavo per blyšką jūrą, į bangų mūšos šniokštimą įsi­terpdavo kitoks garsas, eidavo stipryn ir pagaliau nustelbdavo bangų ošimą it koks grasinimas.

Tai buvo fronto kanonada. Ir ūmai gūdi tyla pertraukdavo kalbas, galvos pakildavo ir imdavo klausytis, o prisižaidusių ligi nuovargio vaikų veiduose staiga vėl įsirėždavo rūstūs kareiviški bruožai, jais akimirka graudžiai šmėstelėdavo nuostaba, melancholija, kurioje buvo visa, kas niekad ir nebuvo išreikšta: ir drąsa, ir kartėlis, ir troš­kimas gyventi, valia įvykdyti savo pareigą, nusiminimas, viltis ir pa­slaptingas liūdesys tų, kurie iš jaunų dienų buvo paženklinti mirties ženkle. Po kelių dienų prasidėjo didelis puolimas, ir jau liepos trečią­ją dieną kuopoje beliko vos trisdešimt du vyrai; o Majeris, Holthofas ir Liutgensas buvo nukauti.

– Robi! – pašaukė Pat.

Atsimerkiau. Pagalvojau, kur aš dabar. Visada, kai apnikdavo karo atsiminimai, aš nukildavau kažkur toli. Kiti atsiminimai tokios nuo­taikos nesukeldavo.

Aš pasikėliau. Pat brido iš vandens. Ji ėjo kaip tik priešais sau­lės taką, nutįsusį per jūrą; platus spindesys tekėjo jai nuo pečių, ir ji buvo taip užlieta šviesos, kad jos fone atrodė bemaž tamsi. Ji ėjo paplūdimiu į mano pusę, ir sulig kiekvienu žingsniu labiau augo į akį veriantį švytėjimą, kol vėlyvo popiečio saulė atsidūrė jai už galvos kaip aureolė.

Aš pašokau; toks neįtikimas, tarsi iš kito pasaulio, pasirodė man kaip tik dabar tas vaizdas – platus žydras dangus, putojančios bangų kiteros jūroje ir daili, grakšti figūra priešais. Man pasivaideno, tarsi aš vienas būčiau pasaulyje ir iš vandens žengtų pirmoji moteris. Aki­mirką mane apstulbino milžiniška, rami grožio galia, ir pajutau, kad ji stipresnė už visą kruviną praeitį, kad ji turi būti stipresnė už ją, nes kitaip sugriūtų pasaulis ir uždustų baisiame sąmyšyje. Ir dar stipriau pajutau, kad aš esu čia, stačiai esu čia, kad Pat yra, kad aš gyvenu, kad ištrūkau iš siaubo, kad turiu akis ir rankas, kad turiu minčių ir karštas kraujo vilnis ir kad visa tai yra nesuvokiamas stebuklas.

– Robi!– pašaukė Pat dar kartą ir pamojavo.

Aš pakėliau nuo žemės jos chalatą ir greit nuėjau pasitikti.

– Tu per ilgai buvai vandeny, – tariau.

– Man visai šilta, – atsakė ji dusdama.

Pabučiavau ją į drėgną petį.

– Visų pirma, turėtum protingiau elgtis.

Ji papurtė galvą ir, visa švytėdama, pažvelgė į mane.

– Aš užtektinai ilgai buvau protinga.

– Taip?

– Žinoma. Pernelyg ilgai! Pagaliau noriu būti neprotinga.

Ji nusijuokė ir prisiglaudė skruostu man prie veido.

– Būkim neprotingi, Robi! Apie nieką negalvokim, iš viso apie nieką negalvokim, tik apie save, apie saulę, atostogas ir jūrą!

– Gera! – pasakiau ir paėmiau frotinį rankšluostį. – Pirmiausia tave sausiai nušluostysiu. Kada gi tu spėjai taip nudegti?

Ji užsivilkio chalatą.

– Tai dar likę iš mano protingųjų metų. Tada turėdavau kasdien po valandą gulėti prieš saulę balkone. O aštuntą valandą vakaro eida­vau gulti. Švakar aštuntą valandą aš eisiu dar kartą maudytis.

– Tai dar pamatysim, – tariau aš. – Savo sumanymais žmogus vi­sada yra didis. Tik ne jų įvykdymu. Tuo jis ir žmogus.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokie prisiminimai įsiterpia į Roberto pasakojimą?

2. Kas susieja prisiminimų ir pasakojimo laiką?

3. Remdamiesi tekstu apibūdinkite karius. Įrodykite, kad jie dar labai jauni.

4. Ką patiria kariai išgirdę fronto kononadą? Iš ko tai ma­tyti?

5. Netikėtą jaunuolių atokvėpį pasakotojas vadina „per­trauka tarp mirties ir mirties“. Ką šie žodžiai sako apie karą?

6. Šiurpius karo prisiminimus nutraukia nuo jūros grįž­tanti Patricija. Kokią savo mylimąją regi Robis?

7. Kas, pasakotojo manymu, turi išgelbėti pasaulį nuo griūties, visiško susinaikinimo?

8. Pat tik užsimena apie „protinguosius metus“, kai kasdien po valandą gulėdavo balkone ir aštuntą eidavo miegoti. Ką galėtų reikšti ši užuomina?
9. Remdamiesi iš pažiueros nerūpestingu pokalbiu, apibūdinkite romano veikėjus ir jų draugystę.

Sėdėjau paplūdimo ir žiūrėjau, kaip leidžiasi saulė. Pat buvo pasilikusi namie. Ji visą dieną nekaip jautėsi.

Sutemus atsistojau, rengdamasis eiti namo. Staiga pamačiau atbėgančią nuo miško tarnaitę. Ji mojavo man ir kažką rėkė. Aš nieko nesupratau; vėjas ir jūra ošė per garsiai. Pamojau jai, kad sustotų, – aš pats ateisiu. Bet ji lėkė toliau ir, prisidėjęs rankas prie burnos, rėkė.

– Ponia... – supratau aš. – Greičiau...

Leidaisi bėgti.

– Kas atsitiko?

Ji gaudė kvapą.

– Greičiau... ponia... nelaimė...

Aš nubėgau smėlėtu taku per mišką namo. Mediniai sodo varteliai užkliuvo, peršokau per juos ir įpuoliau į kambarį. Pat gulėjo lovoje kruvina krūtine ir konvulsyviai sugniaužtomis rankomis, iš burnos jai bėgo kraujas. Šalia jos stovėjo panelė Miuler su rankšluosčiais ir dubeniu vandens.

– Kas atsitiko? – sušukau ir pastūmiau ją į šalį.

Ji kažką pasakė.

– Atneškit tvarsčių! – riktelėjau. – Kur žaizda?

Panelė Miuler pažvelgė į mane, jos lūpos virpėjo.

– Čia ne žaizda...

Aš išsitiesiau.

– Kraujoplūdis, – tarė ji.

Man tarsi kas būtų kūju trenkęs per galvą.

– Kraujoplūdis? – Aš pašokau ir paėmiau jai iš rankų dubenį. – Atneškit ledo, greitai atneškit truputį ledo!

Ėmiau dėti Pat ant krūtinės ledo gabalus, džiaugdamasis, kad galiu ką nors daryti; trupinau ledo kompresams, dėjau juos ir visą laiką žiūrėjau į tas švelnias, mylimas, perkreiptas lūpas, tas vieninteles lūpas, tas kraujuojančias lūpas...

Sušnarėjo dviratis. Aš pašokau. Gydytojas.

– Ar galiu kuo padėti? – paklausiau. Jis papurtė galvą ir atsidarė savo krepšį. Stovėjau greta jo, įsikibęs į lovos galą. Jis pakėlė akis. Aš pasitraukiau žingsnį atgal, nenuleisdamas nuo jo savo žvilgsnio. Jis apžiūrėjo Pat šonkaulius. Pat sudejavo.

– Pavojinga? – paklausiau.

– Kas gydė jūsų žmoną? – pasiteiravo jis savo ruožtu.

– Ką? Kas gydė? – sumikčiojau.

– Koks gydytojas? – paklausė jis nekantriai.

– Nežinau... – atsakiau, – ne, aš nieko nežinau... nemanau...

Jis pažvelgė į mane.

– Bet jūs turite žinoti...

– Tačiau aš nežinau. Ji niekad man to neminėjo.

Jis pasilenkė ties Pat ir paklausė jos. Ji norėjo atsakyti. Bet vėl prasidėjo kruvinas kosulys. Gydytojas pakėlė ją. Pat gaudė lūpomis orą ir švokštė.

– Žafė, – gargaliuodama išstenojo ji.

– Feliksas Žafė? Profesorius Feliksas Žafė? – paklausė gydytojas.

Ji patvirtino akimis. Gydytojas pasisuko į mane. – Ar negalėtumėt jam paskambinti? Geriau jo paklausti.

– Taip taip, – atsakiau, – tuojau paskambinsiu. Paskui jis pašauksiu! Žafė?

– Feliksas Žafė, – tarė gydytojas, – paklauskite informacijos, koks jo numeris.

– Ar ji išlaikys? – paklausiau.

– Kraujoplūdis turi pasibaigti, – pasakė gydytojas.

Aš pasišaukiau tarnaitę ir nubėgau keliu. Ji parodė namą, kuriame buvo telefonas.

Pagaliau mano numeris atsiliepė. Paprašiau pakviesti profesorių.

– Deja, – pasakė sesuo, – profesorius Žafė jau išėjęs.

Man širdis nustojo plakus, paskui vėl ėmė daužytis lyg kalvio kūjis.

– O kur jis? Man reikia tuojau su juo pasikalbėti.

– Nežinau. Gal jis dar kartą nuėjo į kliniką.

– Prašom paskambinti į kliniką. Aš palauksiu. Juk jūs turite kitą aparatą.

– Luktelkit trupučiuką. – Vėl prasidėjo gaudimas, bedugnė tamsa, viršum kurios kabojo plonas metalinis laidas. Aš krūptelėjau. Šalimais uždengtame narvelyje sučirškė kanarėlė. Vėl pasigirdo sesers balas: – Profesorius Žafė jau išėjęs iš klinikos.

– Kur?

– Negaliu jums tiksliai pasakyti, gerbiamasis.

Galas. Aš atsirėmiau į sieną.

– Alio! – tarė sesuo. – Jūs dar klausot?

– Taip... Klausykite, sesele, – gal jūs žinot, kada jis sugrįš?

– Negaliu pasakyti.

Aš palikau stovėti – vienas.

Atrodė, kad paleisiu iš rankų gelbėjimosi lyną. Ir staiga man top-telėjo į galvą, ką daryti. Vėl pakėliau ragelį ir pasakiau Kėsterio numerį. Jį turėjau rasti namie. Kitaip stačiai negali būti.

Ir štai iš nakties šurmulio išplaukė ramus Kėsterio balsas. Aš tuojau nusiraminau ir pasakiau jam viską. Jutau, kad jis užsirašinėja klausydamas.

– Gerai, – tarė jis, – tuojau važiuoju jo ieškoti. Paskambinsiu. Būk ramus. Surasiu.

Viskas praėjo. Praėjo? Pasaulis nurimo. Košmaras praėjo. Aš nubėgau atgal.

– Na? – paklausė gydytojas. – Prisiskambinot?

– Ne, – atsakiau, – bet aš paskambinau Kėsteriui.

– Kėsteris? Negirdėjau! Ką jis pasakė? Kaip jis ją gydė?

– Gydė? Jis negydė jos. Kėsteris jo ieško.

– Ko?

– Žafė.

– Viešpatie Dieve, kas gi tas Kėsteris?

– A, tiesa... atleiskit. Kėsteris – mano bičiulis. Jis ieško profesoriaus Žafė. Aš negalėjau jo sugauti.

– Gaila, – tarė gydytojas ir vėl nusigręžė prie Pat.

– Jis suras jį, – pasakiau. – Jeigu jis nemiręs, Kėsteris suras jį.

Gydytojas pažvelgė į mane, tartum aš būčiau pamišęs. Paskui gūžtelėjo pečiais.

Kambaryje spingsojo lempa. Paklausiau, ar negalėčiau kuo padėti. Gydytojas papurtė galvą. Aš žiūrėjau pro langą. Pat švokštė. Uždariau langą ir atsistojau prie durų. Ėmiau stebėti kelią.

Staiga kažkas sušuko:

– Telefonas!

Atsigrėžiau.

– Telefonas. Ar man eiti?

Gydytojas pašoko.

– Ne, aš eisiu. Aš geriau išklausinėsiu. Pasilikit čia. Nieko nedarykit. Tuoj sugrįšiu.

Aš atsisėdau prie Pat lovos.

– Pat, – tariau tyliai. – Mes visi čia. Mes neišleidžiame tavęs iš akių. Tau nieko neatsitiks. Tau neturi nieko atsitikti. Profesorius da-

bar jau kalba. Jis pasakys mums viską. Rytoj jis tikriausiai pats atvažiuos. Jis padės tau. Tu pasveiksi. Kodėl gi tu man niekad nesakei, kad dar sergi? Truputis kraujo – tai niekis, Pat. Mes tau jį sugrąžinsim. Kėsteris surado profesorių. Dabar viskas gerai, Pat.

Sugrįžo gydytojas.

– Tai buvo ne profesorius...

Aš atsistojau.

– Tai buvo jūsų bičiulis Lencas.

– Kėsteris jo nesurado?

– Surado. Profesorius nurodė, ką reikia daryti. Lencas pasakė man viską telefonu. Labai aiškiai ir netgi teisingai. Jūsų bičiulis Lencas – gydytojas?

– Ne. Jis norėjo eiti į gydytojus. O Kėsteris?

Gydytojas pažvelgė į mane.

– Lencas pasakė, kad Kėsteris prieš kelias minutes išvažiavęs. Su profesorium.

Aš turėjau atsiremti į sieną.

– Otas, – tariau.

– Taip, – pridūrė gydytojas. – Vienintelį dalyką jis pasakė netiksliai. Anot jo, jie būsia čia po dviejų valandų. Aš pažįstu kelią. Kad ir smarkiausiai važiuojant, jiems reikės daugiau kaip trijų valandų. Šiaip ar taip...

– Daktare, – atsakiau aš, – galite pasitikėti. Jeigu jis sako per dvi valandas, tai per dvi valandas jie bus čia.

– Negalimas daiktas. Kelias vingiuotas, o dar naktis.

– Pamatysit, – tariau.

– Šiaip ar taip... kad tik būtų čia... vis geriau, kad jis atvažiuotų.

Aš nebegalėjau ištverti. Išėjau į sodą. Pakilo rūkas. Tolumoje ošė jūra. Nuo medžių lašėjo rasa. Apsidairiau. Aš buvau nebe vienas.

Pietų pusėje už horizonto dabar kaukė motoras. Už rūko blyškiais keliais lėkė pagalba, prožektoriai taškė šviesą, švilpė padangos, ir dvi geležinės rankos laikė vairą, dvi akys šaltai, tvirtai skverbėsi į tamsą – mano bičiulio akys...

Vėliau Žafė man papasakojo, kaip viskas įvyko.

Kėsteris, vos tik pasikalbėjęs su manim, paskambino Lencui, kad pasiruoštų. Paskui jis pasiėmė „Karlą“ ir kartu su Lencu nudūmė į Žafė kliniką. Budinti sesuo pasakė, kad profesorius tikriausiai nuėjęs vakarienės. Ji paminėjo Kėsteriui keletą restoranų, kuriuose jis galėtų būti. Kėsteris nuvažiavo ieškoti. Jis nepaisė jokių kelio ženklų, nekreipė dėmesio į atlekiančius policininkus. Leido mašiną kaip žirgą per automobilių srautą. Ketvirtajame restorane rado profesorių. Žafė išsyk atsiminė. Pametęs vakarienę, jis išėjo su Kėsteriu. Jie nuvažiavo į profesoriaus butą paimti reikalingų daiktų. Tai buvo vienintelis kelio tarpas, kurį Kėsteris važiavo, tiesa, greitai, bet nelėkė kaip padūkęs. Jis nenorėjo iš anksto gąsdinti gydytojo. Pakeliui Žafė paklausė, kur yra Pat. Kėsteris pasakė kažkokią vietovę už keturiasdešimt kilometrų nuo miesto. Jis tik norėjo, kad profesorius įliptų į mašiną. Visa kita turėjo susitvarkyti savaime. Kraudamasis savo krepšį, Žafė nurodė Lencui, ką pasakyti telefonu. Paskui įlipo į Kėsterio mašiną.

– Tai pavojinga? – paklausė Kėsteris.

– Taip, – atsakė Žafė.

Šią akimirką „Karlą“ pavirto balta šmėkla. Jis šokte pašoko iš vietos ir nudūmė. Jis stačiai brovėsi pro mašinas, dviem ratais užvažiuodavo ant šaligatvio, švilpė uždrausta kryptimi tomis gatvėmis, kur leidžiamas judėjimas tik viena kryptimi, skverbėsi iš miesto trumpiausiu keliu.

– Jums galvoj negera? – sušuko profesorius.

Kėsteris kaip kulka šovė skersai kelio omnibusui, prasmuko pro aukštą jo buferį, kiek sumažino greitį ir vėl paleido mašiną visu smarkumu.

– Važiukit lėčiau, – suriko gydytojas, – kas jums iš to, jei mus ištiks avarija?

– Mūsų neištiks avarija.

– Jei toliau taip važiuosim, tai bematant.

Kėsteris ūmai pasuko mašiną ir aplenkė tramvajų iš kairės pusės.

– Mūsų neištiks avarija. – Dabar priešais buvo ilga gatvė. Otas pažvelgė į gydytoją. – Aš pats žinau, kad turiu jus nugabenti gyvą ir sveiką. Pasitikėkit mano važiavimu.

– Bet kas jums iš tokio pašėlusio lėkimo! Laimėsime keletą minučių.

– Ne, – tarė Kėsteris ir pasuko iš kelio sunkvežimiui su akmenimis, – mums dar reikia nuvažiuoti du šimtus keturiasdešimt kilometrų.

– Ką?

– Taigi... – Mašina prasmuko tarp pašto automobilio ir autobuso. – Aš nenorėjau pirma jums to sakyti.

– Tai nesvarbu!– sumurmėjo Žafė. – Aš teikiu pagalbą ne pagal kilometrų skaičių. Važiukit į stotį. Traukiniu mes greičiau nuvažiuosim.

– Ne. – Kėsteris jau išvažiavo į priemiestį. Vėjas plėšė jam nuo lūpų žodžius. – Aš teiravaus... Traukinys išeina per vėlai... Jis vėl pažvelgė į Žafė, ir gydytojas turbūt kažką pamatė jo veide.

– Dieve padėk, – sumurmėjo jis. – Jūsų bičiulė?

Kėsteris papurtė galvą. Jis nebeatsakinėjo. Prašvilpė pro šalį šeimų daržai, ir mašina jau dūmė vieškeliu. Dabar „Karlą“ lėkė visu smarkumu. Gydytojas susigūžė už siauro priekinio stiklo. Kėsteris įbruko jam savo odinį šalną.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

- 1. Kodėl Robertas taip sutrinka išgirdęs, kas atsitiko Patricijai? Ką jis daro?
- 2. Kaip į Robio skambutį reaguoja jo draugai Kėsteris ir Lencas?
- 3. Kodėl daktarui įsėdus į automobilį Kėsterio elgesys pasikeičia?
- 4. Remdamiesi visu romanu pasakykite, kodėl Robis neabejoja, kad draugas atvažiuos per dvi valanda.

Rašome

- 5. Sukurkite vienos dviejų pastraipų kupiną įtampos pasakojimą apie „Karlo“ kelionę prie jūros.
 - 5.1. Pasakokite pirmuoju asmeniu, Kėsterio vardu.
 - 5.2. Pasitelkite meninių priemonių (palyginimų, hiperbolių, dinaminių veiksmažodžių ir t. t.) automobilio lėkimui perteikti kuo įtaigiau.
 - 5.3. Raskite visą šį epizodą romane ir palyginkite su savo pasakojimu.
 - 5.4. Aptarkite, kaip literatūroje vaizduojamas judėjimas, greitis.

Kambaryje lyg švinas tvyrojo lipnus tvankas.

– Dar nenustoja? – paklausiau aš.

– Ne, – atsakė gydytojas.

Pat pasižiūrėjo į mane. Aš nusišypsojau jai. Tai buvo grimasa.

– Dar pusvalandis, – tariau.

Gydytojas pakėlė akis.

– Dar pusantros valandos, jei ne dvi. Lyja.

Lašai, tyliai dainuodami, šnarėjo sodo lapuose ir krūmuose. Apžilpusiomis akimis aš žiūrėjau į tamsą. Ar čia seniai mes atsikeldavome naktį, ilįsdavome tarp leukonijų ir smalkų ir Pat dainuodavo vaikiškas daineles. Ar čia seniai takas baltai švytėjo mėnesienoje, o Pat laktė tarp krūmų lyg grakštus žvėrelis...

Gal šimtąjį kartą išėjau į priedurį. Žinojau, kad tai beprasmiška, bet ne taip buvo ilgu laukti. Oras buvo ūkanotas. Aš keikčiau; žinojau, ką tai reiškia Kėsteriui. Kažkoks paukštis riktelėjo per miglą.

– Užsičiaupk! – burbtelėjau. Į galvą atėjo pasakojimai apie nelaimę pranašaujančius paukščius. – Nesąmonė! – pasakiau garsiai ir vis dėlto nusipurčiau.

Kažkur dūzgė vabalas... bet jis neartėjo... jis neartėjo. Jis dūzgė vienodai ir tyliai; dabar dūzgimas nutilo... štai jis vėl pasigirdo... dabar vėl... aš staiga sudrebėjau... tai ne vabalas, o labai tolima mašina, dideliu greičiu lekianti per posūkius. Aš stovėjau kaip nudiegtas, sulaukęs kvapą ir išsižiojęs, kad geriau girdėčiau: vėl... vėl... tylus, laibas dūzgimas, tartum būtų zyzusi pikta vapsva. O dabar stipriau, jau aiškiai girdėjau kompresoriaus toną; tada ligi paskutiniosios įtemptas horizontas griuvo į minkštą begalybę, palaidodamas po savimi naktį, baimę, siaubą... aš šokau atgal, sustojau tarpdurį ir pasakiau:

– Atvažiuoja! Daktare, Pat, jie atvažiuoja. Aš jau girdžiu!

Gydytojas visą vakarą žiūrėjo į mane kaip į gerokai pamišusį. Jis atsistojo ir taip pat pasiklausė.

– Turbūt kokia kita mašina, – tarė pagaliau.

– Ne, aš pažįstu motorą.

Jis susierzinęs pažvelgė į mane. Atrodo, jis laikė save automobilių specialistu. Su Pat jis elgėsi kantriai ir atsargiai kaip motina, bet vos tik užsimindavau apie automobilius, sužaižaruodavo į mane pro savo akinius ir pasijusdavo viršesnis.

– Negalimas daiktas – pasakė jis trumpai ir sugrįžo į vidų.

Aš palikau lauke. Stačiai drebėjau iš susijaudinimo.

– „Karlą“! „Karlą“! – kartočiau. Dabar kaitaliojosi duslūs ir skardūs smūgiai; mašina jau turėjo būti kaime, ji lėkė tarp namų beprotišku greičiu. Paskui burzgimas susilpnėjo; jis sklido iš už miško, tada vėl sustiprėjo, pašėlęs ir džiugaujantis. Šviesus ruožas perskrodė miglą... prožektoriai... trenksmas... gydytojas apstulbęs stovėjo šalia manęs, staiga mus apakino šviesa, ir mašina sugirgždėjusi ūmai sustojo prie sodo vartelių. Aš pribėgau. Profesorius kaip tik išlipo iš mašinos. Jis nekreipė į mane dėmesio ir nuėjo prie gydytojo. Paskui jiėjo Kėsteris.

– Kaip Pat? – paklausė jis.

– Kraujas tebebėga.

– Pasitaiko, – tarė jis – tik tu kol kas nesibaimink.

Aš tylėjau ir žiūrėjau į jį.

– Turi cigaretę?

Aš padaviau.

– Gerai, kad atvažiavai, Otai.

Jis giliai užsitraukė.

– Maniau, kad taip bus geriau.

– Labai smarkiai važiavai.

– Smarkokai. Tik vienu metu rūkas trukdė.

Mudu sėdėjome ant suolelio šalimais ir laukėme.

– Kaip manai, ji išlaikys? – paklausiau.

– Žinoma. Kraujavimas nepavojingas.

– Ji man niekad nieko apie tai nepasakojo.

Kėsteris linktelėjo.

– Ji turi pasveikti, Otai, – pasakiau.

Jis nepakėlė akių.

– Duok man dar vieną cigaretę, – tarė, – užmiršau pasiimti.

– Ji turi pasveikti, – kalbėjau, – o jei ne, tai viskas velniop.

Išėjo profesorius. Aš atsistoja.

– Tegu aš būsiu prakeiktas, jei dar kada važiuosiu su jumis, – metė jis Kėsteriui.

– Atleiskit, – pasakė Kėsteris, – tai mano bičiulio žmona.

– Šit kaip, – tarė Žafė ir pažvelgė į mane.

– Ar ji išlaikys? – paklausiau.

Profesorius pažvelgė į mane atidžiai. Aš žiūrėjau į šalį.

– Manot, kad aš čia taip ilgai stovėčiau, jeigu ji neišlaikytų? – atsakė jis.

Aš sukandau dantis. Sugniauziau kumščius. Verkiau.

– Atleiskite, viskas įvyko taip greitai.

– Tokie dalykai ir negali vykti greitai, – pasakė Žafė ir nusišypsojo.

– Nesupyk, Otai, – tariau, – kad aš apsižliumbiau.

Jis pasuko mane už pečių ir pastūmė durų linkui.

– Eik į vidų. Jei profesorius leis.

Aš greitai paėmiau vieną kitą iš nakvynės reikmenų Kėsteriui ir sau. Mudu nuėjome į kaimą.

– Pavargai? – paklausiau.

– Ne, – atsakė jis, – pasėdėkim dar kur nors.

Po valandos mane suėmė nerimas.

– Jeigu jis lieka, vadinasi, prastai, Otai, – tariau. – O kam jis tai darytų?..

– Manau, kad jis lieka iš atsargumo, – atsakė Kėsteris. – Jis labai myli Pat. Pats man pasakojo, kai čia važiavome. Jis gydė dar jos motiną...

– Ji irgi sirgo ta?..

– Nežinau, – greitai pasakė Kėsteris, – gal kokia kita liga. Eisim gult?

– Eik, Otai. Aš norėčiau dar kartą... tik iš tolo...

– Gerai. Ir aš eisiu kartu.

– Štai ką tau pasakysiu, Otai. Kai oras šiltas, aš labai mėgstu miegoti lauke. Tu nesirūpink. Pastaruojau metu aš dažnai taip darau.

– Juk drėgna.

– Niekis. Aš pakelsiu „Karlo“ viršų ir truputį pasėdėsiu viduj.

– Gerai. Aš irgi mėgstu miegoti lauke.

Pamačiau, kad man nepavyks jo atsikratyti. Mes pasiėmėme keletą apklotų ir priegalvių ir nuėjom prie „Karlo“. Atleidome juostas ir atlošėme priekinę sėdynę. Šitaip galima buvo gana neblogai atsigulti.

– Geriau nei kitą kartą fronte, – tarė Kėsteris.

Ryški lango dėmė švietė pro ūkanotą orą. Keletą kartų mačiau Žafė siluetą. Mudu surūkėme dėžutę cigarečių. Paskiau šviesa kambaryje prigeso, degė tik mažytė naktinė lempelė.

– Ačiū Dievui, – pasakiau.

Į „Karlo“ viršų ėmė barbenti lietaus lašai. Papūtė silpnas vėjelis. Pasidarė vėsu.

– Paimk ir mano apklotą, Otai, – tariau.

– Ne, nereikia, man šilta.

– Šaunus vyras tas Žafė, a?

– Šaunus. Labai išmaningas, rodos.

– Be abejo.
Aš pašokau iš neramaus pusiaumiegio. Brėško pilka ir šalta aušra. Kėsteris jau buvo pabudęs.
– Tu nemiegojai, Otai?
– Miegojau.

Mudu vaikštinėjom apie namus.
– Džiaugiuos kiekviena minute, kurią ji miega, – pasakiau.
Mudu vėl nuėjom į sodą. Panelė Miuler pataisė pusrytį. Mes išgėrėme karštos juodos kavos. Patekėjo saulė. Kaipmat atšilo. Medžių lapai žėrėjo nuo šviesos ir drėgmės. Nuo jūros sklido žuvėdrų klykavimas. Panelė Miuler pastatė ant stalo puokštę rožių.
– Paskui jas nunešim jai, – tarė ji.
Rožių kvapas priminė sodo tvorą ir vaikystę.
– Žinai, Otai, – pasakau, – jaučiuosi lyg pats būčiau sirgęs. Vis dėlto žmogus jau nebe tas kaip anksčiau. Reikėjo man elgtis ramiau. Protingiau. Juo ramiau elgiesi, juo geriau gali padėti.

– Ne visada taip pasiseka, Robi. Ir man taip yra buvę. Juo ilgiau gyveni, juo nervingesnis daraisi. Nelyginant tas bankininkas, kuris susilaukia vis naujų nuostolių.
Tuo metu atsidarė durys. Įėjo Žafė su pizama.
– Gerai, gerai, – pamojo jis pamatęs, kad aš vos neapverčiau stalo su kava, – gerai, kiek tai įmanoma.
– Galima man įeiti?
– Dar ne. Ten dabar tarnaitė. Tvarko kambarį ir visa kita.
Aš įpyliau jam kavos. Jis sumirkčiojo prieš saulę ir atsigrėžė į Kėsterį.
– Tiesą sakant, turėčiau jums padėkoti. Bent ištrūkau vienai dienai iš miesto.
– Juk galėtumėt dažniau tai padaryti, – tarė Kėsteris. – Išvažiuotumėt iš vakaro, o kitą vakarą sugrįžtumėt.

– Galėčiau, galėčiau, – atsakė Žafė. – Ar pastebėjot, kad mes gyvename tokiais laikais, kada žmogus pats save draskai? Kad daug ko, ką galėtume padaryti, vis dėlto nedarome, patys nežinodami kodėl? Darbas šiais laikais pasidarė toks baisiai svarbus dalykas, kad viską nustelbia, nes taip daug žmonių jo neturi. Kaip gražu čia! Jau keletą metų tai nemačiau. Turiu du automobilius, dešimties kambarių butą ir užtektinai pinigų – o kas iš to? Ką tai reiškia, palyginti su vasaros rytu gamtos prieglobsty! Darbas – niūri manija. Jis visada dirbamas su iliuzija, kad ilgainiui visa pasikeis. Niekad niekas nepasikeis. Tiesiog juokinga matant, ką žmonės daro iš savo gyvenimo.
– Man rodos, gydytojas yra vienas iš tų nedaugelio žmonių, kurie žino, dėl ko gyvena, – tariau aš. – Ką gi tada kalbėti kokiam nors buhalteriu.
– Mielas bičiuli, – atsakė Žafė, – klaidinga manyti, kad visi žmonės sugeba vienodai jausti.
– Tiesa, – sutiko Kėsteris, – bet žmonės įgijo savo profesijas ne pagal gebėjimą jausti.
– Iš tiesų, – pasakė Žafė. – Keblus reikalas. – Jis linktelėjo man. – Dabar galima, tik ramiai, nelieskit jos, neleiskit kalbėti...

Pat gulėjo ant priegalvių bejėgė, it partrenkta. Veidas buvo persimainęs, paakiuose juodavo tamsūs mėlynai šėšeliai, lūpos išblyškusios. Tik akys buvo didelės ir žibančios. Pernelyg didelės ir pernelyg žibančios.
Aš paėmiau jos ranką. Ji buvo šalta ir pavargusi.
Atsisėdau šalia lovos.
– Pat, – tariau, – greit tu vėl būsi sveika...
Ji pajudino lūpas.

– Jau rytoj...
– Rytoj dar ne, bet po kelių dienų. Tada atsikelsi, ir mudu važiuosim namo. Nereikėjo mums čia važiuoti, čionykštis oras tau per daug atšiaurus...
– Visai ne per atšiaurus, – sušnibždėjo ji. – Juk aš nesergu, Robi. Tai tik nelaimė...
Aš pažvelgiau į ją. Negi ji tikrai nežinojo, kad serga? O gal nenorėjo žinoti? Jos akys neramiai lakstė.
– Tu nebijok... – sušnibždėjo jina.
Aš ne iš karto supratau, ką ji nori pasakyti ir kodėl taip svarbu, kad aš nebijočiau. Tiktai mačiau, kad ji susijaudinusi, kad jos akyse šmėsčioja kančia ir maldavimas. Ir staiga man toptelėjo į galvą mintis. Supratau, ką ji galvojo. Jai atrodė, kad bijau jos todėl, jog ji serga.

– Viešpatie Dieve, Pat, – pasakiau, – ar tik ne dėl to tu man nieko nesakei?
Ji tylėjo, bet aš mačiau, kad taip yra.
– Po galais, – tariau, – kuo gi tu mane laikai?
Pasilenkiau prie jos.
– Pagulėk akimirką visai ramiai, nejudėk. – Aš pabučiavau ją. Jos lūpos buvo sausos ir karštos.

Kai atsitiesiau, pamačiau, kad ji verkia. Ji verkė be garso, plačiai atvertomis akimis, jos veidas nejudėjo. Tik ašaros plūstė plūdo.
– Dėl Dievo, Pat...
– Juk aš laiminga, – tarė ji.
Aš stovėjau ir žiūrėjau į ją. Tai buvo tik vienas žodis, bet toks žodis, kurio niekad nebuvau girdėjęs. Aš pažinau moterų, bet visada tai būdavo tik trumpi susitikimai, nuotyčiai, kartais kokia įvairesnė valanda, vienišas vakaras, bėgimas nuo paties savęs, nuo nevilties, nuo tuštumos. Nieko daugiau nė nenorėjau, nes jau buvau išmokęs, kad niekuo daugiau negali pasitikėti, kaip tik pačiu savimi ir daugiausia dar koku draugu. Dabar staiga pamačiau, kad galiu šį tą reikšti kitam žmogui vien todėl, jog gyvenu, ir kad jis laimingas dėl to, jog aš esu šalia. Paklausti tas skamba labai paprastai, bet pagalvojęs pradedi suprasti, kad tai be galo didelis daiktas. Tai gali visiškai sudirbti žmogų ir pakeisti. Tai meilė ir vis dėlto kažkas kita. Kažkas, dėl ko verta gyventi. Meilei vyriškis negali gyventi. Kitam žmogui – gali.

Aš norėjau kažką pasakyti, bet negalėjau. Sunku rasti žodžių, kai tikrai turi ką pasakyti. Jeigu net ir žinai reikalingus žodžius, tai gėdijiesi juos ištarti. Visi tie žodžiai priklauso praėjusiems šimtmečiams. Mūsų amžius dar neatrado žodžių savo jausmams išreikšti. Jis moka būti tik stačiokiškas, visa kita – netikra.
– Pat, – tariau aš, – senasis, narsusis drauguži...

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Draugai nerodo vienas kitam savo jausmų, nekalba apie ištikimybę, išipareigojimą, pasitikėjimą. Iš ko matyti, kad jų draugystė grįsta kaip tik šiomis vertybėmis?
2. Charakterizuokite gydytoją Žafė. Ar jo požiūris į gyvenimą būdingas mūsų laikams?
3. Kokie jausmai užplūsta Robertą išvydus Patriciją po sunkios nemigo nakties?
4. Dėl ko tokią dramatišką valandą Pat pravirksta iš laimės?
5. Kodėl, jūsų manymu, Pat neprisipažino Robertui serganti?
6. Kokią svarbią gyvenimo tiesą Robertas atranda supratęs, kad Pat jį myli?

Diskutuojujame

7. „Jeigu net ir žinai reikalingus žodžius, tai gėdijiesi juos ištarti, – svarsto Robis. – Visi tie žodžiai priklauso praėjusiems šimtmečiams. Mūsų amžius dar neatrado žodžių savo jausmams išreikšti. Jis moka būti tik stačiokiškas, visa kita – netikra.“
- 7.1. Kokius žodžius jis turi omenyje?
- 7.2. Kokią „praėjusių šimtmečių“ meilės sampratą esate susidarę iš skaitytų knygų (pavyzdžiui, viduramžių riterių romanų, Šekspyro „Romeo ir Džuljetos“) ir matytų filmų?
- 7.3. Kodėl Robertas gėdijasi ištarti švelnius žodžius? Kas jį taip paveikė?
- 7.4. Pasirenkite diskusijai „Kas yra vyriškumas?“ romano „Trys draugai“ pagrindu. Palyginkite, kaip suprantą vyriškumą romano veikėjai ir koks požiūris vyrauja mūsų laikais. Galima aptarti kelis aspektus.
 - Koks vyras laikomas stipriu?
 - Ar stiprus vyras gali būti jautrus?
 - Kokie vyrai labiau patinka merginoms – stačiokai ar išdrįstantys pasakyti „reikalingus žodžius“? Kodėl?
 - Ar protingai pasielgia Robis susiedamas savo gyvenimą su nepagydomai sergančia moterimi?
 - Ar ištikimybė fronto draugams ir ištikimybė moteriai, Remarko požiūriu, yra susiję dalykai?

Diskutuojujame

8. Romanas „Trys draugai“ 1938 m. buvo ekranizuotas JAV.
 - 8.1. Pažiūrėkite filmą ir aptarkite, kaip kino priemonėmis kuriami veikėjų charakteriai, atskleidžiama epochos atmosfera. Ar yra detalių, iš kurių galima nuspėti, kaip toliau rutuliosis meilės istorija?
 - 8.2. Pasvarstykite, kas įdomiau – knyga ar jos ekranizacija.

9. Perskaitykite ir aptarkite internete paskelbtą Ėricho Marijos Remarko kūrybos gerbėjo Tomo S. atsiliepimą apie „Tris draugus“.

*Didžiulė mano vaikystės dalis prabėgo garaže – tėvas ten laisvalaikiu taisė automobilius, o aš bruzdinausi aplink, uostydamas seno tepalo, glaisto ir dažų kvapą. Tai mano vaikystės kvapas. Ar bereikia sakyti, kad „Trys draugai“ mane sužavėjo – tai buvo taip pažįstama...
Dabar, praėjus n+daug metų nuo tada, kai pirmą kartą perskaičiau šį Remarko romaną, man norėtųsi pakeisti jo pavadinimą. Draugai juk buvo ne trys, o keturi. Niekas nepriskaičiavo „Karlo“ – plentų šmėklos.
Šį kartą Remarkas rašo apie Berlyną. 1928-ieji, baisiausias nedarbas, žlugusios viltys, trisdešimtmečiai karo draugai, suradę tykų gyvenimėlį, vegetuoja automobilių dirbtuvėse AuReWe, retkarčiais pašiurpindami užmiestį „Karlų“, kuris stačiai sukutas žmonėms aukletį, nes po siaubingu, apšepusiu ir sulankstytu kėbulu slypi „galinga lenktynių motoro širdis“ ir beveik niekas šio „pergalingo mėšlavabalių“ kelyje aplenkti negali.
Gyvenimas taip ir tekėtų sava vaga tarp prasigeriančių tapytojų, „Viešpaties vynuogyno darbininkų“, t. y. seniausios profesijos atstovų, godžių klientų, senų prisiminimų ir mebliuotų kambarių ponios Calevski pensione, jei ne Meilė. Didžiaja raide. Tokia, kuri ištinka, o ne atsitinka ar surandama. Fatališka, beviltiška, „nes pasilaikyti prie širdies nieko ilgai negali“, nes iš anksto pasmerkta, bet tokia tikra.
„Trijuose drauguose“ Remarkas lyriškesnis nei kitose knygose, bet dar nesentimentalus. Liūdnas, bet dar nepraradęs vilties. Išvargtas romanas 1933 m. pradžioje buvo beveik parašytas, bet tuo metu Vokietiją ištiko Hitleris ir emigrantas Remarkas knygą baigė tik po ketverių metų. Dėl to joje yra net šiek tiek politikos atspindžių, anksčiau to Remarkas niekuomet sau neleisdavo.
„Viena geriausių šimtmečio meilės istorijų“ (nukirskit galvą, nepamenu, ką cituoju) liūdna, nehepyendiška, bet neleidžianti nugrimzti į depresiją, nes aiškiai rodo, kad žmogus bent kokioje padėtyje turi už ko kabintis, bet kada gali rasti vilties gyventi, vilties tiesiog būti. Rašydamas apie mirtį ir praradimus, Remarkas visu balsu kalba apie gyvenimo dovaną, apie džiaugsmą, kad ir trumpalaikį. Džiaugsmą dėl to, kad esu „aš“ ir esi „tu“.
P. s. Jau seniai mano ir tėvo automobiliai turi vardus – turėjome Adomėlį (Adam Opel AG malonybinis vardas), o dabar aš vaikaui Grambulį. Geras pavyzdys užkrečia.*

- 9.1. Ar šis tekstas ką nors sako apie autoriaus asmenybę? Pagrįskite savo nuomonę.
- 9.2. Kas jį daro įtaigų?
- 9.3. Apie kokias vertybes atvirai ar netiesiogiai kalba autorius? Pasakykite bent dvi.
- 9.4. Jei reikėtų įvertinti šį rašinį, kokių pateiktumėte pastabų, už ką pagirtumėte autorių?
- 9.5. Gal skaitant „Tris draugus“ jus sudomino kiti dalykai, kilo kokių nors minčių? Pasidalykite išpūdžiais.

Rašome

8. Remdamiesi Ėricho Marijos Remarko romanu „Trys draugai“, kitomis knygomis, filmais ir sava patirtimi parašykite rašinį „Koks pasaulis būtų be draugystės?“

APIBENDRINAMOSIOS UŽDUOTYS

1. Apibendrinkite remdamiesi aptartais grožinių kūrinių, interviu, straipsnių ir kitais tekstais: ką žmogui duoda literatūra?
- 1.1. Užpildykite lentelę. Galite remtis ir sava patirtimi – įtraukti mokykloje nenagrinėtų autorių.

Aspektai	Autorius, knygos pavadinimas
1. Geriau pažįsti save.	...
2. ...	Umbertas Ekas; ...
3. Gali pabėgti nuo tikrovės, užmiršti problemas.	...
4. ...	Vanda Juknaitė „Išsiduosi. Balsu“; ...
5. ...	...
6. ...	...

- 1.2. Grupėmis aptarkite lenteles ir suformuluokite tris, jūsų manymu, svarbiausius teiginius apie literatūros poveikį. Palyginkite grupių išvadas.
- 1.3. Pasirinkite kelis teiginius ir parašykite samprotaujamojo rašinio „Ar skaitymas – tik laiko gaišimas?“ išplėstinį planą – santrauką.
2. Rašymo pratybos „Knygos ir skaitytojai“.
- 2.1. Aptarkite įsivaizduojamų tekstų pavadinimus ir surašykite į lentelę, kuris stilius (meninis, publicistinis, mokslinis, kanceliarinis, buitinis) ir žanras (samprotaujamasis rašinys, esė, vaizdelis, miniatiūra, eilėraštis, humoreska, laiškas, straipsnis, recenzija ar kitas) labiausiai jiems tiktų.

Pavadinimas	Stilius	Žanras
Knyga, rasta palėpėje		
Ar verta skaityti klasiką?		
Mano knygų lentyna		
Knygų priešai		
Kaip aš mokiausi skaityti		
Ar knygos padeda tobulėti?		
Knygos slėpinys		
Rimta knyga – rimtas skaitymas		
Kaip užauginti skaitytoją?		
Prie knygyno vitrinos		
Greitas skaitymas – kaip greitas maistas?		

- 2.2. Pasirinkite, pavyzdžiui, samprotajamuosius rašinius ir aptarkite, ko reikia, kad tekstas atitiktų antraštę. Paaiškinkite teksto temos ir pavadinimo santykį.

- 2.3. Parašykite pasirinkto samprotaujamojo rašinio įžangą. Įsivertinkite pagal šiuos kriterijus: ar nuosekliai plėtojamas suformuluotas temos aspektas; ar aiškiai perteikiamos mintys; ar tokia įžanga sudomins skaitytoją.
- 2.4. Klausydamiesi kelių skirtingų to paties rašinio įžangų, pasižymėkite vertingus ir gražius dalykus. Mokykitės iš kitų rašymo!
- 2.5. Tinkamu stiliumi parašykite kurio kito žanro tekstą.
3. Pasaulinio garso rašytojas Vladimiras Nabokovas, kūręs rusų ir anglų kaba, yra pasakęs: „Skaitymas ir rašymas, kaip ir visa kita, tobulėja su praktika. Jei nėra jaunų skaitytojų ir rašytojų, netrukus nebus jų ir senų. Literatūra mirs, o demokratija, kuri yra artimai su ja susijusi, mirs taip pat.“
- 3.1. Kaip, jūsų manymu, literatūra susijusi su demokratija?
- 3.2. Tyrimų duomenimis, išsivysčiusių šalių gyventojai skaito daugiau. Kol kas Lietuvą nepatenka į daugiausiai skaitančių šalių grupę. Kas gresia neskaitančiai tautai?
4. Perskaitykite dviejų intelektualų – mums pažįstamo Umberto Eko (U. E.) ir prancūzų rašytojo Žano Klodo Karjero (*Jean-Claude Carrière*, Ž. K. K.) – pokalbio su eseistu Žanu Filipu de Tonaku (*Jean-Philippe de Tonnac*, Ž. F. T.) ištrauką.

Ž. K. K. *Per Davoso forumą*^{*} 2008 metais vienas futurologas, paklaustas, kokie reiškiniai pakeis pasaulį per artimiausius penkiolika metų, patarė įsiminti keturis svarbiausius, kurie jam atrodė neabejotini. Anot šio profesionalaus pranašo, ketvirtasis reiškinys bus knygos išnykimas.

Taigi kyla klausimas, ar galutinis knygos išnykimas, jei tik ji iš tikrųjų pradings, gali turėti tokių pat pasekmių žmonijai kaip, pavyzdžiui, užprogramuotas vandens trūkumas arba neįkandama naftos kaina.

U. E. Ar knyga išnyks dėl to, kad atsirado internetas? Internetas grąžino mus į raidyno erą. Jei kažkada patikėjome įžengę į vaizdo civilizaciją, kompiuteris mus sugrąžino į Gutenbergą galaktiką, ir visas pasaulis nuo šiol privalo skaityti. Skaitant reikia pagalbinių priemonių. Kompiuteris negali būti vienintelė pagalba. Praleiskite prie kompiuterio dvi valandas skaitydami romaną ir akys pasidarys kaip teniso kamuoliukai. Beje, kompiuteriui būtina elektra, todėl negalima skaityti

^{*} Šveicarijos kurorte Davose kasmet vyksta Pasaulio ekonomikos forumas, į kurį susirinkę žymiausi verslininkai, politikai, mokslininkai, žurnalistai svarsto pačius aktualiausius dabarties klausimus.

^{**} Johanas Gutenbergas (*Johann Gutenberg*, apie 1398–1468) – spaudos preso išradėjas, 1455 m. išleidęs pirmąją spausdintą knygą.

vonioje ar net atsigulus ant šono lovoje. Taigi, pasirodo, knyga yra pati lanksčiausia priemonė.

Viena iš dviejų: arba knyga išliks kaip skaitymo priemonė, arba atsiras koks nors daiktas, panašus į tai, kas knyga buvo visada, net prieš spaudos išradimą. Knyga kaip objektas nei funkcijų, nei struktūros atžvilgiu nekito daugiau kaip penkis šimtus metų. Knyga – kaip šaukštas, kūjis, ratas arba kaltas. Kartą išrasti, jie nebegali būti patobulinti. Negalima pagaminti šaukšto, kuris būtų geresnis už šaukštą. Galbūt keisis sudedamosios jos dalys, gal lapus gaminsime ne iš popieriaus. Bet ji liks tuo, kuo yra.

Ž. K. K. Atrodo, naujausios elektroninės knygos versijos ateityje galės varžytis su spausdintomis knygomis.

U. E. Aišku, savivaldybė daug lengviau sutalpins 25 000 einamųjų reikalų bylą, jei jos bus surašytos elektroninėje knygoje. Daugeliu atvejų elektronine knyga bus gerokai patogiau naudotis. Visą laiką savęs klausinėju, ar net su labiausiai skaitymo reikalavimams pritaikyta technika tikrai bus patogų skaityti „Karą ir taiką“ kaip elektroninę knygą. Pamatysime.

Ž. F. T. Pacituosiu Hermaną Hesę^{**}, kalbėjusį apie galimą teisingumo atkūrimą knygai, kuri, anot jo, turėtų paskatinti technikos pažangą. Gal dar šeštame dešimtmetyje jis rašė: „Kuo geriau laikui bėgant nauji išradimai galės tenkinti populiarius poreikius, tuo labiau knyga atgaus savo orumą ir autoritetą. Mes dar anaip tol nepasiekėme lygio, kai nauji konkuruojantys išradimai – radijas, kinas ir pan. – iš spausdintos knygos atima tas funkcijas, kurių ji gali atsisakyti be žalos sau.“

Ž. K. K. Šiuo požiūriu jis neklydo. Kinas ir radijas, net ir televizija iš knygos neatėmė nieko, ko ji negalėjo atsisakyti „be žalos sau“.

U. E. Kažkuriuo metu žmonės išrado rašymą. Galime tarti, kad rašymas pratęsia ranką ir šiuo atžvilgiu yra beveik biologinis veiksmas. Tai – komunikacijos technologija, tiesiogiai susieta su kūnu. Dar kartą sakau: tai panašu į rato išradimą. Šiuolaikiniai ratai yra tokie pat kaip ir priešistoriniai, o modernieji išradimai – kinas, radijas, internetas – nėra biologiniai.

Ž. K. K. Jūs teisus pabrėždamas, kad dar niekada nebuvo kilusi tokia būtinybė skaityti ir rašyti kaip šiandien. Negalime naudotis kompiuteriu, jei nemokame rašyti ir skaityti. Ir net dar sudėtingesniais būdais negu

^{*} „Karas ir taika“ – rusų rašytojo Levo Tolstojaus (1828–1910) keturių tomų istorinis romanas.

^{**} Hermanas Hesė (*Hermann Hesse*, 1877–1962) – šveicarų poetas ir romanistas, 1946 m. apdovanotas Nobelio literatūros premija.

anksčiau, nes įvedėme naujus ženklus, naujus klavišus. Abėcėlė išsiplėtė. Darosi vis sunkiau išmokti skaityti. Pripažinkime: grįžtume prie sakininės tradicijos, jei kompiuteriai sugebėtų tiesiogiai perrašyti tai, ką sakome. Bet kyla kitas klausimas: ar žmogus gali sklandžiai kalbėti, jei nemoka nei skaityti, nei rašyti?

U. E. Homeras, be abejonės, atsakytų – taip.

Ž. K. K. Tačiau Homeras – sakininės tradicijos žmogus. Savo žinias jis ėgijo iš šios tradicijos tais laikais, kai Graikijoje dar nieko nebuvo parašyta. Ar galime šiandien įsivaizduoti rašytoją, kuris diktuočių romaną netarpininkaujant raštui ir kuris nieko nežinotų apie visą prieš jį buvusią literatūrą? Galbūt jo kūrinys būtų žavingas naivumu, atradimais, nebūtais dalykais. Vis dėlto man atrodo, kad jam trūktų to, ką, nerasdami tinkamesnio žodžio, pavadintume kultūra.

- 4.1 Pasižymėkite teksto vietas, kurios jums neaiškios, ir išsiaiškinkite su mokytoju.
- 4.2. Pasirinkite vieną iš pokalbio dalyvių ir jo išsakytas mintis perrašykite savais žodžiais.
- 4.3. Suvaidinkite šį pokalbį. Įsivaizduokite savo personažo būdą, gestus, mimiką (vaizdo medžiagos paieškokite internete) ir atskleiskite jo meilę knygoms teatro priemonėmis.
5. Atlikite ilgalaikį tyrimą. Šiais mokslo metais skaitysite ir aptarsite daug literatūros kūrinių, įvairių straipsnių, kitų žanrų tekstų. Remdamiesi nauja skaitymo patirtimi, pasiruoškite debatams „Ar mirs knyga?“

- 5.1. Numatykite datą, sudarykite dvi komandas, kurios kompetentingai ir įtikinamai gins priešingas nuomones, paskirkite debatų vedėjus. (Susiraskite mokyklos bibliotekoje Virginijos Pakšienės ir Alinos Gutauskienės knygą „Kaip rengti debatus“ ir pasinaudokite ją.)
- 5.2. Kaupkite medžiagą, padėsiančią argumentuotai išsakyti savo požiūrį.
- 5.3. Iš anksto parenkite trumpas įvadinės kalbas, klausimus oponentams. (Patarimų galima rasti internete <http://toastmasters.lt/atkleista-kaip-parengti-puikia-viesa-kalba/>.)
- 5.4. Pakvieskite į debatus mokytojų, kitų klasių mokinių.

2
skyrius

Žmogus ir tėvynė

TRADICINĖ PASAULIO SAMPRATA
ASMENS IR TAUTOS RYŠYS
KAS SIEJA ŽMOGŲ IR TĖVYNĘ?
KAS FORMUOJA TAUTINĘ TAPATYBĘ?

Tradicinė pasaulio samprata

- KUR LIETUVIUI PASAULIO CENTRAS?

• Vai, niekur nėra
Tokio dvaručelio
Kaip pas mano tėvelį:

Sidabro varteliai,
Zerkolų langeliai,
Deimantiniai stogeliai.

(Lietuvių liaudies daina)

Šimtus metų sėsliai gyvenantis, žemę dirbantis žmogus žinojo, kad jo paties, jo šeimos, giminės būties centras – namai. Juos kurdavo kelios kartos, todėl gyvenimas atrodė pastovus, darnus, žmogus namuose jautėsi saugus. Turtinti savo šeimos namus, sukaupti atsargų rytojui, perduoti vaikams paveldėtą ir paties įgytą išmintį, tradicines vertybes – toks buvo kaimo žmogaus tikslas. Iki XX a. pradžios Lietuvoje būta kaimų, kilusių iš vieno kelmo, iš vienu namų.

Nuošalioje, uždaroje sodybos kasdienybėje žmogus buvo savo gyvenimo šeimininkas ir kūrėjas. Čia jis gimė, gyveno ir tikėjosi čia miršias. Čia jis jautė bendrumą su ankstesnėmis kartomis, suvokė save kaip jų gyvenimo tąsą. Namai, teigia poetas Marcelijus Martinaitis, turėjo buitinę, kultūrinę ir sakralinę reikšmę: „Vieniu metu sodyba yra ir gyvybiškai svarbi veiklos vieta, ir gimdymo namai, ir šeimos švenčių bei apei-

gų scena, ir šventovė, namų bažnyčia, kurioje giedama, meldžiamasi, garbinamos šventenybės.“ Ne veltui liaudies dainose namai poetizuojami kaip nepaprasto grožio dvaras, dvarelis.

Tradicinė gyvensena, pasak tautosakos tyrinėtojo Donato Saukos, – „be batų, lempos, muilo“, bet žmogus – „ne daiktų vergas, daiktai reikalingi tik tie, kurie jam tarnauja“. Ankštoje kaimo buityje – griežta tvarka, tradicinė moralė, aiškios pareigos, taikus sugyvenimas su savais ir su kaimynais, pagalba vienu kitieis, giminiavimasis. Žmogus nelinkęs išskirti savęs iš kitų, iškelti savo ambicijų, siekti individualių tikslų. Tai suprantama – jo gyvenimas nuolat matomas ir vertinamas kitų, pagarba pelnoma darbštumu, tvarkingumu, sąžiningumu. Taigi lietuviui jo sodyba buvo pasaulio centras, tėvų ir protėvių įsigyventa vieta – tėviškė. Išėjimas iš jos visada nelengvas, dramatiškas.

Norbertas Vėlius SENOVĖS LIETUVIŲ RELIGIJA IR MITOLOGIJA

(ištraukos)

Norbertas Vėlius (1938–1996) – etnografas, tautosakininkas, žinomas pasaulyje baltų mitologijos tyrinėtojas. Entuziastingas kraštotyrininkas, liaudies kūrybos rinkėjas pats yra užrašęs per 30 000 lietuvių tautosakos kūrinių, parengęs jų rinkinių, kraštotyros knygų. Vėliaus mitologijos studijos atskleidžia archajinį lietuvių pasaulėvaizdį.

Pasaulį lietuviai, kaip ir kiti indoeuropiečiai bei kaimynai, įsivaizdavo sudarytą iš trijų vertikaliai išsidėsčiusių sferų: požemio – žemės – dangaus. Šitaip archajiškai suvokta pasaulio struktūra dažniausiai buvo reiškiamą *pasaulio medžio* įvaizdžiu, kuris itin populiarius lietuvių verpsčių, kraitinių skrynių puošyboje, įvairiausių žanrų tautosakos kūriniuose (mįslėse, dainose, oracijose, pasakose, užkalbėjimuose). Kaip ir kitos indoeuropiečių tautos, lietuviai pasaulio struktūrą dar reiškė kalno, upės, namo, laivo, tilto, žmogaus ir kitais įvaizdžiais.

Kiek sunkiau iššifruoti lietuvių liaudies požiūrį į šio trinario pasaulio kilmę, nes viso pasaulio kilmės aiškinimas tautosakoje neretai pakeičiamas siauresniu – žemės atsiradimo aiškinimu. Viso pasaulio (visatos) plėtimosi, augimo idėja lietuvių buvo reiškiamą tuo pačiu pasaulio medžio įvaizdžiu. Užtat pasaulio medžiais dažnai buvo laikomi greitai augantys, intensyvaus žalumo augalai. Ta pasaulio sfera, kuri siejama su pasaulio medžio kelmu, šaknimis, būtent požemio sfera, buvo laikoma senesne, pirmine, o ta, kuri buvo siejama su pasaulio medžio viršūne, būtent dangaus sfera, buvo laikoma jaunesne, požemio sfera buvo siejama su praeitimi, o dangaus – su ateitimi. Požemio sfera tiek lietuvių, tiek jų kaimynų mitologijose paprastai siejama su vandeniu. Todėl visai logiška, kad lietuviai pirminiu pasaulio elementu laikė vandenį. Tai aiškiai matyti iš etiologinių sakmių*, ku-

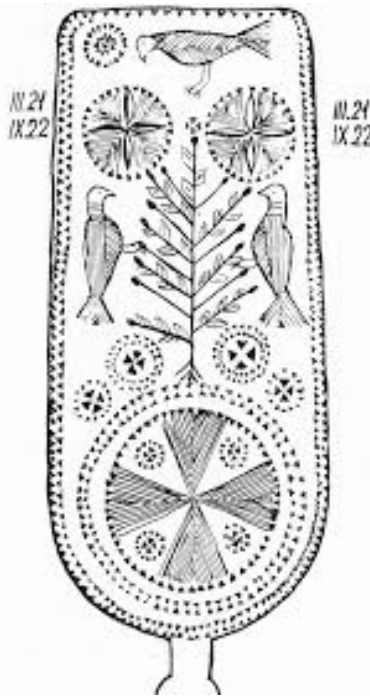
* Etiologinės sakmės – pasakojimai apie pasaulio ir įvairių reiškinių kilmę.

rios, nors ir patyrusios nemenką krikščionybės poveikį, išlaikė daug senovės liaudies pasaulėžiūros elementų. Dievas su Velniu lietuvių etiologinėse sakmėse sukuria ne tik žemę, jos paviršių, bet taip pat visus augalus, gyvulius, paukščius ir net patį žmogų. Atsimenant, kad abu šie personažai yra paveldėti iš senosios lietuvių mitologijos, kad pirmasis yra šviečiančio dienos dangaus Dievas, simbolizuojąs šviesą, o antrasis – žemės, požemio ir vandens, šitoks gyvybės atsiradimo aiškinimas neatrodo pernelyg naivus. Tai rimtas per ilgą stebėjimą sukauptas mūsų protėvių patyrimas apie gyvybės kilmę, tik išreikštas tais laikais įprastais mitiniais vaizdais.

Trinaris pasaulio modelis tam tikru mastu reiškė ir mūsų protėvių požiūrį į gyvenimą bei mirtį. Mirtis ir gyvenimas buvo įsivaizduojami kaip nepertraukiamos pasaulio raidos grandys. Požemio, praeities sfera paprastai siejama su mirtimi, o dangaus, ateities – su gyvybe. Tuo tarpu žemėje lygia greta buvo lokalizuojama ir mirtis, ir gyvybė. Todėl pomirtinis gyvenimas dažniausiai buvo įsivaizduojamas požemy, už vandens. Įvedus Lietuvoje krikščionybę, senoji lietuvių pomirtinio gyvenimo karalystė buvo sutapatinta su pragaru. Užtat pragaras senuosiuose lietuvių krikščioniškuose raštuose buvo vadinamas *paskanda*, *paskandomis* ir, ko gero, įsivaizduojamas esantis vandeny arba už vandens, ir, norint patekti į jį, reikia pereiti vandenį, t. y. nuskęsti.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kodėl tradicinėje kultūroje namas, sodyba prilygsta pasaulio centrui?
2. Kas sieja namą ir pasaulio medį?
3. Pasaulio medis paprastai įkurdinamas ant kalno, prie vandens (jūrių marių, upės, Dunėjaus). Kuo svarbios šios vietos?
4. Kokias pasaulio ypatybes atspindi pasaulio medžio ar kitas analogiškos reikšmės simbolis?
5. Kaip suprantate mintį, kad medis perteikia pasaulio augimo, plėtimosi idėją? Ar namas (dainų dvarelis) irgi turi tokią reikšmę?

6. Kaip keitėsi pomirtinio pasaulio samprata įvedus krikščionybę?
7. Norbertas Vėlius teigia, kad pasaulio medžio vaizdinys išreiškia ne vien pasaulio struktūrą, bet ir laiko tėkmę. Išskirkite tris laiko klodus, kuriuos sieja šis vaizdinys.

Apibendriname

8. Seniau namai žmogui buvo ne vien būstas, bet ir kultūrinė, sakrali erdvė. Pasvarstykite, ką jums ir apskritai šiuolaikiniam žmogui reiškia namai, ar jie tebėra pasaulio centras.
9. Kodėl tradicinės kultūros žmogui buvo svarbu įvaizdinti pasaulį, aprėpti jo struktūrą?

Tiriame

10. Patyrinėkite liaudies meno ornamentiką: kaip seniau puoštos kraičio skrynios, verpstės, kaip marginti margučiai, kokie statyti stogastulpiai ir kita. Paskaitykite Marijos Gimbutienės knygą „Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene“, Pranės Dundulienės „Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje“. Pasirinkite vieną objektą, pavyzdžiui, kraičio skrynią, ir aprašykite, kaip vaizduojamas pasaulio ar gyvybės medis. Parnkite ir perskaitykite klasėje pranešimą, pasitarkite iliustracijų.

Sigitas Geda

„Gražu, kas gyva. Gražu yra visos gyvybės apraiškos, o ypač šioks toks gyvybingumo perteklius, siausmas, plastėjimas, klegesys, spalvų mirgėjimas ir žaižaravimas“,– sakė poetas Sigitas Geda (1943–2008).

Džukijos kaime prie Teiraūs ežero gimusį poetą nuo vaikystės žavėjo ir stebino pasaulio gaivališkumas, gamtos formų grožis ir tobulumas. „Kai buvau kokių penkerių metų, – pasakojo jis, – motina eidavo skalbti prie ežero, ir aš tas žuvis mačiau. Nežinojau, kaip jos vadinasi, bet žiūrėdavau, kaip juda, kokie pelekai, kokie meldynai, kokia spalva, kaip viskas keičiasi nuo saulės apšvietimo. Nieko gražesnio

aš neturėjau.“ Galbūt tada ir kildavo noras „palįst po vandeniui, pridėt ausį ir išgirst, kaip kalbasi žuvis“. Per tokias patirtis vėrėsi pasaulio paslaptys, stiprėjo mistikos ir magijos pojūtis.

Geda – daugiasluoksnė, šakota, maištinga asmenybė. Nebijojo stebinti originaliu požiūriu į gyvenimą, kūrybą, tikėjimą, Lietuvos dabartį. Tiek gyvenime, tiek kūryboje mėgo provokuoti, ginčytis su savimi ir su kitais.

Stiprus jo talentas reiškėsi poezijoje, eseistikoje, vertimuose. Poetas debiutavo eilėraščių rinkiniu „Pėdos“ (1966 m.) ir poema „Strazdas“ (1967 m.). Vėliau pasirodė poezijos knygos „26 rudens ir vasaros giesmės“, „Žydinti slyva Snaigyno ežere“, „Septynių vasarų giesmės“, „Jotvingių mišios“, „Babilono atstatymas“, „Skrynelė dvasioms pagauti“ ir kitos. Jau pirmieji kūriniai liudijo, kad į literatūrą atėjo išskirtinio talento kūrėjas, originaliai jungiantis mitą ir tikrovę, tautosaką ir modernų kalbėjimą. Todėl Gedos poezijoje rasime ir archajinio baltų pasaulėvaizdžio, ir senosios lietuvių literatūros, ir Rytų kultūrų motyvų, vardų, vaizdinių. Kurdamas jis paklūsta vaizduotei, kuri jungia skirtingus laikus ir erdves, savaip modeliuoja įspūdingą poetinį kosmosą. Čia džiaugsminga laisvė, gyvybės siausmas: „Vartosi prie žemės lygūs – / žmonės – paukščiai – gyvuliai“ („Strazdas“). Tas pasaulis gaivalingas, kupinas pirmapradės energijos, nuolat keičiasi, šakojasi.

Geda ne kartą yra pabrėžęs: „Viskas kyla iš tradicijos, nieko negalima sukurti tuštumoje, tačiau kūryba yra be galo įnirtinga kova su tradicija.“ XX amžiaus pradžioje Kazys Binkis su šimtu pavasarių kišenėje gerokai prapūtė lietuviškos poezijos padanges. XX amžiaus pabaigoje Sigitas Geda, maištaujantis prieš nudailinimą, sąstingį, ieškantis to, kas dar neatrasta, paskatino ne vieną diskusiją apie kūrybos laisvę, savitumą, (ne)suprantamumą. Jo kūryba tebeveikia lietuvių poezijos raidą.

Giesmė apie Pasaulio medį

Liudvikui Rėzai* ir Petruį Repšiui**

Tą vakarą, besėdint ant slenkančiosios kopos,
Siūbavo marių bangos ir, vėjui virš galvos
Taip graudulingai ūkiant, kažko širdis susopo, –
Pasijutau kaip niekad žmogus iš Lietuvos.

* Liudvikas Rėza (1776–1840) – Mažonoje Lietuvoje gyvenęs tautosakininkas, poetas, vertėjas, 1818 m. išleidęs Kristijono Donelaičio „Metus“, 1825 m. – pirmąjį lietuvių liaudies dainų rinkinį „Dainos“. Donelaitį ir tautosaką vertė į vokiečių kalbą – rūpinosi parodyti, kad lietuviai yra dvasingi, kūrybingi ir šiuo atžvilgiu nenusileidžia kitoms Europos tautoms.

** Petras Repšys (g. 1940 m.) – grafikas, tapytojas. Jo freska „Metų laikai“ Vilniaus universiteto Lituanistikos centre atskleidžia baltų mitinį pasaulėvaizdį.

Pasaulio medis ant verpstės (Rokiškio krašto muziejus)

Čia protėviai klajojo, jie briedžiais žemę arė,
Jų moterys žiūrėjo akim dangaus spalvos,
O saulė tyliai grimzdo į prieblandą vakarę,
Tenai esu aš buvęs žmogum iš Lietuvos.

Iš ažuolo kariūnai pilis ant kalno rentė,
Torunėje ir Kulme, čia pat prie Vėluvos,
Augino Krišnai* arklius, išjodavo į šventę,
O jeigu mirs, žinojo – esą iš Lietuvos.

Ar melsdavosi girių gaudimui begaliniam,
Paskui į jūras plaukė, pilni šviesos gyvos,
Jie nekartoją niekad, kad Lietuvą tėvynę,
Bet jeigu srūva kraujas, žinojo – Lietuvos.

Iš Lietuvos bekrastės – aidžios kaip baltų jūra,
Lig pat Juodųjų marių linguodavo keliai,
Paskui jų pilys griuvo, aukšti dievai paniuro,
Bet dar žydėjo rutos, kvepėjo dobilai.

Tiek sykių gimę, mirę, išraižę jūras buvo
Ir pragarą, ir dangų, ir šviesulius savus
Turėjo, – visą žemę ir žemėj nepražuvo,
Kartodami tik viena: mes žmonės Lietuvos.

Ir aš buvau atėjęs, girdėjau Donelaitį,
Man Baranauskas sakė, taip progiesmiu vos vos:
Kur būtum, ką darytum, sūnau, Aušrinė teka
Ir Saulė, ir Mėnulis – tautos iš Lietuvos.

* Krišnà – vienas pagrindinių Indijoje, Nepalė išpažįstamo hinduizmo dievų.

Bandykime čia ramūs gyventi ir numirti,
Ir prisikelt bandykim po vasaros žalsvos,
Nujausdami, kad niekad nereiks mums išsiskirti,
Vieni kitiems dėkokim, nes esam – Lietuvos.

Čia nemirtingos žvaigždės ir kregždės nemirtingos,
Dangus čia nemirtingas ir ažuolo šerdis,
Čia savo šviesią galvą gulda vaizduos didinguos,
O tu girdi, kaip plaka aukojama širdis.

Tai ne gegutės balsas, apverkti pasiruošęs,
Tai marių vėjai neša melodijas skaisčias,
Į vieną ima jungtis dangaus ir žemės grožis,
Simfonijoj prapuola viršus ir apačia.

O kartais regis skaidriai žydroj padangėj medis,
Virš Báltijos išskėtęs pražyduusias šakas,
Lai jį apspinta žmonės, vilties dar nepraradę,
Ir tiesia į aukštybę palaimintas rankas.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Raiškiai perskaitykite eilėrašį. Kaip skamba „Giesmė apie pasaulio medį“? Pagalvokite, kodėl eilėraštis pavadinintas giesme.
2. Kaip supratote lyrinio subjekto prisipažinimą: „Pasijutau kaip niekad žmogus iš Lietuvos“? Kokiomis aplinkybėmis šis suvokimas aplanko žmogų? Kuo svarbi jo buvimo vieta?
3. Kaip manote, kodėl tas suvokimas išgyvenamas su širdies sopuliu?
4. Eilėraštyje Sigitas Geda mitologinį, tautosakinį sluoksnį jungia su istorijos faktais ir asmenine lyrinio subjekto patirtimi. Kurios eilėraščio vietos susijusios su šiomis tematinėmis sritimis?
5. Įrodykite, kad gyvas legendinės ir istorinės praeities jautimas svarbus žmogui. Kokią Lietuvos praeitį (didingą? tragišką?) jis mena? Kuriuos Lietuvos istorijos įvykius atpažįstame poetiniame pasakojime?
6. „Giesmėje apie pasaulio medį“ minimi jums žinomi Kristijono Donelaičio, Antano Baranausko vardai. Kaip šiuos mūsų kultūros kūrėjus susietumėte su pasaulio medžiu?
7. Ar Lietuvą eilėraštyje tapatinama tik su lietuviškumu? Pagrįskite savo atsakymą.
8. Įsiskaitykite į šeštą–devintą posmą ir aptarkite, kodėl Lietuvos žmonės „žemėj nepražuvo“.
9. Paaiškinkite poeto mintį „niekad nereiks mums išsiskirti“. Su kuo išsiskirti? Kodėl nereikės?
10. Koks Lietuvos vaizdinys kuriamas paskutinėje strofoje? Kokia šio regėjimo prasmė?
11. Kokį troškimą išsako lyrinis subjektas giesmės pabaigoje? Paaiškinkite jį savais žodžiais.

12. Palyginkite skirsnio pradžioje cituojamos liaudies dainos *dvaružėlio* apibūdinimą ir Gedos sukurtą Lietuvės paveikslą. Kas panašu?

Tiriame

13. „Giesmė apie pasaulio medį“ parašyta 1985 metais. Patyrinėkite istorinį kultūrinį kontekstą: apie ką galima ir apie ką negalima buvo kalbėti to laiko sąlygomis?
14. Apžiūrėkite Petro Repšio freską „Metų laikai“ Vilniaus universiteto Lituanistikos centre arba susiraskite jos nuotraukų. Dailininkas vaizduoja tai, kas žmogui buvo svarbiausia: dievybes, papročius, darbus, kalendorines šventes. Prisimena išnykusias baltų gentis. Aptarkite, kaip kuriamas apibendrintas archajinio pasaulėvaizdžio paveikslas.

Apibendriname

15. Susiekite namų sampratą, pasaulio medžio vaizdinį ir žmogaus iš Lietuvos jauseną. Koku būdu žmogus suvokia savo tapatybę, patiria būties pilnatvę? Užrašykite savo įžvalgas.
16. Norberto Vėliaus pasakojimą apie pasaulio medžio simboliką palyginkite su Sigito Gedos eilėraščio vaizdais. Kas juos sieja?
17. Pasvarstykite, kodėl galima sakyti, kad sovietmečio pabaigoje parašyta „Giesmė apie pasaulio medį“ prilygo politiniam manifestui. Kaip eilėraštis veikė skaitytoją tada ir kokį poveikį daro dabar?
18. Remdamiesi skaitytais teksta, nupieškite ir „apgyvendinkite“ pasaulio medį.

Asmens ir tautos ryšys

- KOKĮ TAUTOS TURTĄ TURIME BRANGINTI IR GAUSINTI?
- AR REIKALINGA TAUTŲ, TAUTINIŲ KULTŪRŲ RAUDONOJI KNYGA?

Vanda Zaborskaitė

Profesorė Vanda Zaborskaitė (1922–2010) – literatūros tyrinėtoja, kritikė, eseistė. Jos straipsniuose „Apie kalbą“, „Apie tautą“ (1992 m.) apmąstomas žmogaus ryšys su savąja tauta.

APIE KALBĄ

(ištraukos)

Per gimtąją kalbą žmogus yra susijęs tiek su savo paties buvimu, tiek su savąja tauta. Todėl jaugimas į kalbą yra išgyvenamas kaip kažkas be galo sava ir įprasta. Gyvename panardinti joje, dažnai nejausdami, nemąstydami jos – kaip oro, kuriuo kvėpuojame. Pajuntame ją tik susidūrę su kita, svetima, kalba, mums nesuprantama ar vos pramokta. Tuomet patiriame, koks džiaugsmas sutikti savo gimtąją šnekantį. Jis iš karto pasidaro mums artimas, tarsi net giminė per tą kalbos bendrumą.

Prisirišimas prie gimtosios kalbos žmogui yra savaiminis, instinktyvus, kaip stipri ir aiški jo žmogiškosios esmės apraiška. Ji – esminis tautą jungiantis ryšys, pasireiškiantis daugelyje lygmenų: nuo kasdieninio, buitinio bendravimo iki filosofijos, poezijos, maldos – aukščiausių žmogaus dvasios atsiskleidimų. Gimtąją kalbą suvokiame ir išgyvename kaip vertybę: mylime, branginame, esame pasirengę ginti, kai į jos teises kėsinamasi. Ji keliama ir aukštinama ypač tada, kai iškyla jai pavojus. Tai žinome ir iš savosios istorijos. Kai Lietuvos aukštuomenė buvo bepamirštanti gimtąją kalbą, beišstumianti ją iš viešo valstybės gyvenimo ir šviesuomenės buities, Mikalojus Daukša kreipėsi į savo knygos skaitytojus įtikinėdamas ir skatindamas: „Visais amžiais žmonės kalbėjo savo gimtąja kalba ir

visados rūpinosi ją išlaikyti, turtinti, tobulinti ir gražinti. Nėra tokios menkos tautos, nėra tokio niekingo žemės užkampio, kur nebūtų vartojama sava kalba. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją, – sunaikinsi santaiką, vienybę ir gerovę. Sunaikink ją, – užtemdysi saulę danguje, sumaišysi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę.“

Meilė yra dar ir įsipareigojimas. Išgyvendami gimtąją kalbą kaip vertybę, juntame pareigą ją rūpintis, puoselėti ją. Nepriklausomoje mūsų valstybėje jai nebegresia išoriniai pavojai: niekas neriboja jos vartojimo, ji yra įstatymais įteisinta kaip valstybinė kalba. O vis dėlto pavojų yra ir jie glūdi, deja, daugiausia mumyse pačiuose, – tai mūsų apsileidimas, nevalyvumas, nerūpestingumas. Kalbinis aplaidumas gramzdina mus į barbarybės būvį. O Europos kultūrose visuotinai priimta tokia nuostata: gimtosios kalbos kultūra yra bendrosios kultūros kokybės esminis rodiklis.

Tikra meilė visados yra veikli. Tad gimtąją kalbą mylėti – vadinasi, pirmiausia žiūrėti, kad ji skleistųsi visa savo esme: jai būdingu skambėjimu, žodžių sandara ir kaityba, žodžių junginiais ir prasmėmis. Kad jos negožtų svetimybės, netaisyklingumai, griauinantys patį jos branduolį – sistemą. O visu tuo rūpintis reiškia ugdyti, tobulinti, kultivuoti savo paties kalbą. Atsakomybė už gimtosios kalbos likimą yra labai asmeniška, ji gula ant kiekvieno tautos nario pečių. Kiekvienas kalbą esame paveldėję iš tėvų ir protėvių ir turime ją perduoti ateinančioms kartoms. Todėl už jos gyvybę ir sveikatą atsakome savo pačių elgesiu ir gyvenimu.

Kalbų įvairybė yra pasaulio kultūros lobis. Išlaikydami ir ugdydami savo gimtąją kalbą ne tiktai stipriname savąjį tautiškumą, bet ir neleidžiame išsekti versmei, maitinančiai įvairialypį, įvairiatautį kalbų kosmosą.

APIE TAUTĄ

(ištraukos)

Tačiau sutapimas su savąja tauta ne visų esti vienodas. Kartais jis būna paviršutiniškas, negilus, kaip augalas, į smėlėtą dirvą vos įsikibęs trumpomis šaknelėmis, lengvai išraunamas. Dėl vienokių ar kitokių aplinkybių (priverstinės tremties ar savanoriškos emigracijos) atsidūręs kitų tautų apsuptyje, žmogus gali iš dalies arba ir visai užmiršti gimtąją kalbą, mažai arba nieko nežinoti apie savo tautos istoriją, prarasti ryšį su jos papročiais, su visa jos dvasine kultūra, persiimti kitos tautos individualumu, ilgainiui pasijusti esąs kitos tautos žmogum. Uždarose ir stabiliose praeities gyvenimo formose tautinis identitetas buvo savaiminis, instinktyvus. Naujaisiais laikais, kai visuomenės yra atviros ir dinamiškos, lemiamu dalyku tampa tautinis apsisprendimas, sąmoningas nusistatymas priskirti save vienai ar kitai tautai.

Kokia šio apsisprendimo prasmė?

Tauta yra žmogaus buvimo duotybė – jis neturi kitokios egzistavimo formos, kaip tik buvimą tautoje. Jis šneka kurios nors tautos kalba (sukonstruotos dirbtinės kalbos, pavyzdžiui, esperanto, nevaidina bent kiek didesnio vaidmens tautų ir valstybių santykiuose), laikosi tautai įprastų elgesio stereotipų, dalyvauja vienos ar kitos tautos institucijose. Išeidamas iš savo prigimtosios tautos, jis įeina į kurios nors kitos tautos būtį. Taip gali atsitikti ne tik pavieniams individams, bet ir ištisoms tautoms: jos gali išnykti, asimiliuotis, iširti kitose, paprastai didesnėse, tautose.

O gal tai ir neblogai? Gal tai natūrali istorijos eiga? Šitaip įsitikinusių yra, ypač tarp didelių tautų atstovų. Manoma, kad įsiliejimas į didžiąsias tautas atveria kur kas platesnes kultūrines galimybes, sudaro individui geresnes sąlygas dalyvauti pasaulio procesuose, švietimo, meno, mokslo kūryboje.

Bet ar iš tiesų taip? Tokiu požiūriu labai rimtai suabejojo XIX amžius, suvokęs tautinių kultūrų vertę. Jis pamatė pasaulio kultūrą kaip margaspalvę puokštę, kur kiekvienas žiedas – kiekviena tautinė kultūra – nulemia puokštės gražumą. Kad ir mažiausiam žiedeliui sunykus, skurdėja visuma. Iš čia kyla atsakomybė už kiekvienos – kad ir mažiausios – tautos išlikimą, jos nepakartojamo savitumo išsaugojimą, jos originalios kultūros puoselėjimą. Tauta yra sutelktinis individas. Kaip kiekvieno individo, kiekvieno asmens, taip ir tautos vertė yra besąlygiška ir savaiminė. Tautų įvairovė – gražiausias Dievo sukurtojo pasaulio ypatumas, jo dosnumo pasireiškimas. Iš čia kyla kiekvienam žmogui moralinis įpareigojimas saugoti savo kalbą, kultūrą, kaip pasaulinės kultūros sudedamąją dalį ir jos bendro turtinumo, įvairumo ir gražumo laidą.

Tautinėms vertybėms ypač jautrios yra negausios tautos, nuolat jaučiančios išnykimo grėsmę. Jos turi ypatingą paskirtį suteikti žmonijos kultūrai ryškių sodrių spalvų, dosnaus įvairumo. Tautinės kultūros yra brangus žmonijos turtas, kurį likimas ir mūsų tautai įdavė į rankas. Turime jį branginti, puoselėti ir gausinti – už tai esame atsakingi pasauliui. Išsaugoti tautines kultūras yra ne mažesnės svarbos dalykas (tikriausiai – didesnės) negu išsaugoti augmenijos ir gyvūnijos rūšis. Šios yra įrašytos į Raudonąją knygą, rūpestingai globojamos, kad nenuskurstų Žemės biologinis pasaulis. Ne mažiau svarbu yra rūpintis, kad nenuskurstų žmonijos kultūros visuma.

Tautinių vertybių rangas žmogiškųjų vertybių sistemoje yra labai aukštas. Tačiau vertybių hierarchijoje joms neder pati aukščiausioji vieta. Tauta nėra pati sau tikslas, o tiktai Kelias. Brangindami ir mylėdami, kas savojoje tautoje yra individualu, savita, turėtume ne tik būti atviri kitų tautų individualumui ir savitumui (tai savaime suprantama!), bet kartu per tą įvairybę žvelgti į jungtį, siejančią visus ir išylančią virš visų – į žmogiškąją esmę ir universalias žmogiškas vertybes. Labai gražiai šitoji meilė savajai tautai ir bendražmogiškųjų vertybių jungtis yra išsakyta mūsų tautos himne. Dorybė, šviesa, tiesa yra tie orientyrai, kurie nušviečia mums tautos būtį. Išsakome, išgiedame nuostatą: tautos tikslai ir interesai privalo ne tik nesikirsti su dorovės reikalavimais, su tiesa ir teisingumu, su pagarba žmogaus orumui, su jo asmens besąlyginio vertingumo pripažinimu, bet ir turi jais remtis, savo būtimi juos realizuoti. Pasaulis, į kurį einame, – tai pasaulis be tautinio egoizmo, uždarumo, atsiribojimo. Tai pasaulis, kuriame besąlygiškas tautų teisių pripažinimas, pagarbi meilė kiekvienos tautos būdai, savitai kultūrai jungiama su universalių žmogiškųjų vertybių iškelimu, laikant jas aukščiausiuoju ir galutiniu visa ko matu.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Remdamiesi Vandos Zaborskaitės tekstais, aptarkite, kas lemia ryšio su savąja tauta stiprumą.
2. Kaip suprantate žodžius „gimtosios kalbos kultūra yra bendrosios kultūros kokybės esminis rodiklis“?
3. Kokie išorės pavojai gali grėsti tautos kalbai? Prisiimkite Lietuvos istoriją ir plačiau pakomentuokite bent vieną išorinės grėsmės pavyzdį.
4. Kodėl Vanda Zaborskaitė teigia, kad dabar pavojai kalbai kyla iš mūsų pačių elgesio? Ar pritariate profesorės nuomonei? Atsakymą pagrįskite.
5. Kokių būdu galime ir turime rūpintis kalbos sveikata?
6. Kuo skiriasi instinktyvus tautinis identitetas ir sąmoningas tautinis apsisprendimas?
7. Kaip autorė pagrindžia tautinio apsisprendimo svarbą?
8. Dėl kokių priežasčių negausios tautos itin jautrios tautinėms vertybėms?

Diskutuojuame

9. Vanda Zaborskaitė rašo, kad atskiros tautos gali asimiliuotis, iširti kitose, didesnėse. Kaip ji vertina šią galimybę? Kodėl taip? Ar ginčytumėte jos poziciją?
10. Straipsnyje „Apie kalbą“ teigiama: svetur sutiktas gimtąja kalba kalbantis žmogus iš karto pasidaro mums artimas, tarsi net giminė. Bet ar taip yra ir dabar? Žiniasklaidoje mirga antraštės: „Emigrantai kratosi gimtosios kalbos balasto“, „Gimtoji kalba emigrantų vaikams per sunki“ ir t. t. Pasirenkite diskusijai, ar gimtoji kalba išlieka esminis tautą jungiantis ryšys.

Apibendriname

11. Kodėl, autorės nuomone, vertybių hierarchijoje tautai neder pati aukščiausia vieta? Kurios vertybės yra pačios svarbiausios?

Rašome

12. Parašykite laišką artimam draugui ar giminaičiui, studijuojančiam kurioje nors Vakarų Europos šalyje. Priminkite, kad svetur jis atstovauja savai tautai, savai kultūrai. Pasvarstykite, kaip jis turėtų elgtis ir kodėl, jūsų nuomone, būtent taip.

Janina Degutytė

Janina Degutytė (1928–1990) – poetė, vertėja. Skaudžios vaikystės patirtys, dramatiškas karo ir pokario laikas nesugniuždė jos tikėjimo šviesa: „Gyvenau tokiaime dugne, tokioje tamsoje, kad menas buvo ta vienintelė šviesa, kuri teikė jėgų išsilaikyti.“ Literatūra, apskritai

kultūra poetei visą laiką išliko tiesos, prasmės, vertybių šaltinis.

Pirmosios Janinos Degutytės knygos „Ugnies lašai“ (1959 m.), „Dienos dovanos“ (1960 m.), „Ant žemės delno“ (1963 m.) sužavėjo skaitytojus romantiniu jausmingumu. Sovietmečiu, kai iš rašytojų buvo

reikalaujama šlovinti „tarybinę tikrovę“, kalbėti liaudies vardu apie kuriamą laimingą gyvenimą, Degutytės eilėraščių knygos grąžino į poeziją gyvą, jaučiantį, savo patirtį apmąstantį žmogų, gyvenantį aukštais idealais.

Gyvenimo džiaugsmas, emocingumas, jaunatviškas maksimalizmas liudija, kad poetei artima Salomėjos Nėries lyrinio kalbėjimo tradicija. Poetės sieja ir asmeninio ryšio su tėvyne poetizavimas. Degutytės eilėraščių žmogus, apmąstydamas Lietuvos istoriją, suvokdamas skaudžią tautos praeitį, atskleidžia savo meilę tėvynei ir prisiima atsakomybę už jos ateitį. Poetė subtiliai perteikia tapatybės pojūtį, pasitelkdama kultūros, tautosakos, motyvus. Jai būdingas seseriškas santykis su pasauliu, rūpinimasis kitais, ypač mažesniais ir silpnesniais, pastangos suprasti, atjausti.

Pasak poetės, žmogus tik poezijoje pamato ir atranda save. Todėl jai toks svarbus dialogas su skaitytoju: „Eilėraštis – ne monologas. Tai šviesus ar skaudus pasikalbėjimas su draugu. Su artimiausiu draugu, nes bet kam visko nepasisakysi, prieš bet ką neapsinuoginsi. Eilėraštis – tai dialogas. Bet reikalinga tik viena mažutė sąlyga: kad būtų kas klauso.“

Aš – tavo

Aš – eglė tavo tylinčių miškų.
Aš – gyvas lašas tavo upių srauto.
Dainuojanti smiltis, prie žiemkenčio prigludus,
Sušildyta jo ištvermės ir kraujo.

Užtvenkus vyzdžiuos veriančias naktis,
Sulaikius lūpose laukinį skausmo gūšį,

Tave regiu, iš nuostabos pritilusi,
Pro tą balandžio žydrastiklę liūtį.

Laikyk mane, laikyk mane stipriai!
Ir daug tu reikalauk – tarsi iš kario.
Nuo savo ašaros pirmos, nuo pirmo juoko –
Ligi minties šešėlio paskutinio –
Tavo.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Perskaite eilėraštį pamąstykite, kas galėtų būti „tu“: į ką kreipiasi kalbančioji?
2. Kuriais pirmos strofos vaizdais perteikiamas santykis su „tu“?
3. Pasvarstykite, kodėl „aš“ tapatinasi su egle, su smiltimi, prigludusia prie žiemkenčio. Kokių reikšmių lietuvių kultūroje turi eglė, žiemkentys?
4. Kaip žvelgiama į „tu“ antroje strofoje?
5. Remdamiesi trečia strofa aptarkite, ko kalbančioji tikisi iš „tu“ ir kam įsipareigoja.
6. Kodėl, užuot aiškiai įvardijusi, poetė sako „tu“, „tavo“, „tave“?
7. Apibūdinkite kalbančiosios santykį su „tu“ visame eilėraštyje: jis džiugus, dramatiškas ar dar koks nors? Paaiškinkite, kodėl taip manote.
8. Suformuluokite eilėraščio temą ir pagrindinę mintį.

Gimtoji kalba

Iš kopų šnabždesio su debesim ir prošvaistėm,
Iš marių virpulio ir ežerų nendrėtų,
Iš duonos kvapo ir miškų giesmės
Kalba gimtoji lūposna įdėta.

Pilėnų laužuose išdeginta, išlydyta,
Su perregima gintaro šviesa
Ji – motinos baudžiauninkės lopšinėse,
Ji – Pičiupio smėlynų raudose...

Lietuviškai geltonos pievos šneka
Ir tie mediniai nupilkėję kryžiai,
Ir aukštos varpinės, ir mažos gatvės,
Sulytais akmenim į dangų atsigręžę.

Lietuviškasis žodis liko kraujo raidėm
Ant kamerų akmens ir pelenuos.
Pasaulio kryžkelėj – prie Nėmuno ir Báltijos –
Likimas motinos kalba dainuos.

Prišaukti džiugesį lyg paukštį ulbantį,
Kad ligi galo vieškeliu lydetų,
Iš duonos kvapo ir miškų giesmės
Kalba gimtoji lūposna įdėta.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kurios eilutės įrėmina eilėraštį apie gimtąją kalbą? Kas jomis pasakoma?
2. Kokios aplinkos detalės minimos pirmoje strofoje? Pasvarstykite, kodėl pasirinktos kaip tik jos. (Atkreipkite dėmesį, kuriomis joslėmis jos suvokiamos.)
3. Apmąstydamą Lietuvės ir lietuvių kalbos istorinį likimą, poetė mini Pilėnų laužus, motinas baudžiauninkes, Pičiupius. Kuriuos praeities laikotarpius žymi šie ženklai? Apibūdinkite tuos laikotarpius tautos ir kalbos išlikimo atžvilgiu.
4. Apibūdinkite lietuvių kalbos istoriją. Paaiškinkite, apie ką ketvirtoje strofoje užsimenama žodžiais „pasaulio kryžkelėj“, „likimas“.
5. Aptarkite džiugėsio motyvą penktoje strofoje. Jo prasmes susiekite su Vandos Zaborskaitės mintimis apie gimtąją kalbą.

Tiriami

6. Atlikite interpretacinį eksperimentą. Trečia (vidurinė) eilėraščio strofa pradedama geltonų pievų vaizdu. Palytinėkite ketvirtą ir penktą strofą: ar esama nuorodų į kitas mūsų vėliavos spalvas?

Apibendriname

7. Palyginkite eilėraščių „Aš – tavo“ ir „Gimtoji kalba“ pasakutines strofas: kokia mintis jas sieja?
8. Abu eilėraščiai parašyti 1964 metais. Ar jais perteikiamas žmogaus santykis su tėvyne, gimtąja kalba atitinka „tarybinę tikrovę“? Pagrįskite savo nuomonę.
9. Janina Degutytė eilėraštį vadino dialogu su skaitytoju. Įsivaizduokite (pasiklauskite vyresnių artimųjų), kaip tokie eilėraščiai buvo suvokiami sovietiniais laikais.

Kas sieja žmogų ir tėvynę?

- „LYG DIDIS SLĖPINYS SIELAI IŠKYLA TĖVYNĖ“ (VYDŪNAS)
- AR TĖVYNĖ SUNKINA ŽMOGAUS GYVENIMĄ?

Rašome

Kas jums yra tėvynė? Atskleiskite šio žodžio turinį trim-penkiais sakiniais.

Atsakydami, kas yra tėvynė, jūs turbūt minėjote gimtąją žemę, jos gamtą, tėvų namus, tautiečius, Lietuvojė gyvenančius žmones, praeitį ir dabartį, gimtąją kalbą... Žinoma, visa tai įeina į tėvynės sampratą. Dabar čia gyvenate jūs, jūsų tėvų ir senelių kartos. Be dabarties ir praeities žmonių, be jų bendro gyvenimo ir kultūros tėvynės neišivaizduojame. Ji yra mūsų visų – gyvenusių ir gyvenančių, kūrusių ir kuriančių – jungtis ir atrama. Dėl to tėvynė žmogui yra daugiau ir svarbiau nei valstybė. Tais laikais, kai valstybę buvo užvaldžiusi carinė Rusija, vėliau SSRS, čia gimę ir augę žmonės žinojo, kad jų tėvynė – Lietuvą. Siekis, kad tėvynė būtų laisva, kad jos žemes vienytų nepriklausoma valstybė, svarbus kiekvienam patriotui.

Lietuvės dabartis ir ateitis priklauso nuo mūsų, nuo to, ar išties ją branginame. Meilės nėra be įsipareigojimo. Vadinasi, tėvynei svarbūs mūsų darbai, atsidavimas, apsisprendimas, savęs kaip tėvynės žmonių suvokimas. Meilės nėra be ištikimybės. Reikia, kad savo darbais žmogus nekenktų tėvynei, priešingai – kad rūpintųsi jos gerove. Taigi patriotizmo sąvoka apima ne tik meilę tėvynei, bet ir mūsų elgseną, jausmus, pažiūras. Būti patriotu reiškia tapatintis su tėvyne, su ja sieti savo likimą. Tiesa, šiuolaikiniame pasaulyje esama patriotizmo kritikų: jis kartais laikomas egoizmu, priešišku kitoms šalims, kitoms tautoms ar nekritiško tėvynės garbinimo priežastimi. Bet žmogus, mylintis savo tėvynę, gerbs ir kito patriotinius jausmus, kaip vertinantis savo gyvybę suvokia kito gyvybės vertę.

Tėvynė įprasmina mūsų gyvenimą – čia jaučiamės savi, reikalingi. „Tu nesi iš kažkur nudribęs, tu čia užaugai, tu esi Lietuvės dalelė“, – sako Vytautas Landsbergis. Kitoje šalyje, kad ir kokia ji graži, turtinga, pažangi, vargu ar jausies savas, savo vietoje. Šiais laikais galime išsivaikščioti, išsivažinėti, bet atmintis neleis pamiršti, kas mes, iš kur. Taigi Lietuvą palaikys mūsų savastį, o mes – jos gyvybę. Tėvynė kaip motina – viena, ir būtinybė ją jausti, žinojimas, kad ji laukia, lydi mus per gy-

venimą. Toks jausmas niekada nesusies su kita šalimi, jis ir yra neišsenkanti patriotizmo versmė.

Vydūnas

Iš Šilutės apskrities kilusio Vydūno (tikrasis vardas Vilhelmas Storosta, 1868–1953) gyvenimas prabėgo gražiais lietuviškais vardais pavadintose vietovėse: Pilkalnis, Ragainė, Kintaĩ, Tilžė. Tai Mažoji Lietuvą (Prūsų Lietuvą), nuo seno vakarinių baltų apgyventos žemės. Kraštas daug davė lietuvių kultūrai: Ragainėje dirbo Martynas Mažvydas, Labguvojė Biblijos vertėjas į lietuvių kalbą Jonas Bretkūnas, Tilžėje pirmosios lietuvių kalbos gramatikos (1653 m.) autorius Danielius Kleinas, Tolminkiemyje Kristijonas Donelaitis, Karaliaučiuje – Kuřių nerijės Kárvaicių kaime gimęs Liudvikas Rėza. Iš Mažosios Lietuvos į Didžiąją spaudos draudimo metais kontrabanda gabenti lietuviški leidiniai, čia surengta pirmoji lietuvių dainų šventė. Filosofas, rašytojas Vydūnas yra išleidęs per šešiasdešimt knygų. O epinių romanų autorė Ieva Simonaitytė (1897–1978) jau fiksavo lietuvininkų genties nykimą...

Vilhelmas Storosta užaugo didelėje šeimoje, kurioje gausiam būriui vaikų (dvi mergaitės ir šeši berniukai) užteko tėvų meilės ir šilumos, namuose sugyventa gražiai, darniai. Tėvas buvo šviesus, apsiskaitęs evangelikų liuteronų kunigas, mokytojas. Nors ištikimas Vokietijos Imperijos pilietis, jautėsi esąs lietuvis, lietuvišką ugdė ir savo vaikų dvasią. Motina būsimam rašytojui buvo širdingumo, taurumo, teisingumo pavyzdys. Tėvai vaikus auklėjo dorus, religingus (motinos paskatintas, Vilhelmas perskaitė Bibliją devynerių metų). Tėvas mokė muzikuoti. Vilius dirigavo šeimos chorui, susižavėjo arfa (suaugęs nusipirko šį instrumentą ir su juo nesiskyrė beveik visą gyvenimą).

Jaunystėje Vilių kankino iš tėvo paveldėta džiova, jai paūmėjus gyvybė pakibdavo ant plauko. Jaunuolis pabandė pats įveikti sunkią ligą – darė kvėpavimo pratimus, mankštinosi,

tapo vegetaru. Nugyventi ilgą ir turiningą gyvenimą (sulaukė 85 metų), daug dirbti padėjo tikėjimas, kad žmogaus galia slypi dvasioje. Žmogus suserga, kai nepaiso gyvenimo įstatymų, kai jį valdo malonumų troškimas. Juk žmonės, svarsto Vydūnas, dažnai valgo ir geria ne todėl, kad to reikia kūnui, o kad skanu. Ir to skanumo norisi be saiko. Pasak Vydūno, sveikata visuomet susijusi su šviesa, tyru oru, švarumu, niekuomet – su tamsa, purvu. Mąstytojas ypač pabrėžė dvasios giedrą, pasitikėjimą gyvenimu, aktyvumą, optimizmą, nes mintis, jausmas ir fizinis kūnas yra glaudžiai susiję („Kokios yra žmogaus mintys, tokie yra ir jausmai bei geiduliai, toks ir kūno gyvenimas“).

Didelė Vydūno gyvenimo dalis praėjo Tilžėje. Čia gimnazijoje dėstė prancūzų ir anglų kalbas, keturiasdešimt metų vadovavo Tilžės giedotojų draugijai, rengė dainų šventes, vaidinimus. Stiprėjanti germanizacija skatino burtis: lietuviškoms draugijoms rūpėjo ugdyti tautinę savimone, šviesti tautiečius. Norėta įrodyti, kad lietuvių kultūra gyva – ne muziejinis eksponatas. Vydūnas rūpinosi lietuviškais vaidinimais, siekė, kad jie keltų tautos dvasią, skatintų tobulėti, todėl pats pradėjo rašyti dramos kūrinis – „vaidinius“, komedijas, misterijas, dramines pasakas, tragedijas. Žymiausios jo dramos – „Probočių šešėliai“, „Amžina ugnis“, „Pasaulio gaisras“, „Jūrų varpai“, „Ragana“ (iš viso parašė apie keturias dešimtis). Pasak dramaturgijos tyrinėtojo Jono Lankučio, Maironis troško pažadinti tautą, o Vydūnas norėjo, kad dramos „nukreiptų pabudusios tautos valią ir troškimus aukštų humanistinių idealų linkme“. Tilžėje parašyti svarbūs filosofiniai Vydūno veikalai: „Visatos sąranga“, „Mūsų uždavinys“, „Tautos gyvata“, „Sveikata, jaunumas, grožė“, „Sąmonė“ ir kiti. Apskritai visa jo kūryba kelia filosofinius klausimus.

Po Pirmojo pasaulinio karo Vokietijai priklausančiame krašte sustiprėjo priešiškas, panieka lietuviams, daugėjo išpuolių, persekiojimų (ne kartą nukentėjo ir Vydūnas, 1938 m. net buvo įkalintas). Čia gyvenantiems lietuviams liko filosofo numatytas kelias – puoselėti vidinę stiprybę ir tęsti kultūrinį darbą. Vydūnas skaitė paskaitas ir Lietuvės miestuose bei miesteliuose, skleidė savo filosofines idėjas, rašė. Rašytojo ir filosofo veikla buvo žinoma ir vertinama: jis tapo pasaulinės rašytojų asociacijos PEN ir Lietuvės rašytojų draugijos garbės nariu, net ketinta jį pristatyti Nobelio premijai (1940 m.).

Vydūnas nuolat jautė išminties, gilesnio išmanymo alkį. Kelias vasaras Greifsaldo, Halės, Leipcigo, Berlyno universitetuose klausė filosofijos, kultūros, religijų, literatūros, meno istorijos, sociologijos paskaitų, studijavo anglų, prancūzų, sanskrito kalbas. Jo paties mąstymui didžiausią įtaką padarė vokiečių filosofai ir senoji indų filosofija. Pastarojoje Vydūnas rado daug idėjų, galinčių sustiprinti lietu-

vių tautą. Remdamasis jomis, jis išklėlė siekį ugdyti tautos moralinį atsparumą.

Tautos autentiškumo, atsparumo klausimai labiausiai ir jaudino filosofą. Vydūnas manė, kad lietuvių tautos likimą lemia ne vien išorės jėgos, daug kas priklauso nuo jos pačios ištvermės, orumo, moralinio tvirtumo. Todėl reikia ugdyti atsakomybę už tautos likimą, stiprinti vidinę atsparą. Vydūnas kvietė lietuvius „didėti iš vidaus“, tautos atgimimą siejo su žmoniškumo stiprėjimu. Jis tikėjo tauta: ne kartą įrodžiusi savo gyvybingumą ir vertę, ji ir ateityje gali būti didinga, sąmoninga, laisva.

Mąstydamas apie aukščiausią siekį – žmoniškumą, Vydūnas išskyrė tris individo dvasinio brendimo etapus.

Žmogus sau: žmogus tampa sąmoninga būtybe, siekia dvasinio tobulumo, išsiugdo moralę; savivoka, sąžinė, išmintis, teisingumas – svarbiausios žmogaus vertybės. **Žmogus tautai:** visavertė žmogaus būtis skleidžiasi tautoje, todėl svarbus ryšys su gimtuoju kraštu, jo istorija, kalba, kultūra, tautos dvasiniais siekiais. **Žmogus žmonijai:** tik subrendęs, savo būties tautoje prasmę suvokęs individas gali būti naudingas žmonijai ir atlikti savo misiją.

1944 m. rudenį traukiantis frontui, visi gyventojai turėjo palikti Tilžę. Vydūnas, pasiemęs didžiausią savo turtą – rankraščius, po varginančių ir pavojingų klajonių Vokietijos keliais 1946 m. pasiekė Detmoldą. Šiame mieste, dalyvaujant lietuvių kultūrinėje veikloje, tvarkant rankraščius, prabėgo paskutiniai jo gyvenimo metai. Didysis lietuvių mąstytojas mirė 1953 m., palaikai 1991 m. perlaidoti Bitėnuose.

SEPTYNI ŠIMTMEČIAI VOKIEČIŲ IR LIETUVIŲ SANTYKIŲ

TĖVYNĖ IR ŽMOGUS

Taip nepaprastai skamba, kai kas nors kalba apie tėvynę. Regi sugrįžus pereitas erdves ir praėjusį laiką. Užmiršti įvykiai ir daiktai atgyja. Vėl pasigirsta seniai nuaidėję garsai ir žodžiai, vėl prabyla į žmogų lūkesčiai ir abejonės, aimanos ir džiaugsmas. Nušvinta visa būtis ir vėl kaip kadaise dosniai dalija viltis, žadėdama išsipildymą.

Lyg didis slėpinys sielai iškyla tėvynė. Pasaulis be tėvynės – tarsi lengvai ir greitai perskaitomas puslapis. O norėdamas suvokti tėvynės esmę, turi išmokti ramiai susikaupti savyje. Tik tuomet sieloje tyliai suskambės: tėvynė yra mūsų minčių pradžia ir esmė, slaptinga žmogaus palaima.

Tačiau tai nelengva suprasti. Tėvynė žmogui tiek daug reiškia tikriausiai todėl, kad jis čia viską patyrė pirmąsyk: pasiaukojamą motinos meilę, rūpestingą tėvo gerumą. Čia pirmąsyk išgirdo žmogaus balsą. Čia motinos širdingumas, tėvo mąslumas pirmąsyk leido jam patirti žmogų.

Taigi tėvynėje žmogų pirmąsyk apsiautė saulės spinduliai, apgobė nakties tamsa, čia jam pražydo pirmasis pavasaris, nuvyto pirmasis ruduo ir nukūpėjo vešli vasara, su baltais sapnais išaušo žiema.

Visos gelės, visi medžiai, laukai ir miškai, visa žemės, vandens ir oro gyvybė pirmąsyk žmogui pasirodė tėvynėje. Ir visa tai jam savitai pasireiškė. Čia, tėvynėje, palinko laikas ties erdve, kurioje jis užgimė, ir nuvedė jį į pirmąsias dienas, mėnesius, per metų laikus, nuolatinę jų kaitą ir permainas, pro kitų žmonių gyvenimus, leisdamas pražysti jo paties gyvenimui.

Tačiau pirmoji patirtis dar ne viskas. Tik supratę, kad tėvynėje teišsiskleidžia žmogaus gyvenimas, atveriamo tėvynės slėpinį. Tėvynė alsuoja žmogaus dvasia, ir tėvynė alsuoja žmogumi. Ji užtvindo jį visą, o žmogus tada ją įprasmina.

Atklydėlio iš svetur siela alsuoja visai kitaip. Jis negyvena tėvynės gyvenimu, nesuvokia jos turinio nei esmės, nejaučia jos gamtos nei žmonių, o tėvynė negyvena su juo. Jis visuomet lieka nuošaly, gyvena atskirai nuo jos erdvės, nors būtų išgyvenęs šioje žemėje šimtmečius. Išties, tėvynė – tai erdvė tam tikrame laike. Tačiau su ja suvienija žmogaus prigimties ypatumai. Tėvynėje, savo jaunystės

* Kūpėti – vežėti, būti ko nors daug.

erdvėje, žmogus pradeda įsisąmoninti savo būtį. Sąmonei bręstant išauga žmogaus gyvenimo turinys, išauga visas pasaulis. Tėvynėje – augimo ir tapsmo pradžia.

O pati tėvynė? Susikaupęs savy, žmogus regi ją augant iš savo esybės. Kokia žmogaus esybė, tokia ir jo tėvynė. Kad ir kaip į daugelį šių minčių bežiūrėtum, svarbiausia jų prasmė lieka nepakitusi. Tačiau tik tam, kuris pripažįsta, kad žmogus yra dvasinga būtybė, iškilusi virš erdvės ir laiko, tik tam ši mintis nušvis visiškai aiškiai.

Tėvynė neatskiriama nuo žmogaus esmės. Ji yra ta duotybė, kurioje žmogus gali suvokti savo būties prasmę ir siekti sąmoningumo. Todėl tėvynė dar yra užduotis ir pareiga.

Šis vidinis ryšys atsiskleidžia ilgesiu, kurį žmogus patiria svetimoje šalyje. Būna tokios dvasinės sandaros žmonių, kurie gyvenimo keliu turi eiti be tėvynės, be jos žemės ir jos dvasios, kurie nepatiria tėvynės ilgesio, nesiedami su ja savo gyvenimo prasmės. Tai betėvyniai, vargiai nutuokiantys savo gyvenimo prasmę ir tikriausiai niekad nesuvoksiantys savo pačių būties esmės. Tėvynė jiems ten, kur jie gali kaupti turtą ir įgyvendinti savo siekimą valdyti bei priversti. Tėvyniškumas ar betėvyniškumas nėra vien atskiros asmens bruožas. Ir tai, ir tai stiprėja per žmonių kartas, pratęsiama kiekvieno naujai užgimusio. Pirmuoju atveju su kiekviena karta auga darna tarp tėvynės ir žmogaus. Antruoju atveju vis labiau linkstama manyti, kad esą galima perkant ar prievarta įgyti žemės ir ją vadinti tėvynė.

Žinoma, galima ginčytis, kieno iš tikrųjų yra tėvynė. Tik viena aišku, kad prievartos žmonės yra svetimi tėvynėi, o tėvynė jiems. Tėvynės žmogus nesirungia dėl jos, jis jai gyvena, ir tėvynė gausiai

teikia jėgų, dalija ramybės malonę, bet tik tiems, kurių esybėje ji išsisknijus, kurie brandina joje savo žmoniškumą.

Tokie žmonės myli ir vertina visas tėvynės apraiškas. Jie yra visų tėvynės paslapčių, skausmų ir džiaugsmų žyniai. Tėvynė jiems yra dirva žmoniškumui ugdytis. Tėvynėje slypi visos jėgos ir kūrybinės galios, Kūrėjo valios nulemtos amžinybėje ir begalybėje.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kaip suprantate Vydūno mintį, kad tėvynė žmogui – lyg slėpinys?
2. Kaip pats autorius atsako į klausimą, kodėl tėvynė labai svarbi?
3. Kuriais poetiškais vaizdais pagrindžiamas teiginys, kad tėvynė yra žmogaus augimo ir tapsmo pradžia? Kokia metafora šie vaizdai apibendrinami?
4. Vydūno tekste kalbama apie tėvynės žmones, atklydėlius, betėvynius. Remdamiesi tekstu apibūdinkite kiekvieną iš šių kategorijų.
5. Kodėl, pasak filosofo, prievartos žmonės yra svetimi tėvynei, o tėvynė jiems?

Apibendriname

6. Kad suvoktum tėvynės esmę, pasijustum esąs jos žmogus, pasak Vydūno, „turi išmokti ramiai susikaupti savyje“. Sigito Gedos „Giesmėje apie pasaulio medį“ tėvynės jausmas išgyvenamas kartu su širdies sopuliu. Pasvarstykite, kodėl ir poetas, ir filosofas pabrėžia rimtį, susikaupimą, net skaudumą.
7. Paašikinkite Vydūno teiginį: „Kokia žmogaus esybė, to kia ir jo tėvynė.“
8. Remdamiesi skaitytais tekštais, aptarkite tėvynės, meilės ir žmoniškumo ryšį.

Diskutuojame

9. Ar pritariate Vydūno minčią, kad „tėvynėje teišsiskleidžia žmogaus gyvenimas“? O gal manote priešingai – žmogaus gyvenimas gali skleistis bet kurioje pasaulio vietoje?

Viktorija Daujotytė

Viktorija Daujotytė (g. 1945 m.) – viena unikaliausių mokslininkių, Lietuvos mokslų akademijos tikroji narė, profesorė, Rašytojų sąjungos narė. Daugiausia tyrinėja lietuvių poeziją, moterų kūrybą. Parašė literatūros istorijos vadovėlių mokiniams ir studentams, ne vieną esė knygą, poezijos žemaičių tarme. Ši iškili kultūros asmenybė apdovanota Lietuvos nacionaline kultūros ir meno premija, Santarvės premija, Nacionalinės pažangos premija, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu, Barboros Radvilaitės medaliu.

APIE TĖVYNĘ

(ištraukos)

Ištrukti iš motinos rankų, persiristi per slenkstį, sugrįžti atgal –

lyg kas nematomas vedžiotų, prilaikytų. Tai namai, tėviškė. Girdi kalbančius, tari pirmuosius žodžius ir jau glaudiesi prie savo tautos, pats to nejausdamas palengva perimi jos papročius, tradicijas. Imi pažinti istoriją. Suvoki esąs žemėje, kuri turi savo vardą ir kuri yra tėvų žemė ta pačia kalba kalbantiems, tą pačią istoriją turintiems. Taip iš tėviškės eini į tėvynę. Tas kelias nėra lengvas, ir ne visi jį nu-eina. Tai – sąmonės kelias. Tėviškė tarsi duota, savaiminė. Ji gražiai apriboja pasaulį – iki to miško, iki to kelio, iki to upelio. Tėviškės argumentai prigimtiniai – prisirišame prie jos kaip prie mylimo žmogaus, nesvarstydami, neklausinėdami. Tėviškė riša artimiausius – gyvus ir mirusius. Tėviškėje – pažįstami. Tėvynėje – atpažįstami pagal kalbą, būdą. Kai Simonas Daukantas rašė „Būdą senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“, jis ir ieškojo lietuvių tautos būdo bendrumo. Tėvynė – bendrumo su kitais, pažįstamais ir nepažįstamais, jausmas, dvasinis išpareigojimas abstrakčiai tautinei bendrijai. Tėviškė – gimties vieta, jaukus, apribotas horizontas. Tėvynė – būties erdvė. Tėvynės jausmas veda mus tolyn ir gilyn, reikalauja daug ką sąmoningai suvokti, apsispręsti, net pasiryžti.

Viena tėvynė, vienatinė kaip Motina. Su motina tėvynė nuolat ir gretinama. Išsižadėti tėvynės – tas pat, kas išsižadėti motinos, ap-leisti ją varguose, nelaimėse. Tėvynė vienintelė: „kas tėvynę praras, / Antros neišmels apgailėjęs“,– perspėjo Maironis. Maironis sukūrė pirmą tokį ryškų ir iki šiol gyvą tėvynės Lietuvos poetinį vaizdinį: Tėvynė graži („Graži tu, mano brangi tėvyne...“), artima, maloni („Tėvynės dainos, jūs malonios...“), didingos praeities („Šalis, kur miega kapuos didvyriai...“), bet turinti ir ateitį („Jauna, laisva, pati savęs valdovė / Tautų eilėn įstojo Lietuvà...“), gyva savo vaikų ryžtu, pasiaukojimu („Ginkime kalbą, žemę, jos būdą! / Stokim į darbą kaip milžinai!“). Maironis sujungė žmogų su tėvyne meilės ir pa-reigos ryšiais. Tėvynė kaip motina pirmiausia žmogui duoda, o tik paskui ima. Duoda kalbą ir būdą, dangų ir žemę, medį ir paukštį, moko su jais kalbėtis ir sugyventi. Tik per kitus, per tėvynę žmogus gali surasti, pajusti būties prasmę. Žmogus yra tėvynėje, o tėvynė yra jame, – taip lietuvius mokė jos išminčiai. „Visa tauta yra tarsi vie-na draugė, viena šeima ir todėl vadinasi vienos tautos vaikai broliais ir seserimis“, – kalbėjo Vydūnas. Todėl mus taip jaudina Martyno Mažvydo, pirmosios lietuviškos knygos autoriaus, kreipinys „Broliai, seserys, imkit mane ir skaitykit...“ Mes girdime ne tik Knygos, bet ir Tėvynės balsą, pasiekiantį mus per kelis šimtmečius. Motinai tėvynei mes esame dukterys ir sūnūs, o tarp savęs – seserys ir broliai. Kaip brolius mus jungia bendra ir viena tėvynė, jos dvasia. Tėvynės

dvasią labiausiai išreiškia kultūra, prasidedanti nuo šaknų – liaudies kultūros (tautosaka, tautodailė, papročiai, tradicijos) – ir kaip medis išsišakojanti. „Tvirtai esu įsitikinusi, kad žmogus tuomet tegali būti tikrai naudingas savo tėvynei, jei yra išaugęs iš savo tautos kultūros. Svetimų kultūrų turtai, renkami jo iš visur, turi lyg grūdai kristi į s a v ą žemę“, – rašė Šatrijos Ragana. Vienos tėvynės vaikus jungia ir viena kalba.

Tėvynė – sakralinis žodis, dažnas poezijoje (Maironis jį pavartojo 41 kartą, Salomėja Nėris – 90), o jos dvasia neįjuntama kaip oras, kol jo pakanka. Galima pragyventi visą gyvenimą ir numirti, tėvynės žodžio nė karto neištarus. Kol esi tėvynėje, to žodžio nė nereikia. Tik atplėštieji nuo tėvynės jos vardu dainuoja ir gieda, verkia ir mel-džiasi. O ir tėvynėje kartais suklūsta žmogaus dvasia suabejodama: ar mano tylus ir darbštus buvimas ir yra buvimas tėvynėje ir tėvynei? „Taip ilgai nemačiau tėvynės, / dirbdamas jos laukus, / taisydamas jos šiaudinius stogus“, – skundžiasi Marcelijaus Martinaičio Kuku-tis („Kukutis nori pamatyti tėvynę“). Dirbdamas tėvynės laukus, taisydamas šiaudinius stogus, žmogus yra tėvynėje. Ir yra joje daug giliau, daug tikriau negu tie, „kurie daug pasigardžiuodami valgo, / kad gražesni būtų žodžiai – / apie tėvynę“. Žodinė tėvynės meilė yra prisitaikėlių, pataikaujančiųjų verslas. Yra žmonių, kurie iš tėvynės „meilės“ prasigyvena ir praturtėja. Bet ne apie juos kalbam. Kas yra tėvynė, geriausiai žino jos netekę. Amžiams ištarė mums tai Adomas Mickevičius: „Tėvyne Līetuva, mielesnė už sveikatą! / Kaip reik tave branginti, vien tik tas pamato, / Kas jau tavęs neteko.“ Ir skaudžiai, pakuždom Mickevičių pakartojo Salomėja Nėris:

Kam reikalinga man gyvybė,
Kam reikalinga sveikata,–
Jei netekau tavęs, tėvyne,
Jei tu esi man atimta?

Dėl ko žmogui gyventi, jeigu jis nebeturi tėvynės, to didžiojo savo gyvenimo prasmės mato? Labai lengva jį prarasti žengus netei-singą žingsnį, pasakius neteisingą žodį. Žmogaus gyvenimas nėra ir negali būti lengvas. Prasmė yra sunki net savo lengvumu. Ir tėvynė, suteikianti žmogui didžiausią prasmę, jo gyvenimą sunkina. Bet ir medį „pririša“ jo šaknys.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Pasirenkite įdomiai papasakoti apie savo (ar tėvų) gim-tąsias vietas. Pagalvokite, kaip iliustruosite pasakojimą.
2. Savais žodžiais paaiškinkite, kuo skiriasi sąvokos *tėviškė* ir *tėvynė*.
3. Remdamiesi pasirinktais Maironio eilėraščiais ir Vikto-rijos Daujotytės tekstu, aptarkite maironiškąją tėvynės sampratą.
4. Kas sieja vienos motinos tėvynės vaikus?
5. Ar galima sakyti, kad skirtingų tautų žmonės yra tos pa-čios tėvynės vaikai? Pasidomėkite poeto Adomo Mic-kevičiaus lietuviškąja tapatybe, kuria kalba jis kalbėjo ir rašė.
6. Ką reiškia gyventi tėvynėje ir jos nematyti?
7. Kaip suprantate paradoksalią teksto pabaigos mintį: tė-vynė suteikia žmogui didžiausią prasmę, bet jo gyveni-mą sunkina? Pasidalykite savo įžvalgomis.

Apibendriname

8. Palyginkite, ar tie patys tautinei savivokai svarbūs dalykai minimi Viktorijos Daujotytės esė ir Sigito Ge-dos „Giesmėje apie pasaulio medį“.

Rašome

9. Remdamiesi asmenine patirtimi ir skaitytais tekštais, pagrįskite arba paneikite Vydūno mintį, kad tėvynė „dar yra užduotis ir pareiga“.

Kas formuoja tautinę tapatybę?

- AR TURIME PAGRINDO DIDŽIUOTIS SAVO TAUTA?
- KAIP NETAPTI BELYČIU METAFIZINIU SLIEKU?

Tauta – istoriškai susiformavusi žmonių bendruomenė, kurią vienija bendra žemė, kalba, istorija, kultūra, ekonomika. Vandos Zaborskaitės teigimu, su tautine bendruomene žmogus labiausiai susijęs per kalbą. Kalboje atsispindi tautos patyrimas, pasaulėvoka, unikalūs charakteris, kultūrinės vertybės, todėl kalba – tautinės bendruomenės gyvavimo ir sutelktumo pagrindas.

XIX amžiaus romantikai itin pabrėždavo tautinę tapatybę. Tautinė ideologija, grindžiama bendra istorija, kalba, ir XX a. pradžioje vienijo tautą. Kol tauta siekia laisvės, tautinė ideologija yra gyvybinga ir veiksminga. Šitai Lietuvės žmonės aiškiai pajuto XX a. pabaigoje – tūkstantiniuose mitinguose 1988 m., Báltijos kelyje, 1991 m. sausį, – kai prasidėjo didžiuliai socialiniai ir politiniai pokyčiai. Lietuvą išgyveno patriotinį pakilimą, tad tautinė tapatybė atrodė natūrali, savaiminė.

Aišku, tautinė tapatybė kinta keičiantis tautos gyvenimo aplinkybėms. Problemos, kylančios globalėjančiame pasaulyje, skatina mus aiškiau apsibrėžti tapatybę, ja rūpintis. Tautinė ir pilietinė savimonė pirmiausia sietina su tautos ir valstybės bendrų tikslų jutimu, palaikymu. Kuo daugiau žmonių sąmoningai dirba bendram labui, tuo aiškiau paliudijama tautinė tapatybė. Jei individas apsisprendžia savo tikslus sieti su bendrais tautos interesais, kritiškai vertina savo tautos privalumus ir trūkumus, vadinasi, jo tautinė tapatybė gyva. Jei žmogus jaučia ryšį su protėviais, vadinasi, jo tapatybės šaknys nepakirstos. Tad ankstesnių kartų patyrimas, gimtoji kalba, kultūra, kraštovaizdis yra mūsų tapatybę maitinančios versmės. Jausdamas savo, kaip asmens, tapatumą, bendrumą su tauta ir valstybe, žmogus yra tvirtesnis, savarankiškesnis, labiau pasitiki savimi.

Algirdas Julius Greimas BŪTI LIETUVIU

Algirdas Julius Greimas (1917–1992) – iškilus lietuvių kilmės mokslininkas, Parýžiaus semiotikos* mokyk-

* *Semiòtika* – mokslas apie ženklus ir ženklų sistemas, apie natūraliąsias ir dirbtines kalbas kaip ženklų sistemas.

los pradininkas, kalbininkas, mitologas, eseistas, rašęs prancūzų ir lietuvių kalbomis. Greimo darbai apie lietuvių mitologiją ne vieną Vakarų mokslininką paskatino susidomėti savita lietuvių kultūra.

„Kaip galima būti lietuviu?“ – paklausė manęs juokais prieš kelio laika metų atsitiktinai sutiktas vienas kolega amerikietis, man pritaikdamas garsų Montesquieu“ nusistebėjimą, liečiantį persus („Comment peut-on être Persan?“).

Iš žilos senovės rūkų kaip šešėlis iškilusi tauta, istorijos nustumta į Báltijos užkampį, dviejų didžiųjų kaimynų – slavų ir germanų – prispausta, bet neprileista prie jūros; devynioliktojo amžiaus antroje pusėje išleista iš baudžiavos, miestelių daktarų ir bažnytkaimių vikarų prikelta tautiniam atgimimui. Kokias teises tokia tauta turi į laisvą gyvenimą?

Iš gelmių kylantis pasididžiavimo jausmas – tai pirmas atsakymas į klausimą, kaip šiandien žmogus gali būti ir sakyti lietuvis esąs. Pasididžiavimas ne tiek karaliais ir kunigaikščiais – kokia tauta jų neturėjo! – ne tiek Algirdais, kalavijais trupinusi Maskvės vartus,

ne tiek Vytautais, mušusiais vokiečių ordinus, kiek tuo ilgu keliu, kuriuo per trumpą laiką, per tris keturias kartas, lietuvių tauta nužengė nuo dūminių pirklių, nuo medinio šakoto arklo iki moderniškų visuomeninių struktūrų, iki mokslo ir technologijos valdymo, iki savitų kultūros vertybių sukūrimo. Tauta – tai ne tik jos garbinga ar liūdna praeitis, ne tik dabarties neišskaitoma, dažnai nesuprantama mišrainė, kur neatskirsi niekšybių nuo žygdarbių; tauta – tai jos sukaupta energijos krūvis, jos atsisakymas priimti kolektyvinę mirtį, jos veržlumas gyventi.

** Šarlis de Monteskjė (*Charles de Montesquieu*, 1689–1755) – iškili prancūzų Apšvietos asmenybė, rašytojas, teisininkas, filosofas, vienas iš pirmosios Enciklopedijos autorių, valdžios padalijimo principo demokratijoje pagrindėjas. 1721 m. anonimiškai išleido satyrinį romaną „Persų laišškai“, kuriame persų valdovas iš Parýžiaus rašo bičiuliams apie Vakarų visuomenės papročius ir politiką. *Comment peut-on être Persan?* – „Kaip galima būti persu?“

Dvidešimtojo amžiaus pirmoje pusėje šią tautą ištiko stebuklas. Tautai susidarė galimybės išsireikšti organizuotomis formomis, įsikūnyti valstybe. Apie tą nepriklausomą valstybę galima daug ko pasakyti, ir gero, ir blogo. Vienos vyriausybės buvo demokratiškos, kitos – mažiau demokratiškos. Ji vieniems davė žemės, kitiems nedavė, dar kitus išsiuntė į Braziliją ar į Prancūzijos anglių kasyklas. O svarbiausia: tauta išlaikė savo brandos egzaminus. Lietuvui pasidarė savaime aišku, kad jis ne lenkas ir ne gudas, o lietuvis. Jam tapo savaime aišku, kad jis turi teisę, kaip ir kiti, savarankiškai tvarkytis ir gyventi. Kitaip sakant: būti lietuviu jam pasidarė natūralus, normalus, kasdienis jo gyvenimo būdas.

Atėjo nauji laikai, bet jau niekas neišbrauks iš tautos istorijos tų dvidešimties metų. Ar lietuvis šiandien gyvena Lietuvoje, ar Prancūzijoje, ar Amėrikoje – jo būdas būti lietuviu yra toks, o ne kitoks dėl to, kad tarp 1918 ir 1940 metų tauta nešiojo – gražiau ar prasčiau pasiūtą – bet savą valstybinį rūbą.

Lietuvių tautos dabartis gali būti apibrėžiama vienu sakiniu: ar imsi visą tautą, ar pavienį individą, ar kalbėsi apie lietuvių Lietuvoje, ar plačiame pasaulyje – lietuvis šiandien tautinė mažuma, ar tos mažumos atstovas. Būti mažuma – nepatogi situacija. Ji ugdo nepasitikėjimo savimi, savo menkavertiškumo jausmus. Lengviausias kelias iš tos padėties: iš gero lietuvių pasidaryti blogu prancūzu, antraeiliu amerikiečiu ar rusu. Tačiau tautinės mažumos kompleksas gali duoti ir griežtai priešingų rezultatų: žydų, armėnų, koptų pavyzdžiai rodo, kad tautinės mažumos, svetimų apsuptos, išvysto, atvirkščiai, savimi pasitikėjimo, savo pranašumo, savųjų gabumų ir dar stipresnio tautinio solidarumo jausmus. Pasijutimas svetimoje aplinkoje skirtingam nuo kitų suteikia dažnai naujos, papildomos energijos savo asmeninę vertę parodyti, savo tautinį išdidumą nuveiktu darbu pagrįsti.

* Nedadavė – davė per mažai, nepakankamai. Priešdėlis *da-* seniai išvytas iš lietuvių kalbos kaip svetimybė, bet dėl jo reikalingumo mokslininkai tebesiginčija.

Tokį tautinį išdidumą, tokį lietuvių asmeninės vertės supratimą neabejotinai rodo šiandien lietuvių tauta savo žemėje. Šitoks lietuviškumo supratimas – nepaisant paviršutinių kivirčių, dirbtinių audrų vandens šaukšte – vyrauja ir pasaulio lietuvių išeivijoje. Reikia tik minutei užmiršti kasdieniškas smulkmenas, dažnai neleidžiančias matyti esminių dalykų, ir nustebeš išvysi, kaip ir Parýžiaus fabrike, ir New Yorko dangoraižio biure, ir Etiòpijos džiunglėse lietuvis tvirtai neša savo kaip lietuvių vardą, kad jis visur taiko savo elgesį pagal tam tikrą, dažnai nesąmoningą idealų lietuvių vaizdą.

Būti mažuma, būti mažumos atstovu – tai ne tik saugoti savo tautinio išdidumo jausmą. Tai kartu ir prisitaikyti prie daugumos, įsiterpti į tą daugumą tam, kad išvystytum savo asmenines ir tautines galimybes. Išlieka tik tie individai, kurie sugeba, savęs neparoduodami, surasti sau vietą juos supančioje visuomenėje. Išlieka tik tos tautinės mažumos, kurios, saugodamos savo tautinę asmenybę, intuityviai žino pagal dabar madingą formulę, iki kol galima eiti „per toli“. Tai tautos, kurios turi istorinį patyrimą ir istorinę kantrybę.

Lietuvių tautos išmintis: mokėti laukti.

Viltis...

Ji daigas ir versmė.

Ji malonės šaltinis.

Ji laisvės širdis...

Ji naujo ir jauno žymė.

Ji gėrio versmė,

nes viltis

nuolat suardo pražūtingą įpročio apdarą.

Charles Péguy

** Šarlis Pegi (1873–1914) – prancūzų poetas, dramaturgas, eseistas. Jo vėlyvoji poezija, atskleidžianti dorovinius ir religinius tautos idealus, parašyta viduramžių misterijų stiliumi. O iš publicistikos iki šiol cituojama ši mintis: „Viskas prasideda nuo mistikos ir baigiasi politika.“

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kuo, pasak Algirdo Juliaus Greimo, gali didžiuotis lietuviai? Atsakykite apibendrintai.
2. Kaip straipsnyje pagrindžiamas lietuvių „veržlumas gyventi“?
3. Kokį, metaforiškai tariant, *brandos* egzaminą tauta išlaidė 1918–1940 m.?
4. Šį straipsnį Greimas parašė 1970 m., gyvendamas Prancūzijoje. Siedami su istoriniu kontekstu aptarkite, kuo svarbus to laiko lietuviams nepriklausomybės tarpsnis.
5. Kaip supratote mintį, kad lietuviams tenka būti mažuma? Čia kalbama apie išeiviją ar apie Lietuvoje gyvenančius lietuvius?
6. Kokie „tautinės mažumos komplekso“ padariniai mini straipsnyje? Kokią idėją autorius pagrindžia armėnų, žydų tautos pavyzdžiu?
7. Kaip individas ir tautinė mažuma gali išlaikyti savo tapatybę svetimoje aplinkoje?
8. Ką turi galvoje Algirdas Julius Greimas, kalbėdamas apie istorinę kantrybę ir mokėjimą laukti?
9. Kaip straipsnio kontekste suprantate Šarlio Pegi eilėraščių?

Apibendriname

10. Remdamiesi straipsniu aptarkite, kaip Lietuvės žmogui ugdytis tautinio pasididžiavimo jausmą. Ar išeivijos patirtys svarbios mūsų dienomis?
11. Suformuluokite pagrindinę straipsnio mintį.

Diskutuojuame

12. Esant mažuma, asmens ir tautos vertę parodo nuveikti darbai. Ar pritariate šiai minčiai?

Vytautas Kavolis
GYVASIS LIETUVIŠKUMAS

(ištrauka)

Vytautas Kavolis (1930–1996) – sociologas, kultūros ir literatūros tyrinėtojas. Straipsnyje „Gyvasis lietuviškumas“ jis rašo apie lietuviybės išlaikymą išeivijoje, teigia, kad tautiškumas negali sustingti ankstesnių amžių formose.

Lietuvis, kuris šiandien sąmoningai, rūpestingai ir su didžiausiu atsakomybės jausmu *nekeičia* savosios lietuviybės prasmės, mano manymu, lietuvybei kenkia. Jinai pavirsta bala, istorijos ištėkšta į svetimą dirvoną ir pamažu užsitraukianti iš kraštų svetimų šalių le-

dais – kol vos pačiame vidury belieka kiek gelmės, kurioje... varlės kurkia apie prieš kelias dekalas* užmintas kojas ar numestas kepurės. Jei lietuviškumas reiškia šitokią kurkimo programą, tai jįsai sunaikinamas.

Kartais tenka išgirsti, kad mes turim saugoti ir branginti kiekvieną dalyką, kurį išsivežėme iš Lietuvos ir, kiek galima, senąsias tradicijas atkurti. Šia intencija atkuriamos net paštininkų ir gaisrininkų draugijos. *Senos* tradicijos, nors ir būtų šiandien visiškai netikusios, tampa lietuviškumo „išlaikymo“ laidu. Yra manančių, kad aiškos klaidos, įsisenėjusios kvailystės, įprasti savęs apgaudinėjimai turi būti toleruojami – jokių būdu ne blaiviai kritikuojami, – nes žmonės į juos įpratę, ir kas šį įpratimą ardo, „griauna lietuvių vienybę“ ar dar blogiau. Kadangi esame tremtyje, reikia taikytis prie visų prietarų ir archaizmų, vengti bet kokio reformatoriško žygio, lietuvių visuo-

menė jo negalėsianti pakelti. Tiktai pasikartosiąs senosios Amerikos lietuvių emigracijos skilimas tarp reformas priimančių ir archaizmus branginančių.

Šitaip galvojantiems viskas sustoja. Lietuviybė tampa statiški prisiminimai tų, kurie Lietuvoje daug išgyveno. Bet kuo ji tampa jaunesnei kartai? Ji pasilieka tais pačiais statiškais *senesnės kartos prisiminimais*, bereikšmiai prieš jaunųjų gyvenimą. Man dar reikia sutikt jaunuoį, kurį inspiruotų jo tėvų prisiminimai. Bet jų gyvenime jis dažnai randa savajam pavyzdžius. Reikia ir padaryti, kad lietuviybė būtų *gyvenama*. Tokia ji bus tik tuomet, jei pajėgs savyje sutalpint ir išreikšt visą šiandienio žmogaus sielą. Metodų daug: menas, ideologija, politika. Bet svarbiausia – drąsa savo lietuviybėje išgyventi visą savo žmogiškumą, kad ir koks „ne toks kaip Lietuvoje“ jis būtų!

Jei mes neribotu nuoširdumu atiduosime lietuviškajai veiklai visa, kuo gyvename ir ką pajėgiame, nebūsime tiek populiarūs kaip tie, kurie sąsiningais tekštais velėja bereikšmį sentimentalizmą. Bet mes atversime savo tautiškumui vienintelį gyvybės šaltinį, kuris egzistuoja.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kokias dvi lietuviybės išlaikymo išeivijoje programas aptaria Vytautas Kavolis? Įvardykite jas savais žodžiais.
2. Paaiškinkite *užsitraukiančios balos ir varlių kurkimo metaforas*.

* Dekadà – paprastai dešimties dienų laikotarpis, bet, kaip šiuo atveju, taip vadinamas ir dešimtmetis.

3. Kaip, Vytauto Kavolio nuomone, toli nuo tėvynės atsidūrę lietuviai galėtų puoselėti lietuviybę?

Apibendriname

4. Kaip suprantate žodžius „drąsa savo lietuviybėje išgyventi visą savo žmogiškumą“? Prisiminkite, ką apie tai mąstė Vydūnas.
5. Kaip šiuolaikiniame globaliame pasaulyje galima puoselėti, auginti tautiškumą?
6. Palyginkite Algirdo Juliaus Greimo ir Vytauto Kavolio mintis apie išeivijos galimybes išlaikyti tautinę tapatybę.

Diskutuojuame

7. Kaip suprantate Vytauto Kavolio žodžius: „Man dar reikia sutikt jaunuoį, kurį inspiruotų jo tėvų prisiminimai“? Pasvarstykite, ar vyresnės kartos prisiminimai gali įkvėpti jaunus žmones.

Liūnė Sutema

Liūnė Sutema (tikrais vardas Zinaida Nagytė-Katiliškienė, 1927–2013) – tos pačios kartos poetė kaip Janina Degutytė. 1944 m. su tėvais pasitraukė į Vakarų. Vokietijoje baigė gimnaziją, studijavo vokiečių literatūrą ir filosofiją. Vėliau poetė taip apibendrins tuos metus: „Gyvenome skurdžiai, trūkdavo maisto, bet buvome laisvi ir gyvenome visavertį dvasinį gyvenimą. Visus penkerius metus naiviai tikėjau, kad sugrįšime į savo paliktus namus. Kuo toliau, tuo labiau tikėjimas blėso. Lietuvoje liko viskas; mano didžiausias turtas – knygos; su savimi pasiėmiau tik dvi... Išėjau nešina Jono Kossu-Aleksandravičiaus* ir Rilės poezijos kny-

* Kossu-Aleksandravičius, Kuosa-Aleksandriškis – taip iki 1940 m. pasirašinėjo poetas Jonas Aistis (tikrasis vardas Jonas Aleksandravičius, 1904–1973).

gelėmis.“ O apie vertinamus poetus pasakys: „Janiną Degutytę ir Salomėją Nėrį turiu savo širdyje, jos man išskirtinės, vienintelės... Jeigu kam ir pavydėjau – tai joms ir dar Marcelijui Martinaičiui.“

Liūnė Sutema irgi išsiskiria savitu poetiniu balsu. Pirmuosiuose rinkiniuose „Tebūnie tarytum pasakoj“ (1955m.), „Nebėra nieko svetimo“ (1962 m.) ji atskleidžia nespėjusio išsakyti gimtojoje žemėje žmogaus jauseną, pastangas prigyti svetimoje tikrovėje ir vis stiprėjantį vienišumą. Vienatvės pasaulyje žmogus nori likti ištikimas sau. Netekti savo žemės – ne vien lietuvių išeivių likimas, poetė supranta ir kitų bežemiškumo skausmą. Apskritai Liūnės Sutemos poezijoje svarbus atvirumas kitam, net suvokiant, kad visiškai priartėti prie kito žmogaus neįmanoma.

Apdovanota 2007 metų Lietuvos nacionaline meno ir kultūros premija už dvasinės saugos poeziją rinkinyje „Tebūnie“ (2006 m.), poetė džiaugėsi – „labai gera, kad mano poezija buvo įvertinta ir surado savo namus“.

Nebėra nieko svetimo

Nebėra nieko svetimo,
Medis, kurio nepažinau, išaugo,
Išsisaugojo mano akys –
Jo dilginančių lapų audinys,
Plonomis linijomis išsiraizgęs,
Kvėpuoja mano delnuose.
Ir prie sultingo, neragauto vaisiaus
Įprato mano lūpos.

Nebėra nieko svetimo,
Vaikai šviesiais, vaikai tamsiais veidais
Dainuoja dainą apie pelę,
Tą pačią, tik kita gaida –
Ir žaidžia piemenukais, tiktai jų banda
Ne vilko, o žmonių piktų išgąsdinta –
Jie vejasi ją gatvėmis pliaukšėdami
Žaisliniais šautuvais lyg botagu.

Nebėra nieko svetimo,
Miestas, kurio neapkenčiau, didėja,
Kabindamasis į skliautus,
Ir plečiasi, užaugdamas balotus,
Žmonių nepalietus laukus,
Tiltais peršokdamas upes –
Ir mano kraujuje įsimetė tas pats
Bevardžio miesto atkaklus
Troškimas dar ir dar gyvent.

Nebėra nieko svetimo –
Ir niekad dar nebuvo manyje
Tokia gaji, tokia saugi gimtoji žemė.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Apie kokius pokyčius pasakoja lyrinis subjektas pirmame posme? Koks jo santykis su nepažintu medžiu, neragautu vaisiumi? Ką reiškia šie poetiniai vaizdai?
2. Patyrinėkite antrą posmą: kas lyriniam subjektui yra sava, atpažįstama, o kas pakitę, svetimą? Į kokį pasaulį nurodo šis pokytis?
3. Trečiame posme lyrinis subjektas kalba apie miestą. Pasvarstykite, kodėl miestas bevardis. Aptarkite, kaip pakito lyrinio subjekto santykis su miestu.
4. Kokią besikeičiančio santykio su aplinka priežastį galime numanyti?
5. Remdamiesi paskutiniu posmu aptarkite, kaip buvimas svetimoje erdvėje paveikia gimtinės prisiminimą, gimtojo krašto vertės suvokimą.

Apibendriname

6. Pasak literatūros kritiko Rimvydo Šilbajorio, eilėraštyje išreikštas pergalės prieš tremtį išgyvenimas. Remdamiesi eilėraščio analize paaiškinkite šią mintį.
7. Kokį žmogaus ryšį su gimtąja žeme atskleidžia eilėraštis?
8. Ką apie galimybę išlikti savimi, apie tapatybės išsaugojimą sako Algirdas Julius Greimas straipsnyje „Būti lietuviu“ ir Liūnė Sutema eilėraštyje „Nebėra nieko svetimo“?
9. Palyginkite abiejų autorių tekstų stilių. Kuo savita panašių minčių raiška?
10. Pasvarstykite, kaip tradicinę lietuvių tautinės tapatybės sampratą papildė Liūnės Sutemos eilėraštyje kartojama eilutė: „Nebėra nieko svetimo.“

Ričardas Gavelis
JAUNO ŽMOGAUS
MEMUARAI
Keturiolikos laiškų romanas

(ištrauka)

Prozininkas, dramaturgas, publicistas Ričardas Gavelis (1950–2002) – sąmoningai provokuojantis, nepriklausomos laikysenos kūrėjas, sovietinės sistemos kritikas, akylas mūsų gyvenimo metraštinių. Vilniaus universitete baigęs fiziką, vienu metu pradėjęs mokslininko ir rašytojo karjerą, Gavelis labiausiai vertino žmogaus protą, kritišką mąstymą, minties laisvę. 1989 m. išleistas romanas „Vilniaus pokeris“, sovietme-

čiu rašytas „į stalčių“, sulaukė didžiulės sėkmės ir tebėra bene labiausiai vertinamas Gavelio kūrinys, įdomus kaip žmogaus sąmonės laisvėjimą, nepasidavimą ideologijai atskleidžiantis tekstas.

Tais pačiais metais žurnale paskelbti „Jauno žmogaus memuarai“ irgi liudija rašytojo intelektą, kūrybinę ir pilietinę drąsą. Tai keturiolikos laiškų romanas. Pagrindinis veikėjas Leonas Ciparis iš anapus rašo laiškus savo draugui ir mokytojui Tomui Kelertui. Į tuos laiškus įterpti kiti, parašyti žinomiesiems žmonėms. Taigi laišškai yra savotiška Leono Cipario išpažintis, visuomenės ir asmens gyvenimo apmąstymas.

Apie romano veikėją rašytojas yra sakęs: „Tapęs rašytoju visą laiką troškiau parašyti knygą apie teigiamą žmogų: iš esmės dorą, turintį savitų dvasinių idėjų

ir norintį, kad visiems būtų geriau. „Jauno žmogaus memuarai“ yra kaip tik tokia knyga, o šio romano pagrindinis personažas Leonas Ciparis – kaip tik toks iš esmės teigiamas žmogus. Deja, Leonas Ciparis mūsų pasaulyje neužgyveno teisę užsirašyti ant savo antkapio sakralinę frazę: „Jis stengėsi“. O aš pats įsitikinau, kad jei ir gali egzistuoti „teigiamas herojus“ – tai tik ne šitame pasaulyje.“

Pagrindinis veikėjas laiškuose apmąsto savo „neįvykusio“ gyvenimo priežastis. Jis tikėjo kilniais idealais, norėjo kurti moralesnę, nesusvetimėjusią visuomenę, vertino žmonių bendrumą, bet jautėsi nelaimingas, vienišas. Sovietmečio pabaiga, persmelkta melo, prisitaikėliškos dvasios, žlugdanti žmogų, – blogio, arba Didžiosios Dievo Neteisybės (DDN), laikas. Atrodo, kad mistinė DDN persekioja Leoną Ciparį.

Laiškų adresatas Tomas Kelertas kitoks – intelektualus, pasitikintis savimi, kritiškai vertinantis įvykius. Veikliam, smalsiam Cipariui nepriimtinas Kelerto neveiklumas, individualistinis atsiribojimas.

Dėl dvasios laisvės, itin kritiško požiūrio į tikrovės absurda, negailestingo mitų griovimo, proto, o ne jausmo aukštinimo Gavelis buvo ir yra mėgstamas maiš-

tingos sielos, intelektualų, savarankiškai mąstančių skaitytojų. Jis provokuoja tokį skaitytoją netikėtomis, paradoksaliomis įžvalgomis.

Ričardas Gavelis tikėjo, kad esame europiečiai, tad turime perimti Vakarų palikimą ir tapti normalia Europos valstybe. Jam buvo svarbus ne parodomasis, o giluminis, esminis tautiškumas. Iš nuvalkiotų paviršinių lietuviškumo atributų jis negailestingai šaipėsi. Ašarinas, sentimentalus lietuviškumas rašytojui buvo absoliučiai nepriimtinas.

DVYLIK TASIS: apie neegzistuojančią lietuvišką dvasią ir Dievo užkampio sindromą, apie Uošvio lituaniką ir tavuosius kompleksus, taip pat apie gyvenimą ir negyvenimą

Niekur neiškeliausi iš gimtinės – kur bepažėgtum, ji seks paskui tave

Nežinau, ar mano siela, kurią pavergė Li*, buvo lietuviška. Nesu įsitikinęs, kad lietuviška siela išvis egzistuoja. Nė dabar nežinau, kas yra lietuvis.

Tai vis atsakymai į klausimą, kurį pats sau daug syk uždaviau: o kodėl neatidaviau visų jėgų, visos dvasios lietuvybei?

Nė dabar nežinau, ar buvau tikras lietuvis. Logika teigia, kad vis dėlto buvau, net į visas rytietiškas istorijas panirau grynai lietuviškai. Šitaip turbūt galvoji ir tu – pamenu tavo pasakymą: deja, esam lietuviai, norim to ar nenorim. Net jeigu neigiam savo lietuvybę, sakei tu, darom šitai grynai lietuviškai. Visad žinojau, kad esu grynakraujis lietuvis, bet labai ilgai apie tai nesusimąščiau. Bene pirmą syk pajutau keistą dvejonę anais palaimingais bendrabučio laikais, kada tu išdidžiai paskelbei:

– Mano uždavinys – nukalti neegzistuojančią lietuvišką dvasią!

Tik daug vėliau sužinojau, kad mėgdžiojai Džoisą**, nors turbūt turėjai pagrindo taip sakyti. Mane tas pasakymas apstulbino. Pirmą syk giliai krūtinę sukirbėjo abejonė, ar tikrai esu tautinės bendrijos narys, ar tokia bendrija išvis egzistuoja.

Gera prisimenu dar vieną tavo mintį, taip sakydamas lyg ir nieko nemėgdžiojai:

– Reikia tvirti*** tautos dvasią, net jei ta dvasia nereikalinga pačiai tautai, net jei ji niekam nerūpi.

Didingi užmojai, beviltiški užmojai, juokingi užmojai!

Gniuždomai nyku yra tvirti dalykus, kurie niekam nereikalingi. Studijuodamas įdėmiai žvalgiausi po fakultetą, bet nei lietuvybės, nei jos ilgesio neįžvelgiau. Mes visi buvom betaučiai – kaip kad sliekai būva belyčiai. Apie lietuvybę nevalia buvo šnekėti garsiai, o

* Romano personažas Li Čin Chajus, „labiau žinomas kaip Didysis Li, grynakraujis korėjietis, ilgam pavergęs mano lietuvišką sielą“ („VIENUOLIK TASIS“).

** Džeimsas Džoisas (*James Joyce*, 1882–1941) – airių rašytojas modernistas, vienas žymiausių XX a. autorių. Apsakymų rinkinyje „Dubliniečiai“ jis kėlė sau uždavinį „parašyti tautos dvasinės istorijos skyrių“. Apie romaną „Ulisas“ yra sakęs, kad jei Dūbliną sugriautų kokia katastrofa, pagal knygą ji būtų galima atstatyti plyta po plytos. Nors nuo 1904 m. nuolat gyveno užsienyje, Džoisas rašė tik apie gimtąjį miestą ir tai aiškino taip: „Aš visada rašau apie Dūbliną, nes jei galiu įsiskverbti į Dūblino širdį, tai galiu įsiskverbti į visų pasaulio miestų širdį. Atskirybėje glūdi visuotinumas.“

*** Žodis *tvirti* dabar nevartojamas reikšme *kurti*, bet čia autorius ironiškai mėgdžioja XX a. pradžios romantinę tradiciją.

visi tylūs šnekėjimai man nieko nepaaiškino. Nenorių pasakyti, kad mūsų lietuviškumo lygis buvo nusirites ligi tokio protezinio pakaitalo kaip „Lietuvos“ ansamblis, bet mes visi murdėmės kažkur netoliese. Mūsų privalumas buvo tik toks, kad gerai supratom, jog „Lietuva“ – nepriimtinas Lietuvos pakaitalas.

O šiaip jau – nė dabar nežinau, kas yra lietuvis. Kol kas niekam nepavyko nukalti tos neegzistuojančios lietuviškos dvasios. Sustabdyk jaunuolį, niršiai mojuojantį tautine trispalve, ir paklausk, ką reiškia jo pasakymas „aš lietuvis“. Jis tegalės atsakyti maždaug taip: aš, mano tėvas, senelis ir proseniai gyveno lietuvių žemėj ir kalbėjo lietuviškai. Tai viskas, ką jis galės logiškai pasakyti. Žinoma, šnekės daug, ypač jei užkalbinsi pleputį.

Jis tau paaiškins, kad Vytautas Didysis išplėtė Lítetuvą nuo Báltijos ligi Juodosios jūros.

Na ir kas? Kur čia slypi lietuviškumas? Juo labiau mūsų, šiandien gyvenančiųjų, lietuviškumas? Gal ypatingai lietuviška yra tai, kad vis dar šitai prisimenam?

Tasai tautinis jaunikaitis tau paaiškins, kad lietuviai visad išsimaitindavo patys ir dar pamaitindavo kitus – ne taip, kaip kai kurios gretimos tautos.

Na ir kas? Visos tautos visais laikais išsimaitindavo pačios arba engdavo kitas tautas, antraip jos būtų paprasčiausiai nunykusios. Kur čia ypatingasis lietuviškumas?

Tasai jaunikaitis tau dar paaiškins...

Beje, tu pats puikiai žinai, ką toks jaunikaitis šnekės, jis nieko nepaaiškins, kad ir kaip nuoširdžiai stengtųsi. Vien todėl, kad, norint ką paaiškinti kitam, reikia gerai žinoti šitai pačiam. Mojavimas tautine vėliava to žinojimo neįkvėps.

Nesam metafiziniai**** belyčiai sliekai, atsisakę lyties savo noru. Esam vargani apgauti invalidai, mūsų galūnes pasalūniškai pakeitę protezais mums bemiegant. Mes kalti nebent tuo, kad miegojom. Mus tokius užaugino, ilgai ir kruopščiai lipdė iš mūsų žmones, neturinčius šaknų ar bent jų neįaučiančius. Mes tikrai žinom, kad jos turėtų būti, tad ir skelbiamės jas turį.

Mums nukirto šaknis, išdegino jas chemikalais. Toje fantasmagorinėje***** įstaigoje, kuri vadinama mokykla, mūsų nė dienos nemokė lietuviškai. Mus mokė lietuvių kalba, tačiau nelietuviškų dalykų. Seniai supratau, kad jei esi lietuvis – net saulė ir mėnulis, vėją ir lietų suvoki lietuviškai. Kitaip ir negali būti, nes matai lietuviškomis akimis, girdi lietuviškomis ausimis, uodi vien lietuviškus kvapus. Mokykloje mus į visa ką mokė žvelgti belytėmis metafizinių sliekų akimis.

Net lietuviškas knygas mums aiškino nelietuviškai, mus mokė mąstyti, kaip mąsto nelietuviškos smegenys. Taip, taip – tas svarbiausia: mums pakeitė protezais ne tik galūnes, bet ir smegenis. Mus panardino į iškreiptą pasaulį, užfiksavo jį mūsų protezinėmis smegenimis.

Sako, Gorkis***** ar kažkuris kitas buvo sumanęs išleisti didžiąją pasaulinės literatūros biblioteką, kūriniai į ją turėjo būti kruopščiai

**** Metafizika vadinama tai, kas yra „už fizikos“, – mokymai apie žmogaus jauslėmis nesuvokiamus reiškinius, dvasinius būties pradmenis.

***** Fantasmagorija – nerealus, iliuzinis vaizdas.

***** Maksimas Gorkis (tikrasis vardas Aleksejus Peškovas, 1868–1936) – itin prieštaringa rusų kultūros asmenybė, prozininkas ir dramaturgas. Buvo socialdemokratinių pažiūrų, suartėjo su bolševikais, bet 1918 m. išvadino Leniną tironu ir mėgino gelbėti persekiojamus intelektualus. Silpnėsi, pagal idėjinę schemą parašyti Gorkio kūriniai SSRS buvo paskelbti socialistinio realizmo literatūros pavyzdžiu, privalomu visiems rašytojams. Kita vertus, geriausia jo kūrybos dalis nepraranda vertės, dramos tebestatomos visame pasaulyje ir jau tapo klasika.

atrinkti – ne ištisi, dar ir kruopščiai cenzūruoti, šiek tiek pataisyti, kai kur net papildyti. Išleidus tą biblioteką, jokia pasaulinė literatūra nebeturėjo čia būti spausdinama. Ta iškastruota, perdažyta ir šio bei to pridurstyta biblioteka turėjo atstoti žmonėms pasaulinę visų laikų literatūrą.

Sako, tokios bibliotekos išleisti nepavyko. Tikriaus, nepavyko uždrausti visų kitų knygų.

Bet juk buvo pasiekta kur kas daugiau. Fantasmagoriškos mokyklinės programos – tai ne tik literatūros, tai viso pasaulio biblioteka ar muziejus, sudarytas kaip tik tokiu principu.

Baigęs tokią mokyklą, negali būti lietuvių tautos narys, negali būti jokios tautos narys, gali būti tik belytis metafizinis sliekas.

Jokia neoficiali nuostata, šeimos mokykla, seneliai ar dar kas nebegalėjo mums pagelbėti. Gal ir galėjo, bet nepagelbėjo. Daugių daugiausia prismaigstė mus padrikų nuotrupų: apie Vytautą ir Gediminą, apie Darių ir Girėną. Mes pasidarėm tarsi bulvė, prismaigstyta lašiniųkų – tiesa, prismaigstyta, bet vis dėlto ne mėsa, o bulvė.

Aš ieškojau, labai ieškojau savo tautos savojoje tautoje, bet taip ir neradau. Labai geidaučiau sužinoti, kas ir kada išrado tą lietuvių, apie kurį rašoma gausybėje knygų, apie kurį tolydžio šnekama – baisiausia, net intymioj draugėj, prie kavos puodelio ir taurelės. Kas išrado fatališkąją „žemdirbių tautą“? Tikrai žinau tik, kas nusišnekėjo, kad lietuvis mieste – tai emigrantas, kurio tikroji tėvynė – kaimas. O kas išrado „jausmą, o ne protą“ ir visas kitas klaikybės? Tomai, tu viską žinai – gal žinai, kas, kada ir kuriam galui visa tai sugalvojo? Kas nusprendė, kad lietuvis turi būti toks, o ne kitoks, kas ir koku būdu ištyrė visus ligi vieno lietuvių, surūšiavo jų bruožus bei savybes ir nustatė, kurie jų vyrauja, dar klaikiau – paskelbė, kad šie yra tikrieji, o anie netikri. Koku stebuklingu prietaisu buvo nustatyta, koks TURI BŪTI lietuvis? Paaiškink man, Tomai, bent dabar paaiškink! Aš šito nesuprantu.

Skačiau ir girdėjau apie tuos neva lietuviškuosius bruožus, tačiau neaptikau jų savyje. Pradėjau su siaubu svarstyti, kas gi aš toks – gal švedas, gal zulusas, gal baltarusis?

Mano tėvas nei senelis nedirbo žemės – jie meistravo. Mano proseneliai irgi nedirbo žemės – jie dirbo dievus. Ar dėl to aš nebe lietuvis?

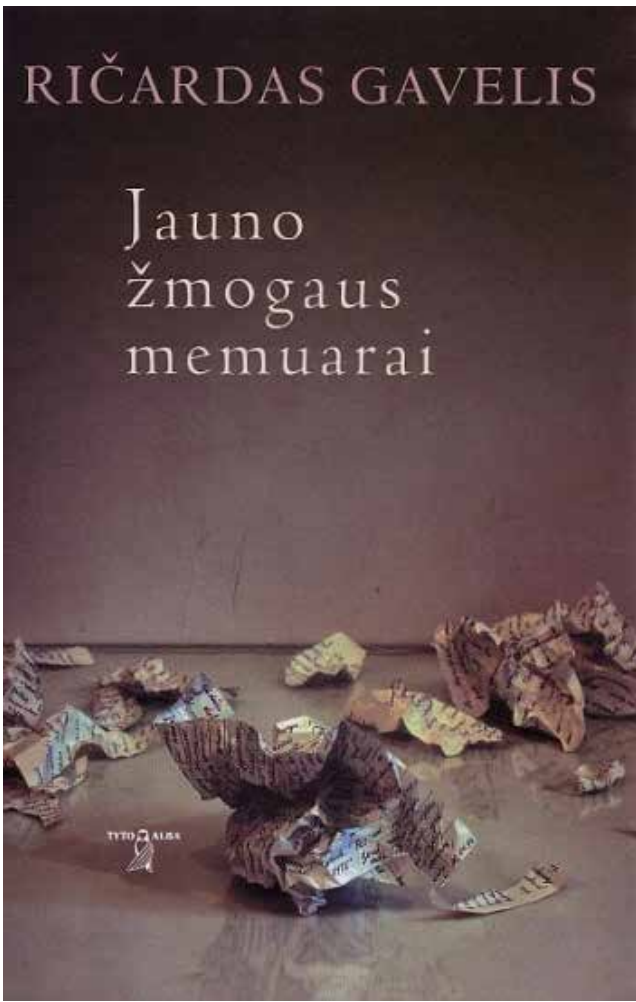
Niekas iš mano giminės nebuvo itin jausmingas, nedūsavo, žvelgdamas į žvaigždėtą dangų, tačiau visi mėgo papostringauti – kuobendresne tema, tuo geriau. Išėitų, kad tai buvo perdėm nelietuviška?

Labai norėjau priklausyti tautai, didžiai mūsų bendrijai, bet taip ir nesužinojau, kaip jai turiau priklausyti. Jokių teorinių samprotavimų apie tautiškumą būti negalėjo, per savo naivumą bandžiau suburti fakultete Lietuvos istorijos ratelį, dekanas net nebarė manęs, tik griebėsi už galvos ir suvapėjo: „Ar nori, kad likčiau bedarbis?“ Telioko viešai išleista lietuvių literatūra, daugybė jos perskaičiau. Kaži ar buvo Vilniuje žmogus, taip kruopščiai ją skaitęs, taip atidžiai gaudęs kiekvieną užuominą apie lietuvišką dvasią.

Tu šypsaisi, tu net kvatojiesi? O ką aš turėjau skaityti? Net kai griebiausi uždraustų knygų, visos jos buvo rusiškos, apie lietuvišką dvasią ten nieko negalėjo būti.

Skačiau tai, ką galėjau gauti, ten ir ieškojau atsakymų, bet kuobeliau, tuo labiau ėmiau kažko iš esmės nesuprasti. Knygose rasdavau vis tą patį: arba belyčius metafizinius sliekus, arba žemdirbių tautą, jausmą be proto ir visus beįgėiskumo siaubus: santūrumą, nuolankumą, atsargumą. Nenorėjau patikėti, negalėjau sutikti, kad lietuvis dvasia yra kaip tik tokia. Knygų lietuvis ištis buvo žemdirbys, pasyvus kaip pati žemė. Visos jo savybės buvo pernelyg jau panašios į dvasinę impotenciją.

Bet labiausiai mane pribloškė visuotinis nemąstymas. Knygų lietuvis gyveno kaži kokį ikiintelektinį gyvenimą, jis negebėjo ir nenorėjo mąstyti, jis vien tik jautė – kuobliūdniau ir beįgėiskiau,

tuo geriau. Tarp eilučių galėjai įskaityti, kad mąstyti yra labai nelietuviška.

Kone visi rašiniai mane įtikinėjo, kad juslinis pažinimas yra pats giliausias, žmogiškiausias ir dvasingiausias, o intelektas – tai daugmaž šėtono pramanas, pikta antilietuviškas dalykas. Mane kvietė vien juslauti – kitaip tariant, atsiduoti liaukų veiklai – ir šiukštu nemąstyti.

Tu vėl juokiesi? O aš visiškai nejuokauju. Vieno kritiko rašinyje apie labai nepras tą knygą perskaičiau kaip tik šitai: girdi, autoriaus N. knyga labai protinga, o tai esą blogai, lietuvių rašytojo knyga turinti būti perdėm jausminga. Tarp eilučių nesunkiai galėjai perskaičiuoti: „perdėm jausminga ir maloniai kvailoka“. Tu vis juokiesi, o aš anaip tol nepasakoju tau anekdotų: tas rašinys buvo išspausdintas ne šiaip kur, o „Pergalėje“.

Aš negalėjau priklausyti bendrijai, kuri iš savo narių reikalavo tokių savybių.

Bet juk aš lietuvis. Tai tiesiog faktas, ir tiek. Ir vis dėlto man visą gyvenimą itin sunkiai sekėsi būti santūriam, nuolankiam ar atsargiam. O svarbiausia – aš visą laiką stengiausi mąstyti. Kaip jau išėjo – taip, bet mąstyti. Vengiau duoti valią jausmams, juo labiau – vien jausmais pažinti pasaulį.

Tad niekaip negalėjau pritapti prie žmonių, rodės, mylinčių Lietuvą, daug apie ją šnekančių. Negalėjau prie jų pritapti, nes šitą išgirdavau:

* 1945–1990 m. ėjęs Lietuvos rašytojų sąjungos mėnesinis literatūros, meno ir kritikos žurnalas. Nuo 1991 m. – „Metai“.

– Tarsi paukšteliai žoleles lasiojam, o paskui liūdnas giesmeles giedam... – porindavo vienas.

– Dieve, kaip gražu! Dieve, kaip liūdna! – aikčiodavo kiti.

– Lietuvis dirba savo darbėlį, velka kryželį, tuščiai nesiblaško po padebesius... – įterpdavo dar kuris.

– Dieve, kaip teisinga! Dieve, kaip gražu! – atsiliepdavo kiti.

Jeigu bandydavau prakalbėti apie DDN, ekologines nišas, bendriją ir saugumo jausmą, apie fantasmagoriškąsias sporas* ar dar ką, kas mane kamavo, būdavau apšauktas modernistu, snobu ir išvis įsivaizdėliu.

Paskui visi valgydavo bulvinius blynus, užgerdami avižiniu kisieliu, retkarčiais cepelinus.

Aš visada labiausiai mėgau gerai įprieskonintą kepsnį ir raudoną sausą vyną.

Gal mano ironizavimas ir kulinariniai prilyginimai nėra itin vykę, bet juk supranti, apie ką šneku. Tu protinguolis, tu viską supranti, tik nieko nedarai. Pasiskelbei nukalsi neegzistuojančią lietuvišką dvasią, bet jei manai, kad tvėrei ją rašydamas metafizinius dienoraščius, tyrinėdamas pasaulio atspindžius savo viduje – tu labai klysti. Privalejai ką nors daryti, aš taip to laukiau, taip tikėjausi: tuoj tuoj, sakiau sau, tuoj per rankas pradės eiti Tomo Kelerto knyga apie tikrąjį lietuvių, neilgai beliko laukti. Kuobeliau, tuo aiškiau supratau, kad tik apgaudinėjau save, bet širdies gilumoje vis dar vyliausi.

Kodėl tu mus visus apleidai, Tomai? Juk toks tikrai ne aš vienas. Mūsų buvo gausybė – jaunų ir protingų (kur kas protingesnių už mane) žmonių, nepanorusių pritapti prie to, kas vadinama lietuviška dvasia. Tie žmonės nepanoro būti žemdirbių tauta be proto, nepanoro būti santūrus, nuolankūs ir atsargūs. O kitko tariamoji lietuviybė jiems negalėjo pasiūlyti. Tad jie stačia galva paniro į budizmus, krišnaizmus, rokerizmus ir dar nežinau ką. Šitai jiems buvo vis dėlto artimiau negu lasiojantys paukšteliai ir liūdno giesmelės. O juk tai buvo patys geriausi, patys protingiausi jauni žmonės, Tomai! Deja, lietuvių kultūra, neegzistuojančios dvasios tvėrimas paliko daugiausia kitiems – tiems, kurie dirba darbėlį, velka kryželį, į žvaigždes neškieja, tik dūsauja ir šiukštu nemąsto.

Dabar, tūnant anapus, man atrodo, kad visas tokias ir kitokias savybes itin ir esmingai lietuviškomis paskelbė žmonės, kurių tikslas – tyliai numarinti ir užgesinti lietuvių tautą. Labai tikslus būdas: protingiausius, pramaniausius ir triukšmingiausius atstumti nuo lietuviybės, o kad vieta neliktų tuščia – priglobti nuolankiausias ir atodūsingiausias.

Jeji nori pražudyti kokią tautą – pirmiausia atimk jai protą.

Aš parašiau laišką Kafkaĩ**:

Gerbiamas Francai,

Man begal įstrigo vienas Tavo parašymas. Ne, aš nenagrinėsiu nei „Proceso“, nei „Pilies“, man įstrigo keletas eilučių iš dienoraščių, rodos, „Aštuonių sąsiuviniių“.

* Fantasmagoriškosios sporos – metafora, įvardijanti sovietinę melo, dvilypumo, absurdo atmosferą: „Mes niekad nealsavom grynu oru, mes kvėpėm į save vien tas fantasmagoriškas sporas, jos darkė mūsų kūną, mūsų dvasią, net mūsų genus – kad mūsų vaikai užgimtų jau sudarkyti“ („TREČIASIS“).

** Francas Kafka (*Franz Kafka*, 1883–1924) – žydų kilmės Austrijos rašytojas (gyveno Prahoje, rašė vokiškai), vienas savičiausių moderniosios prozos kūrėjų. Unikalus reiškiny literatūroje: išorinio pasaulio absurdo ir siaubo persmelkti jo kūriniai pažadina nerimą jausmą ir skaitytojui. Labiausiai Kafka išgarsino jau po mirties paskelbti nebaigti romanai „Procesas“ ir „Pilis“, kuriuos jis buvo nu-matęs sunaikinti.

Tu rašei, kad esi tipišką vakarų žydas, o tai reiškia, kad neturi nė sekundės ramybės, nieko neturi, Tau viską reikia įsigyti – ne tik dabartį ir ateitį, bet netgi praeitį. Atleisk, jei ne visai tiksliai cituoju, bet juk to įrašo esmė buvo tokia.

Noriu Tau pasakyti, kad mums, lietuviams, dar blogiau. Mes irgi nieko neturim, mums irgi viską reikia įsigyti – ne tik dabartį, ateitį ir praeitį. Mums reikia įsigyti dvasią, tai yra pačius save. Jūs, Vakarų žydai, neturėjot tėvynės, tačiau turėjot Pažadėtąją Žemę***. Jus persekiojo ir ujo, bet jūs galėjot laukti Mesijo****. Nenusimenkinkit, Francai, jūs turėjot labai daug – turėjot idėją.

Mes turim tėvynę ir kalbą. Mus bandė išguiti, ištremiti iš mūsų žemės, bet šiaip ne taip atsiginėm. Mūsų kalbą buvo uždraudę, bet šiaip ne taip ją išsaugojom. Mes turim žemę ir kalbą, tai labai daug. Tačiau neturim savos idėjos, Francai, šit kas mus slogina. Mes vaikštom be tikslo, gyvenam be tikslo ir kalbam be tikslo, mes nelaukiam jokio savo Mesijo, o tai yra baisu.

Jeigu nerasim savos, unikalios idėjos, niekuo nesiskirsim nuo kitų, o jei niekuo nesiskirsim – tai kam mums atskiras vardas? Tai ir vadinkimės kaip visi arba suvis niekaip. Ar supranti, kas yra didysis mūsų siaubas, Francai? Jei nerandi savos idėjos – pamaži netenki ir savo vardo. Tik mūsų idėjos mus įvardija. Jums neverta skųstis, Francai, žydai visad buvo ir liko žydai.

Yra ir nelaimingesnių už jus, yra tokių, kurie gerai žino, kaip vadinas, bet nežino, kodėl kaip tik taip vadinasi, ką reiškia ar turėtų reikšti jų vardas, Yra tokių, kurių vardas tėra blanki etiketė, formalus ženklas. Tokie esame mes, lietuviai.

Turėčiau parašyti savo sąsiuvinuose dar liūdniau negu Tu: esu tipiškas lietuvis, o tai reiškia, kad neturiu nė mirksnio ramybės, nieko neturiu, man viską reikia įsigyti – netgi savo neegzistuojančią dvasią. Vienintelė mintis, kuri teikia man paguodą nykiaus nebūties vakarais – kad dar suvokiu, jog esu lietuvis, dar suprantu, jog privalau turėti savą dvasią. Vadinas, dar egzistuoju, iš manęs neliko vien pavadinimas, kaip iš daugybės kitų tautų.

Už šitą laišką lietuviškumo aktyvistai mane turbūt užmuštų. Ačiū Dievui, manęs nebegalima užmušti. Aš tvyran anapus, kur jų rankos nesiekia, kur apskritai nėra jokių rankų. Man čia labai nuobodu, todėl galvoju apie gyvenimą netgi daugiau negu gyvieji.

Aš manau, kad egzistuoja sąmokslas, besistengias menkinti lietuvių tautą, skelbias Lietuvą esant Dievo užkampį, o lietuvis – Dievo pastumdėlius. Pasklaidyk kokį mūsų savaitraštį – tau tą lengviau padaryti – ir būtinai aptiksi tokį postringavimą. Kur ten mums, žemdirbių tautai, siekti Strindbergo**** ar O’Nilo***** aistrų ir gelmių, mes geriau jau tyliai, po lietuviška liepa, jausmais, o ne protu... monės, kurie taip rašo, noriai spausdinami, jie netgi savotiškai teisūs – savo pačių atžvilgiu. Čia šventa teisybė: kur ten jiems!..

Bet kas ir kodėl leidžia jiems šnekėti visų vardu? Kodėl bejęgiai ir bedvasiai drąsiai kalba tautos vardu, o pajėgūs ir protingi tyli? Kodėl tu pats ligi šiol tyli, Tomai?

*** Biblinė Pažadėtoji Žemė – Palestinà. Išėjimo knygos 3, 8 Dievas pažada Mozei išlaisvinti savo tautą iš Egipto vergijos ir nuvesti „į kraštą, tekančią pienu ir medumi“. Tremties laikotarpius tai buvo tautą vienijantis simbolis.

**** Mesijas – Dievo pasiuntinys, kurio atėjimu žemėje turi prisidėti Dievo karalystė.

***** Augustas Strindbergas (*August Strindberg*, 1849–1912) – dramaturgas, prozininkas, poetas, eseistas ir tapytojas, moderniosios švedų literatūros ir teatro pradininkas.

***** Judžinas O’Nilas (*Eugene O’Neill*, 1888–1953) – amerikiečių dramaturgas, 1936 m. įvertintas Nobelio literatūros premija „už dramos kūriniių, naujai traktuojančių tragedijos žanrą, poveikio galią, tikroviškumą ir gelmę“.

Negi išties todėl, kad esi lietuvis, taigi atsargauji ir lūkuriuoji? Bejėgiai ir bedvasiai Dievo užkampio apologetai – reali jėga, o tu ir panašūs į tave tėra bevardės šmėklos, kurios netgi niekam nesivaidena.

Ei jūs, tie, kurių niekad nepažinojau, greičiau kalkit neegzistuojančią lietuvišką dvasią, kol dar ne vėlu!

Tarsi slogutį prisimenu, kaip niršiai būdavo puolamas kiekvienas, kuris bandydavo išlįsti iš po tos lietuviškos liepos ir pasidairyti po platesnius laukus. Jis eina svetimais keliais, būdavo sakoma su irlizliu, apsimeta daugiau už visus žinąs, bando priblokšti drastiškais įvaizdžiais. O su kokia pagieža, demagogiška užuojauta būdavo aptariamas kiekvienas kultūrinis emigrantas: Dievuliau, ką jis, bejėgis lietuvaltis, gali nuveikti plačiam pasauly, nieko jis nenuveiks, pražus ir nublanks! Taip dūsaujjančio akutės niršiai blizgėdavo, aiškiai sakydamos, jog jis savo rankom pasmaugtų tą išeivį, kad tik šiam ginkdie nepavyktų nieko pasiekti. Net išvažiavusieji į Mąskvą išsikrovoti padorios vietos bent jau sąjunginėje hierarchijoje būdavo ir nebyliai, ir balsiai smerkiami: matei, svetimų laurų įsigeidė, galima sakyti, mus išdavė. Suprask, privalo sėdėt namie ir nė nosies nekišt iš mūsų Dievo užkampio.

Kažkas neįvardijamas visą laiką kvietė mus virti savo sultyse ir niekur neiškišti nosies. Mums turi rūpėti tik savi dalykai, mokė tasai kažkas, o kiti lai rūpinasi savais. Šią programą įvykdėm tobulai: nė vienas lietuvis neįsiterpė į pasaulinį dvasios elitą, o jei kuris naiviai bandė, tauta jam ne tik nepadėjo – išvien trukdė.

Pasaulis tėra girdėjęs apie lietuvių sportininkus: apie Gerulaitį, apie Saboną. Manau, kad tai klaiku. Didžiosiose pasaulio knygose te lik brūkštelėta paraštėje: lietuviai kartais sugeba gerai manipuliuoti teniso kamuoliuku ar krepšinio kamuoliu. Ir tiktai tiek. Didi tauta, galinga tauta!

Aš brūkštelėjau trumpą laiškutį Mykolaičiui-Putinui:

Gerbiamas profesoriau, aš sužinojau, kad Jums buvo siūloma išleisti „Altorių šešėly“ Anglijoje ir Prancūzijoje, tačiau Jūs atsisakėte. Pagal Jūsų koncepciją, anaip tol nederata platinti savo rašinių pasaulyje. Esą Jūs rašote lietuvių tautai apie lietuvių tautą, kitiems nė nereikia žinoti visų tų dalykų. O literatūrinė šlovė Jums suvis nereikalinga.

Nė nežinau, ar taip ištis buvo. Bet jei buvo tikrai taip, negaliu Jums už tai atleisti. Kiekviena lietuviška eilutė, kiekvienas lietuviškas paveikslas, išėjęs į platųjį pasaulį, – tai mūsų visų pergalė. Tokių mažyčių pergalių būtina siekti visomis jėgomis, kiekvieną mirksnį, bendromis pastangomis. Tik taip tauta gali įgauti savo vardą ir savo dvasią.

Jeigu jūs ištis atsisakėte – negaliu Jums to atleisti!

Aš vėl kiek primiršau save, man pasidarė gaila visų lietuvių. Beveik visų – juk Uošvis irgi grynas lietuvis. Jau kažkada esu paklausęs savęs: ar galėtų Uošvis būti koks Maskvės tūzas? Neilgai galvojęs turėjau pripažinti: ne, jokių būdu, terpė, iš kurios jis semiasi syvų, tėra tik čia, jo gimtinėje.

Turėjau progos pamatyti jį iš arti, todėl tvirtinu: kitur tokio būti negali, tokiam reikalinga Lietuva. Uošvis esmingai dvilypis, vienas jo veidas atgręžtas į centrą, o kitas į savus. Žavėdavausi girdėdamas, kaip šnekasi rusiškai su savo aukštais svečiais: be menkiausio akcento, įpindamas subtilaus maskvinio slengo* (jis stažavosi Partinėje akademijoje). Bet dar labiau žavėdavausi klausydamas, kaip sako

* Slengas – kurios nors socialinės grupės šnekamoji kalba, turinti tik jai būdingų žodžių, posakių, kitokių nei bendrinėje kalboje žodžių reikšmių.

kokią rusišką kalbą, kai girdi savieji: su šiurpiu akcentu, darkydamas žodžius ir dūsaudamas. Jis viską darė apgalvotai, smulkmenos jam neegzistavo.

Jam labai tiko santūrūs, nuolankūs, atsargūs žmonės, vertinantys pasaulį ne protu, o jausmais. Jis meistriškai apeliuodavo į jausmus, jeigu tai būdavo paranku – ir į tautinius. Jis mėgo girtis savo rankomis kurias tautinius poetus.

– Jie reikalingi, – mąsliai sakydavo Uošvis. – Jie reikalingi kaip apsauginis vožtuvas, nors Lietuvą ir nėra garo katilas. – O kas ji yra? – sykį atsargiai pasiteiravau. – Pelkė, – visai nepiktai, be pagiežos atsiliepė Uošvis. – Tačiau net šiai pelkei anaip tol nekliudo apsauginis vožtuvas. Pelkių dujos irgi gali sprogti.

Norėjau šiurkščiai pareikšti jam, kad jei taip – jis tėra pelkių kipšiukas, bet nutylėjau. Gerai įsiminiau ir šį tavo pamokymą: geriau nutylėk ir pagalvok. Protingą mintį ne vėlu pasakyti ir kitą dieną, o kvailai išsišokti visad kenksminga. Pagalvok tris kartus, tik paskui sakyk.

Basiausia, kad, triskart pagalvojęs, išvis nieko nebeapasakydavau – išskyrus savo didžiąją kalbą. – Svarbu tik, kad tą apsauginį vožtuvą reguliuotume mes, – sykį atvirai paaiškino Uošvis. – Kol vadinamasis tautinis poetas ateina pas mus iš anksto aptarti savo tautinių opusų – viskas gerai. – O jeigu vienąsyk nebeateis? – karingai pasiteiravau aš. Uošvis maloniai man šyptelėjo ir išklojo savo didžiąją paslaptį: – Reikia išugdyti jį taip, kad nė iš anksto neatsiklausęs parašytų tai, kas mums reikalinga.

KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Pasidalykite išpūdžiais: ar įdomu buvo skaityti Leono Cipario laišką? Kodėl? Pasakykite ir pakomentuokite vieną priežastį.
2. Kaip apibūdintumėte laiško autorių?
3. Kokia problema keliama laiško pradžioje?
4. Kodėl pagrindiniam veikėjui kyla abejonių, ar jis priklausė tautinei bendrijai?
5. Ką įrodo lietuvio, niršiai mojuojančio tautine trispalve, pavyzdys?
6. Ričardas Gavelis – išpūdingų metaforų kūrėjas. Dar kartą perskaitykite tris pastraipas nuo žodžių „Nesam metafiziniai belyčiai sliekai...“ Ką reiškia *belyčių sliekų, protezų (protezinių smegenų)* metaforos? Jų aiškinimą susiekite su sovietmečio kontekstu.
7. Kaip Leonas Ciparis vertina sovietmečio mokyklą? Kodėl taip? Ką jis paaiškina palyginimu „pasidarėm tarsi bulvė, prismaigstyta lašinuką“?
8. Kas laiško autorių labiausiai erzina mąstant apie savo tautą? Kodėl jis prieštariauja nuostatai, kad tikroji lietuvių tėvynė – kaimas?
9. Kokių atsakymų Leonas Ciparis ieškojo knygose? Ar rado? Kaip jis vertina lietuvių literatūrą?
10. Kas yra laiško adresatas? Kokios laikysenos Leonas Ciparis tikėjosi iš šio žmogaus?
11. Kodėl laiške Francui Kafkai Leonas Ciparis lygina žydų ir lietuvių likimą? Ko, jo manymu, verta pavydėti

žydams? Dėl ko jis priekaištauja Vincui Mykolaičiui-Putinui?

12. Čia esama dar vieno veikėjo – Uošvio. Kodėl kūrinyje jis bevardis? Kam jis jaučiasi atstovaująs (sako *mes*)? Koks sovietinio totalitarizmo požiūris į tautą, jos kultūrą perteikiamas Uošvio paveikslu?
13. Leonas Ciparis, Tomas Kelertas, Uošvis – visi lietuviai. Kuo jie skirtingi? Kokiam santykiui su lietuvybe kiekvienas iš jų atstovauja?
14. Susiekite skyriaus epigrafą su veikėjo pastangomis suvokti lietuviškumo esmę.

Tiriamo

15. Pasidomėkite, koks buvo sovietmečiu „Lietuvos“ ansamblis. Kodėl rašytojas sarkastiškai sako: protezinis Lietuvos pakaitalas?

Apibendriname

16. Kokius lietuvių trūkumus ar ydas atskleidžia rašytojas?
17. Kuriuos šio vadovėlio skyriaus tekstus primena laiško autoriaus žodžiai apie nukirstas šaknis?
18. Su kuriomis jūsų skaitytų autorių nuostatomis kertasi Ričardo Gavelio romane išsakyta pozicija?
19. Palyginkite laiško Francui Kafkai turinį, pasakojimą apie „kultūrinius emigrantus“ su Algirdo Juliaus Greimo straipsnio mintimis apie tautines mažumas.
20. Pagrįskite arba paneikite Leono Cipario mintį, kad „nė vienas lietuvis neįsiterpė į pasaulinį dvasios elitą“.
21. Ilgai ieškojęs lietuviškos dvasios, Leonas Ciparis galop prieina išvadą: „Jei nori pražudyti kokią tautą – pirmiausia atimk jai protą.“ Pamąstykite, kodėl pa-

rankiau ne sunaikinti, ne nugirdyti, o atimti gebėjimą kritiškai, laisvai mąstyti.

22. Romane teigiama, kad sovietinė ideologija „į visa ką mokė žvelgti belytėmis metafizinių sliekų akimis“. Prisiminkite maišto prieš dvasinę prievartą, nuolankų prisitaikymą pavyzdžių bet kurioje epochoje. Pasirenkite apie vieną tokį epizodą papasakoti bendraklasiams.

Diskutuojuame

23. Kokia idėja galėtų suvienyti pasaulio lietuvių mūsų laikais?
24. Ar šiuolaikiniame pasaulyje svarbu suvokti savo tautinę tapatybę?
25. Kaip savo tautos kultūrą parodyti Europai, kad neišeitų tik karikatūriškas „protezinis pakaitalas“?

Rašome

26. Romane maištaujama ne tik prieš sovietinį, bet apskritai prieš primityvų požiūrį į lietuvių tautą. Remdamiesi kritiškėmis Ričardo Gavelio mintimis ir skaitytais kitų autorių tekstais, rekonstruokite pozityvią lietuvio sampratą: suformuluokite du–tris teiginius, raskite argumentų jiems pagrįsti. Algirdas Julius Greimas rašo, kad pasaulyje „lietuvis tvirtai neša savo kaip lietuvio vardą“, „taiko savo elgesį pagal tam tikrą, dažnai nesąmoningą idealų lietuvio vaizdą“. Atsakykite Leonui Cipariui poleminiu laišku arba parašykite rašinį apie lietuvio bruožus.
27. Kaip, kokiais būdais galime ugdytis tautinę tapatybę? Ką čia reikia rinktis, dėl ko apsispręsti? Apmąstykite tai vieno–dviejų puslapių esė.